

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Overijssel

De Borkeld

Datum: 8 juli 2019
Versie: 5
Status: definitief

Colofon

Projectnaam : Planuitwerking
Interne PAS-maatregelen Overijssel
De Borkeld

Projectnummer : E1181042/1016803

Versienummer : 5

Auteur : Linde Gommers-Verbeek, Corné Balemans

Projectleider : Corné Balemans

Opdrachtgever : Herman Brink

Divisie : Overijssel

Adres : kantoor Deventer
Postbus 6 | 7400 AA Deventer

Versie	Status	Review door
2.0	Concept	Marlies Ellenbroek
3.0	Concept	Marlies Ellenbroek
4.0	Definitief	Ilse van Veen
4.1	Definitief	Kernteam provincie Overijssel
5.0	Definitief	Kernteam provincie Overijssel
Ondertekening voor akkoord		
Datum		
Paraaf		
Herman Brink Provinciehoofd Staatsbosbeheer Overijssel Opdrachtgever		

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding.....	6
1.2	Wat vooraf ging	7
1.3	Natura 2000 opgave	8
1.4	Scope planuitwerking De Borkeld.....	10
1.5	Leeswijzer	10
2	Gebiedsbeschrijving, instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen	11
2.1	Gebiedsbeschrijving.....	11
2.2	Instandhoudingsdoelstellingen.....	12
2.3	Opgave per habitatype	13
2.3.1	H2310 Stuifzandheiden met struikhei en H4030 Droge heiden	13
2.3.2	H3160 Zure vennen.....	13
2.3.3	H4010A Vochtige heiden en H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	13
2.3.4	H5130 Jeneverbes-struwelen.....	14
2.3.5	H6230 Heischrale graslanden	14
3	Opgave Staatsbosbeheer	15
3.1	De opgave volgens het PvA en het programmaplan	15
3.2	Uitwerking interne maatregelen.....	18
3.2.1	M2a: Afgraven Elsenerveen	18
3.2.2	M3a: Ecohydrologisch onderzoek	21
3.2.3	M3b: Maaien van vergraste Vochtige heide op veenrand	22
3.2.4	M3c: Kleinschalig plaggen op de westrand van het Elsenerveen	23
3.2.5	M3d/M4d: Drukbegrazing met schapen.....	23
3.2.6	M3f: monitoren en evalueren effecten verwijderen ontwatering in Middelveen en Overtoom	24
3.2.7	M4a: Chopperen Droge heide en Stuifzandheiden met Struikhei	24
3.2.8	M4b: kleinschalige maatregelen in areaal heide	26
3.2.9	M5a: Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen	27
3.2.10	M5b: implementeren onderzoeksresultaten Jeneverbesverjonging	28
3.2.11	M6b/M6f: Kleinschalig verwijderen strooisellaag in de Leemkuilen en bekalken...28	
3.2.12	M6g: Herintroductie van soorten.....	29
3.2.13	A: Intensief vervolfbeheer bosopslag in ‘nieuwe’ Droge heide	29
3.2.14	B: Bos omvormen naar heide.....	30
3.2.15	C: Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	31
3.3	Samenvatting maatregelen en aanpassingen.....	33
4	Realisatie en beheer	37
4.1	Beheer na realisatie	37
4.1.1	Intensief vervolfbeheer.....	37
5	Begroting, inkoop en aanbesteding	38

5.1	Begroting	38
5.2	Inkoop en aanbesteding.....	41
6	Vergunningen/ ontheffingen.....	44
6.1	Provinciale vergunningen/ontheffingen	44
6.1.1	Wet Natuurbescherming.....	44
6.1.2	Ontgrondingsvergunning en MER	46
6.1.3	Bescherming drink- en grondwater.....	46
6.2	Gemeentelijke vergunningen/ontheffingen	46
6.2.1	Aanpassing bestemmingsplan.....	46
6.2.2	Omgevingsvergunning	46
6.2.3	Archeologie.....	46
6.2.4	Niet gesprongen explosieven	47
6.3	Overig	47
6.3.1	Watervergunning via het betreffende waterschap(pen)	47
6.3.2	Check op kabels en leidingen via de betreffende ondernemingen	47
6.4	Conclusie	48
6.4.1	Coördinatieverordening	48
7	Projectmanagement.....	50
7.1	Organisatie	50
7.1.1	Rollen en verantwoordelijkheden	50
7.1.2	Escalatiemodel.....	51
7.2	Planning	52
7.3	Sturingslijn provincie Overijssel.....	52
8	Risicomanagement.....	54
8.1	Aanpak.....	54
8.2	Riskante en kritieke risico's	54
8.3	Werkwijze vervolg.....	56
9	Kwaliteit en monitoring.....	57
9.1	Monitoring en verantwoording.....	57
10	Meekoppelkansen	60
11	Communicatiestrategie	61
11.1	Communicatiestrategie	61
12	Leemten in kennis	62
12.1	Heideherstel	62
12.1.1	Verzuring	62
12.1.2	Verjonging Jeneverbesstruwelen	62
12.1.3	Hydrologie lokale systemen.....	62
12.1.4	Effect bemesting op hogere delen.....	62
Bijlage 1	Plankaart	64
Bijlage 2	Habitattypekaart	65
Bijlage 3	Resultaten toets vergunningen.....	66

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Bijlage 4	Verslag overleg vergunningen gemeente Hof van Twente, 13 juni 2017	67
Bijlage 5	Herstelplan Elsenerveen	68
Bijlage 6	Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart.....	78
Bijlage 7	Onderzoeksvoorstel ecohydrologisch onderzoek M3a	79
Bijlage 8	Sturingslijn provincie Overijssel	83
Bijlage 9	IPM-rollen en verantwoordelijkheden	84
Bijlage 10	Kostennota.....	90
Bijlage 11	Planning maatregelen.....	95
Bijlage 12	Risicoanalyse en beheersingsstrategie	98
Bijlage 13	Communicatiestrategie De Borkeld	102
Bijlage 14	Definities, afkortingen en achtergronddocumenten.....	107
Bijlage 15	Begrazingskaart Borkeld	112

1 Inleiding

In dit hoofdstuk schetsen we het kader en de context van onze PAS-opgave.

1.1 Aanleiding

Nederland heeft ruim 160 Natura 2000-gebieden die onderdeel uitmaken van een samenhangend netwerk van natuurgebieden in Europa. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de Europese Unie voor het behoud en herstel van biodiversiteit. 24 Van deze Natura 2000-gebieden liggen in Overijssel. Vanuit Europese wet- en regelgeving¹ geldt dat voor elk Natura 2000-gebied een Natura 2000-beheerplan moet worden opgesteld. Daaruit moet blijken hoe de voor het betreffende gebied geldende natuurdoelen (de instandhoudingsdoelstellingen) worden gerealiseerd.

Een belangrijk knelpunt voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen is de neerslag van stikstof. Voor de reductie van de stikstofdepositie is in Nederland het Programma Aanpak Stikstof (PAS) ontwikkeld. De hieruit voortkomende PAS-maatregelen zijn niet alleen belangrijk voor het realiseren van de Europese natuurdoelen. De reductie van de stikstofdepositie moet ook ruimte opleveren voor economische ontwikkeling.

De partners van Samen Werkt Beter² (SWB) hebben afspraken gemaakt over de borging en uitvoering van de PAS-maatregelen in de provincie Overijssel³. Met deze borgingsovereenkomst heeft Staatsbosbeheer zich gecommitteerd aan de uitvoering van de PAS-maatregelen in bestaande natuur in eigendom en/of beheer van Staatsbosbeheer (de interne PAS-maatregelen). De provincie Overijssel vergoedt de daarmee samenhangende kosten.

Naast maatregelen binnen bestaande natuur zijn ook maatregelen buiten de bestaande natuur nodig (de externe maatregelen). De externe maatregelen zijn ondergebracht in, door de SWB-partners getrokken, gebiedsprocessen. In de Borkeld zijn echter geen externe maatregelen voorzien waardoor er voor de Borkeld ook geen extern gebiedsproces is voorzien.

Voor Staatsbosbeheer gaat het wat betreft de interne maatregelen om uitvoering in de volgende 12 Natura 2000-gebieden⁴ in Overijssel:

- Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek
- Borkeld

¹ Vogelrichtlijn (1979) en Habitatrichtlijn (1992)

² Met het akkoord 'Samen werkt beter' d.d. 29 mei 2013 spraken 15 organisaties in Overijssel af zich gezamenlijk in te zetten voor de ontwikkeling en uitvoering van de toekomstbestendige koers voor de samenhangende complexe opgave voor economie en ecologie (Landschap Overijssel, LTO Noord, Natuur en Milieu Overijssel, Natuurlijk Platteland Oost, Natuurmonumenten, Overijssels Particulier Grondbezit, Provincie Overijssel, RECRON, Staatsbosbeheer, VNG Overijssel, VNO NCW Midden, Waterschap Drents Overijsselse Delta, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Vechtstromen).

³ 'Overeenkomst tussen partijen over borging en uitvoering van de gebiedsgerichte maatregelen in en nabij Natura 2000-gebieden in verband met het Programma Aanpak Stikstof in de provincie Overijssel' d.d. 8 december 2014

⁴ In de overige Natura 2000-gebieden waar Staatsbosbeheer gronden in eigendom en/of beheer heeft zijn voor de 1^e beheerplanperiode geen interne PAS-maatregelen gepland of zijn de interne PAS-maatregelen al gerealiseerd.

- Buurserzand en Haaksbergerveen
- Dinkelland
- Engbertsdijkerven
- Lemselermaten
- Sallandse Heuvelrug
- Springendal
- Uiterwaarden IJssel
- Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht
- Vecht en Beneden Regge
- Weerribben

1.2 Wat vooraf ging

In 2016 hebben wij een Plan van Aanpak⁵ (PvA) opgesteld waarin we hebben beschreven:

- hoe wij op hoofdlijnen invulling willen geven aan de planvormingsfase en
- welke maatregelen wij in de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2017 hebben voorbereid en/of (deels) uitgevoerd dan wel zullen voorbereiden en/of (deels) uitvoeren.

Op basis van dit PvA hebben de Gedeputeerde Staten van Overijssel op 7 oktober 2016 € 3.793.762,- subsidie aan ons beschikt voor:

1. Het opstellen van:
 - a. een overkoepelend programmaplan 2017-2021 (gereed 31 december 2016)
 - b. een planuitwerking voor elk van onze 12 gebieden of clustering van gebieden (gereed uiterlijk 30 september 2017).
2. Voorbereiding en (gedeeltelijke) uitvoering van diverse in het PvA beschreven maatregelen.

Eind 2016 hebben wij het overkoepelend programmaplan⁶ opgesteld. Daarin worden de programmatische sturing, de algemene werkwijze en de algemene, voor de 12 gebieden geldende, kaders beschreven.

Op 31 januari 2017 hebben wij het programmaplan voor ambtelijke goedkeuring ingediend bij de provincie Overijssel. Na de ambtelijke goedkeuring op 16 februari 2017 hebben wij het programmaplan op 21 februari 2017 digitaal opgeleverd bij het subsidieloket van de provincie Overijssel.

Parallel aan het opstellen van het programmaplan hebben we diverse stappen gezet ter voorbereiding en (gedeeltelijke) uitvoering van de in het PvA beschreven maatregelen. Conform de beschikking op het PvA hebben wij maandelijks contact met de provincie Overijssel over de voortgang. Per kwartaal wordt een voortgangsrapportage opgeleverd. De eerste voortgangsrapportage is op 8 februari 2017 met de provincie Overijssel besproken en de tweede op 8 mei 2017.

⁵ Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase, Staatsbosbeheer, 19 september 2016

⁶ Programmaplan Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Staatsbosbeheer, 31 januari 2017

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld 8 juli 2019

Voor de volgende vier periodieke maatregelen hebben wij voor de uitvoering in 2017 een aanvulling op de beschikking van 7 oktober 2016 gevraagd, welke in mei 2017 door het IPM-team en op 13 juni door het subsidieloket is goedgekeurd:

1. Borkeld, M3d/M4d, Drukbegrazing met schapen
2. Buurserzand & Haaksbergerveen, M18, Periodieke drukbegrazing
3. Sallandse Heuvelrug, M3c/4b, Drukbegrazing met schapen
4. Sallandse Heuvelrug, M7f, Versterken korhoenpopulatie.

Volgend op het programmaplan en Plan van Aanpak hebben wij 6 planuitwerkingen opgesteld waarin per gebied op basis van de kaders uit het programmaplan de uitvoering van de maatregelen verder is uitgewerkt. Voor de overige planuitwerkingen is in overleg met Provincie Overijssel besloten om deze aan te laten sluiten bij de planning van de externe gebiedsprocessen. Deze planuitwerkingen worden daarom later opgeleverd.

De onderhavige planuitwerking betreft de uitwerking van interne maatregelen in het Natura 2000-gebied De Borkeld.

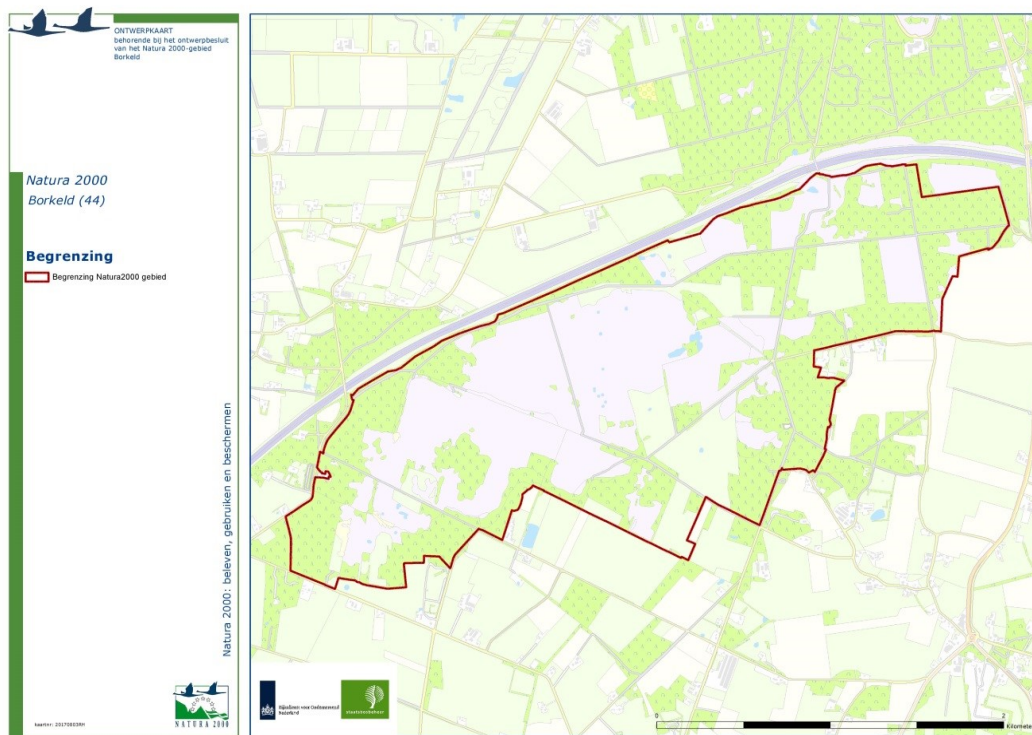
Begin 2017 is samen met de Provincie Overijssel het vergunningentraject en de noodzaak voor een MER-procedure besproken. In verband met onduidelijkheid in de MER-plicht voor de maatregelen uit het Plan van aanpak is een deel van de maatregelen 'on hold' gezet en zodoende niet uitgevoerd in 2017. Met de provincie Overijssel is afgesproken om de subsidie voor de 'groene maatregelen', die niet in 2017 zijn uitgevoerd, te laten vervallen en deze maatregelen als onderdeel van deze planuitwerking opnieuw op te voeren voor uitvoering in de periode 2018 tot 1 juli 2021.

Vanaf medio 2018 tot heden heeft er een actualisatie plaats gevonden over alle plangebieden waarbij is gekeken naar financiële besparingsmogelijkheden om het programma binnen de totale begroting van de provincie Overijssel te krijgen. Voor de Borkeld is een besparing van 1,2 miljoen afgesproken op de uitvoeringskosten waarop de planuitwerking is aangepast.

1.3 Natura 2000 opgave

De Borkeld is op 25 april 2013 door de staatssecretaris van Economische Zaken aangewezen als Natura 2000-gebied. Het gebied ligt binnen de gemeentegrenzen van de gemeente Hof van Twente (figuur 1).

Figuur 1 Natura 2000-gebied De Borkeld

De Natura 2000-opgave is verwoord in de PAS-gebiedsanalyse Borkeld⁷ en het Natura 2000-beheerplan De Borkeld⁸. In deze documenten zijn de instandhoudingsdoelstellingen en de daaraan gekoppelde maatregelen beschreven en op kaart gezet. De uitvoering van de maatregelen is gefaseerd. Het PAS-deel van de Natura 2000-opgave wordt uitgevoerd in drie periodes van zes jaar. De eerste PAS-periode loopt van 1 juli 2015 tot en met 30 juni 2021. Ook de overige Natura 2000-maatregelen (niet zijnde PAS-maatregelen) worden in periodes van zes jaar uitgevoerd. Deze periodes zijn echter gekoppeld aan de datum van vaststelling van het Natura 2000-beheerplan. Voor De Borkeld betekent dit dat de niet-PAS maatregelen uiterlijk 30 april 2022 gerealiseerd moeten zijn. Voor deze planuitwerking hebben we een planperiode genomen die gelijk is aan de 1ste PAS-periode, dus alle maatregelen (PAS- en 'niet-PAS') uit deze planuitwerking worden voor 30 juni 2021 uitgevoerd.

De provincie Overijssel heeft de Natura 2000-opgave ondergebracht in de Ontwikkelopgave EHS/Natura 2000. Deze totale opgave wordt voorbereid en uitgevoerd op basis van gebiedsprocessen. De gebiedsprocessen worden getrokken door de SWB-partners en zijn als volgt gefaseerd:

- verkenning
- planfase; uitwerken van de gebiedsofferte en/of het gebiedsplan
- realisatie
- exploitatie en het beheer van het gebied.

⁷ Gebiedsanalyse Borkeld 044, Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) Natura 2000, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl), 15 februari 2017

⁸ Natura 2000-beheerplan De Borkeld (44), Ministerie van Economische Zaken, mei 2016

De verkenningen zijn afgerond, alle gebiedsprocessen bevinden zich in de planfase.

Voor De Borkeld is geen extern gebiedsproces opgestart omdat er alleen interne maatregelen worden genomen. Wel heeft de provincie aan Staatsbosbeheer gevraagd om de particuliere eigenaren te benaderen en te enthousiasmeren voor het nemen van maatregelen op particuliere grond (met name ten behoeve van ontwikkeling en beheer van H5130; jeneverbesstruweel en het opnemen in de begrazingseenheid). Hierdoor is er in principe sprake van een intern gebiedsproces. Dit is opgenomen onder maatregel M5a.

1.4 Scope planuitwerking De Borkeld

Deze planuitwerking betreft de uitvoering van de interne PAS-maatregelen en een aantal daaraan toegevoegde Natura 2000 (niet-PAS) maatregelen in de 1ste planperiode voor De Borkeld op percelen in eigendom van Staatsbosbeheer. Tabel 3 (in paragraaf 3.1) bevat de met de provincie Overijssel overeengekomen tabel⁹ van door ons in De Borkeld uit te voeren interne maatregelen.

Voor de voorbereiding en/of (gedeeltelijke) uitvoering van een deel van deze maatregelen heeft de provincie Overijssel op 7 oktober 2016 een subsidie verstrekt (de groen geaccentueerde maatregelen). In mei 2017 is goedkeuring door het IPM team¹⁰ gegeven op een wijzigingsvoorstel voor aanvullende activiteiten. In bijlage 11 is te zien voor welk deel van de maatregelen de provincie Overijssel reeds middelen beschikbaar heeft gesteld en hoeveel. Dit deel van de opgave zou conform de beschikking uiterlijk 31 december 2017 gerealiseerd moeten zijn. In verband met de discussie rondom de MER procedure in de PAS gebieden in Overijssel zal echter een wijzigingsbeschikking moeten worden aangevraagd op deze planning.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 schetsen we het kader en de context van ons deel van de uitvoering van de PAS-opgave in Overijssel. Hoofdstuk 2 beschrijft kort het gebied en legt de relatie tussen de instandhoudingsdoelstellingen en de maatregelen. Ons deel van de PAS-opgave in De Borkeld wordt per maatregel uitgewerkt in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 komt het vervolgbeheer aan de orde. In hoofdstuk 5 volgt een begroting van de maatregelen waarna vervolgens de strategie voor inkoop en aanbesteding wordt beschreven. In hoofdstuk 6 wordt de voorbereiding van de uitvoering beschreven (benodigde vergunningen, onderzoek). Hoofdstuk 7 beschrijft de projectorganisatie. Hoofdstuk 8 (en bijlage 12) bevatten de risico-inventarisatie en de beheersing hiervan. In hoofdstuk 9 staan we kort stil bij de kwaliteit, monitoring en verantwoording. Vervolgens noemen we de meekoppelkansen in hoofdstuk 10. Hoe we gaan communiceren, staat in hoofdstuk 11. We sluiten af met een aantal leemten in kennis in hoofdstuk 12.

⁹ Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase, Staatsbosbeheer, 19 september 2016

¹⁰ IPM team (Integraal Performance Team van de provincie)

2 Gebiedsbeschrijving, instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen

Dit hoofdstuk bevat een korte beschrijving van het gebied, de instandhoudingsdoelstellingen en de door ons uit te voeren maatregelen. Het is gebaseerd op de PAS-gebiedsanalyse en het Natura 2000-beheerplan De Borkeld. De PAS-gebiedsanalyse en het Natura 2000-beheerplan De Borkeld bevatten een meer gedetailleerde beschrijving van diverse aspecten van het gebied (zoals abiotiek, hoogteligging, geo(morfo)logie, bodem, geohydrologie, oppervlaktewater en menselijke ingrepen in de hydrologische situatie).

2.1 Gebiedsbeschrijving

Het Natura 2000-gebied De Borkeld maakt onderdeel uit van het stuwwallencomplex dat zich, zuidoostelijk van de Sallandse Heuvelrug, uitstrekt tussen Rijssen en Lochem (zie figuur 1). Het gebied is gelegen ten zuiden van rijksweg A1 ter hoogte van Rijssen en omvat onder meer De Borkeld (gedeelte ten zuiden van A1), Elsenerveld, Elsenerveen en Elsenervoorveld.

Van de totale bruto oppervlakte van ca. 490 hectare heeft Staatsbosbeheer verreweg het grootste deel in eigendom. Deelgebied 'de Friezenberg' is eigendom van Landschap Overijssel, maar in erfpacht uitgegeven aan Staatsbosbeheer.

De Borkeld is onderdeel van een eindmorene tussen Hellendoorn en Lochem. Het gebied is gevarieerd door gradiënten in hoogte en tussen zandige, ijzerhoudende lemige en venige bodem. Het gebied is van betekenis door de samenhang van bos, heide, hoogveen en cultuurland. Een dergelijke afwisseling van deze verschillende landschapstypen wordt in Nederland niet vaak aangetroffen. Van het essenlandschap resteren nog enkele akkers die mede omwille van de bedreigde akkerflora worden onderhouden.

De vegetatie in De Borkeld bestaat aan de randen uit heide, jeneverbesstruweel en bos. Het meest natte en laagste deel van De Borkeld wordt gevormd door het Elsenerveen, een hoogveenrestant dat in het verleden is afgegraven voor turfwinning, ontwaterd met sloten en sterk is geëutrofiëerd. De turfwinning en de daarop volgende verdroging heeft geleid tot aftakeling van het hoogveen en een sterke maaiveldverlaging daarvan. Het veen is vergrast en verbost. Alleen langs de randen van het Elsenerveen zelf en langs enkele watertjes is nog Waterveenmos en Geoord veenmos aan te treffen. Vanuit het lage Elsenerveen naar hogere delen was in het verleden een gradiënt van hoogveen naar veenmosrijke Natte heide en Vochtige heide aanwezig. Door verdroging en verrijking van de bovengrond zijn ook hier veel van deze vegetatietypen niet of nauwelijks meer aanwezig.

Ten westen hiervan komt een strook met vergraste natte heide voor die over gaat in een groter droog heidegebied. Het leemkuilengebied is deels vergraven en deels onvergraven. Als gevolg hiervan bestaat het uit een kleinschalig patroon van heischrale graslanden en natte heide, omgeven door bos (zie bijlage 2 Habitattypekaart).

De Droge heide van De Borkeld behoort tot een variant van habitatype 4030 die op leemrijke gronden voorkomt. Opvallend aanwezig zijn Borstelgras, Gewoon struisgras en Liggend walstro, waardoor de heide een grazig aanzien heeft. Meer bijzondere soorten zijn Klein warkruid, Stekelbrem, Kruipbrem en Valkruid. In het verleden groeide hier ook nog Rozenkransje. De Droge heide is van belang voor een populatie van de Levendbarende hagedis en vanwege insecten als Boszandloopkever en Blauwvleugelsprinkhaan. Opvallende broedvogels zijn Nachtzwaluw en Boomleeuwerik en in sommige jaren de Grauwe Klauwier. De gradiënt van Natte heide naar Heischrale graslanden herbergt hier Gevlekte Orchis, Heidekartelblad, Welriekende Nachtorchis en Klokjesgentiaan.

De heide wordt in stand gehouden door het verwijderen van bosopslag en door begrazing met schapen en voor een gedeelte door runderen. Grote delen van De Borkeld die vroeger zijn ontgonnen, worden nu omgevormd tot heide en grasland. Op enkele plekken blijven akkerreservaten bestaan, die een beeld geven van de vegetatie van essen. Kenmerkend zijn Slofhak, Kleine leeuwenklauw, Grote windhalm, Korenbloem, Akkerviooltje en Akkervergeetmijnietje. Smalle wikke en Akkerogentroost duiden op een leemrijke bodem.

Het definitieve maatregelenpakket past binnen de visie voor het gebied. In het kort wordt in de visie ingezet op een afwisselend heidegebied op de zuidelijke uitloper van de stuwwal Rijssen naar het lager gelegen Elsenerveen. Er is een duidelijk zichtbare gradiënt van droog naar nat en aandacht voor de afwisseling van voedselarme vegetaties (heide) en voedselrijkere componenten (akkertjes). Het voorgestelde heidebeheer leidt tot een mozaïek-patroon in de heide. Grazige delen worden afgewisseld met hoge en lagere heidestruiken, her en der boomgroepjes en plaatselijk zandige plekken.

2.2 Instandhoudingsdoelstellingen

Tabel 1 bevat de Staat van Instandhouding (SVI) en de instandhoudingsdoelstellingen zoals opgenomen in het op 7 mei 2013 vastgestelde aanwijzingsbesluit. Het betreft de oppervlakte en kwaliteit van de habitatypen. De Borkeld is aangewezen voor 7 habitatypen, waarvan één landelijk 'prioritair habitatype', namelijk Heischrale graslanden (H6230). Voor dit habitatype is in De Borkeld geen 'sense of urgency' aangegeven. Voor De Borkeld zijn geen habitat- en vogelrichtlijnsoorten aangewezen. Voor een beschrijving van de knelpunten en kansen verwijzen wij naar de PAS-gebiedsanalyse Borkeld.

Tabel 1 Staat van instandhouding en instandhoudingsdoelstellingen

	SVI landelijk	Doelstelling oppervlak	Doelstelling g kwaliteit	Relevant (gekarteerd)
Habitattypen				
H2310 Stuifzandheiden met struikhei	--	=	=	15,1 ha
H3160 Zure vennen	--	=	>	0,1 ha
H4010A Vochtige heiden	-	>	>	2,0 ha
H4030 Droge heiden	-	=	>	46,9 ha
H5130 Jeneverbesstruwelen	-	>	>	17,2 ha
H6230 *Heischrale graslanden	--	>	=	0,3 ha
H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	--	=	=	0,2 ha
Legenda:				
-- Zeer ongunstig				
- Ongunstig				
> Toename of uitbreiding oppervlak, verbetering kwaliteit leefgebied of toename populatie				
= Behoud oppervlak, kwaliteit leefgebied of populatie				
* Prioritair habitatype				

2.3 Opgave per habitatype

Hieronder wordt per habitatype kort ingegaan op knelpunten die met de PAS-maatregelen moeten worden aangepakt. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijzen wij naar de PAS-gebiedsanalyse en het Natura 2000-beheerplan.

2.3.1 H2310 Stuifzandheiden met struikhei en H4030 Droge heiden

De maatregelen voor Stuifzandheiden met Struikhei en Droge heiden zijn gericht op het herstellen van de gradiënten, verkrijgen van meer diversiteit in de structuur (zandige plekken, verwijderen bosopslag) en daarmee een toename van het aantal en de verspreiding van karakteristieke en typische soorten.

2.3.2 H3160 Zure vennen

De maatregelen voor Zure vennen zijn gericht op het herstel van de vereiste standplaatscondities. Het gaat met name om het terugzetten in successie van het (verdroogde Elsenerveen), het tegengaan van vermesting en verdroging en het verminderen van fluctuaties in de waterstand.

2.3.3 H4010A Vochtige heiden en H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen

De maatregelen voor Vochtige heiden en Pioniervegetaties met snavelbiezen zijn gericht op het verhogen van de voorjaars- en zomergrondwaterstanden. Door de fluctuerende voorjaars- en zomergrondwaterstanden en stikstofdepositie is vermesting een knelpunt wat zichtbaar wordt door de dominantie van Pijpenstrootje.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Door verzurende N-depositie en door hoge zwaveldepositie in het verleden is in de Leemkuilen uitloging van basen uit het lemige materiaal een knelpunt. De maatregelen zijn hier dan ook gericht op het tegen gaan van de effecten van deze verzurende depositie.

Zie voor Vochtige heiden op leemlaag ook onder habitatype Heischrale graslanden.

Voor het realiseren van de uitbreidingsopgave voor Vochtige heiden wordt ecohydrologisch onderzoek gedaan naar geschikte locaties. Op basis van de uitkomsten worden de locaties bepaald die geschikt zijn voor het uitvoeren van inrichtingsmaatregelen voor de uitbreiding van dit habitatype.

2.3.4 H5130 Jeneverbes-struwelen

Belangrijkste knelpunt is de veroudering van de Jeneverbespopulaties. De maatregelen voor Jeneverbesstruwelen zijn dan ook gericht op verjonging van de Jeneverbes.

Aanvullend worden particuliere beseigenaren door Staatsbosbeheer benaderd om hen te enthousiasmeren voor het nemen van maatregelen. Het gaat dan met name om ontwikkeling en beheer van de Jeneverbesstruwelen op particuliere grond en het participeren in de grote begrazingseenheid op De Borkeld (in de tweede planperiode). Eventueel is er ook ruilgrond van Staatsbosbeheer beschikbaar. Met dit proces komt er ook meer inzicht in de aanwezigheid van Jeneverbesstruwelen in particulieren bossen. Dit proces is in deze planuitwerking opgenomen onder maatregel 5a.

2.3.5 H6230 Heischrale graslanden

Belangrijkste knelpunten in de Heischrale graslanden zijn de voedselrijke situatie in de bovengrond en versnippering. De maatregelen voor uitbreiding van het oppervlakte Heischrale graslanden zijn gericht op het herstellen van de standplaatsfactoren en de hydrologie.

Tabel 2 Interne maatregelen de Borkeld per habitatype

Habitatype	Maatregelen
H2310 Stuifzandheiden met struikhei	M3d/M4d, M4a, M4b
H3160 Zure vennen	M2a
H4010A Vochtige heiden	M2a, M3a, M3b, M3d/M4d, C
H4030 Droge heiden	M3d/M4d, M4a, M4b, A, B
H5130 Jeneverbes-struwelen	M3a, M3d/M4d, M5a
H6230 Heischrale graslanden	M3a, C
H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	M2a

3 Opgave Staatsbosbeheer

In dit hoofdstuk lichten we kort de totale met de provincie Overijssel afgesproken en in het PvA en het programmaplan vastgelegde opgave toe. We doen een aantal beargumenteerde voorstellen voor aanpassing van deze opgave en beschrijven per maatregel de aanpak en de argumenten voor de daaraan voorafgaande keuzen.

3.1 De opgave volgens het PvA en het programmaplan

In het programmaplan is een overzicht opgenomen met de te nemen interne maatregelen door Staatsbosbeheer in De Borkeld (Tabel 3). De lijst is als onderdeel van de totale opgave voor al onze gebieden in overleg met de provincie Overijssel vastgesteld. De lijst bevat naast interne PAS-maatregelen uit de PAS-gebiedsanalyse ook diverse niet-PAS-maatregelen uit het Natura 2000-beheerplan. Tabel 4 bevat de definitieve lijst van door ons in De Borkeld uit te voeren interne maatregelen in de eerste planperiode inclusief voorgestelde aanpassingen en detailuitwerkingen zoals beschreven in deze planuitwerking. Voor de volledigheid zijn in tabel 5 de uit te voeren interne maatregelen opgenomen in de tweede planperiode inclusief de voorgestelde aanpassingen.

Tabel 3 Interne maatregelen volgens programmaplan: PAS en beheerplan

Maatregel	Omschrijving	Totaal volgens PAS-gebiedsanalyse / Natura 2000-beheerplan	Totaal aandeel Staatsbosbeheer	Aandeel Staatsbos-beheer in PvA
M2a	Herstel van de vereiste standplaatscondities voor H3160 Zure vennen en Vochtige heiden door afgraven van het restveen in het Elsenerveen incl. randen en het dempen van interne ontwatering (incl. verplaatsen wandelpad, verdiepen infiltratiebekken, baggeren plas). Monitoring van de waterpeilen en waterkwaliteit	44 ha	44 ha	0 ha
M3a	Ecohydrologisch onderzoek naar ruimtelijke verspreiding van keileemlagen en de eventuele relatie van lokale grondwatersystemen met het regionale grondwatersysteem	Onderzoek	Onderzoek	-
M3b	Maaien van vergraste Vochtige heide op de veenrand	1 ha	Jaarlijks 1 ha	1 ha
M3c	Kleinschalig plaggen Vochtige heide op veenrand	1 ha	1 ha	0 ha
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	84 ha	Jaarlijks op basis van begrazingsplan	- Begrazingsplan - 60 dagen per jaar drukbegrazing met 400 schapen in gebied van totaal 84 ha
M3f	Inrichten van meetnet voor monitoren en evalueren of verwijderen ontwatering in Middelveen en Overtoom bijdraagt aan herstel H4010A, H7150 en H3160.	Onderzoek	Afhankelijk van monitoring provincie	-

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Maatregel	Omschrijving	Totaal volgens PAS-gebiedsanalyse / Natura 2000-beheerplan	Totaal aandeel Staatsbosbeheer	Aandeel Staatsbosbeheer in PvA
M4a	Strooisel verwijderen, plaggen/chopperen in heide toepassen steenmeel/dolokal op de Droge heide	8 ha	4 ha (Jaarlijks 0,5 ha)	0,5 ha
M4b	Kleinschalige maatregelen in het areaal heide	2,5 ha	2,5 ha (jaarlijks 0,5 ha)	0,5 ha
M5a	Plaggen/chopperen jeneverbesstruwelen	1 ha	1 ha (Jaarlijks 0,2 ha)	0,2 ha
M5b	Implementeren onderzoeksresultaten Jeneverbesverjonging en onderwerken zaad Jeneverbessen, dunning en/of afleggen struiken (indien door onderzoek gesteund)	0,5 ha	0,5 ha	0 ha
M6b/M6f	Kleinschalig verwijderen strooisellaag =zeer ondiep plaggen) in de Leemkuilen. Op termijn toepassen steenmeel/Dolokal	0,1 ha	Aantal volgt uit planuitwerking (veldbezoek)	0 ha
M6g	Herintroductie verdwenen soorten indien nodig		Nvt voor dit programmaplan	-
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide	4,5 ha	4,5 ha	4,5 ha
B	Bos omvormen naar heide	1-5 ha	2 ha	0 ha
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	2 ha	0,5 ha	1 ha

Groen = opgenomen in PvA d.d. 19 september 2016

Rode tekst = door MER-procedure niet uitgevoerd in 2017 maar doorgeschoven naar planuitwerking

3.2 Uitwerking interne maatregelen

De hier beschreven maatregelen worden volledig op percelen in eigendom van Staatsbosbeheer uitgevoerd.

3.2.1 M2a: Afgraven Elsenerveen

Herstel van het huidige hoogveen is feitelijk niet meer mogelijk omdat het restveen te zeer veraard is en ook het herstel van het hydrologisch systeem niet meer mogelijk is (zie gebiedsanalyse). In het Elsenerveen liggen wel kansen voor uitbreiding van het areaal van de habitattypen; H3160 Zure vennen, H4010A Vochtige heide en H7150 Pioniervegetatie met Snavelbiezen. Belangrijkste knelpunten die moeten worden aangepakt om dit te realiseren zijn:

- wisselende (grond)waterstanden die 's zomers diep wegzakken
- voedselrijke omstandigheden door mineralisatie van het veen, uitwerpselen van de tot 2005 aanwezige Kokmeeuwen en toestroom van meststoffen (in het verleden) van enkele agrarisch gebruikte percelen grenzend aan het Elsenerveen.

Herstel van de vereiste standplaatscondities is mogelijk door interne maatregelen, namelijk het afplaggen van het bestaande restveen tot op de semi-doorlatende gyttjalaag en het dempen van interne ontwatering. Op de semi-doorlatende gyttjalaag is de verwachting dat zeker 16 hectare Vochtige heiden/pioniervegetaties met Snavelbiezen en enkele hectare Zure vennen zal ontstaan.

Deze maatregelen zijn afgeleid uit de ecohydrologische systeemanalyse die in 2014 voor het Elsenerveen is uitgevoerd¹¹ (= M6a). Met dit onderzoek is analyse gedaan naar de beste methode voor ecologisch herstel van de natuurwaarden in het Elsenerveen. Er is gekeken naar het functioneren van het grondwatersysteem, naar welke natuurdoelen het best kunnen worden nagestreefd, en wat hiervoor de beste herstelstrategie is. Op basis van de resultaten van het ecohydrologisch onderzoek is een concreet herstelplan voor het Elsenerveen uitgewerkt. Het herstelplan is in bijlage 5 opgenomen.

Aanpassingen/nadere uitwerking gebiedsanalyse:

1. Extra dempen van een aantal sloten en greppels.
 - In het noordwestelijke deel van het Elsenerveen ligt nog een aantal sloten en greppels die niet als te dempen watergangen in het maatregelenplan van 't Hullenaar en daarmee niet in de gebiedsanalyse zijn opgenomen. Deze moeten echter ook worden gedempt met leem omdat deze door de slecht doorlatende Gyttjalaag zijn gegraven en daardoor een sterk drainerende werking zullen hebben op het te ontwikkelen Zure ven. Het gaat om de sloten en greppels ter hoogte van het oud grasland (die in noord-zuidelijke richting door het veen lopen van gezamenlijk 250 meter lengte van gemiddeld 60 cm diepte) en langs de veendijkjes (circa 350 meter watergang). Daarmee komt het totaal aan te dempen sloten en greppels in het Elsenerveen op 1600m, in plaats van 1000 meter zoals vermeld in de gebiedsanalyse.
 - Naast het dempen van de oude landbouwsloten met leem zullen aanvullend ook enkele reeds gedempte sloten ontgraven moeten worden. Deze zijn in het verleden met goed doorlatend zand gedempt en moeten opnieuw gedempt worden met leem (250 m, gemiddeld 150cm diep) om ook hier weer de ondoorlatende laag te herstellen.

¹¹ Ecohydrologisch onderzoek en herstelplan Elsenerveen, J.S. Bell en J.W. van 't Hullenaar, december 2014

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

- De aanwezige bomkraters moeten worden afgedicht om lekkage naar de ondergrond tegen te gaan.
- 2. Verplaatsen wandelpad en knuppelpad.
Uit terreinbezoeken van onze ecooloog en boswachters bleek het niet nodig om het wandelpad (500m) aan de westkant te verplaatsen. Aan de westrand ligt veel kleinschalig reliëf (vanuit cultuurhistorie) en daarnaast opgestoven zand (1-2m). Dit geeft een interessante variatie vanuit ecologisch en cultuurhistorisch perspectief. Daarom zal deze rand niet worden afgegraven. Wel zal het knuppelpad aan de oostkant (120m) moeten worden verwijderd door de te nemen maatregelen en wordt er hiervoor een nieuwe route (zandpad) aangelegd.
- 3. Infiltratiebekken niet verdiepen.
Onze ecooloog en boswachters hebben geconstateerd dat de situatie is veranderd. De grondeigenaar voor wie het retentiebekken is aangelegd, heeft verder zuidelijk zelf ook retentiebekken aangelegd om overtollig water op te vangen. Mocht er toch nog overloop van deze retentiebekken plaatsvinden, dan is er nu voldoende capaciteit aanwezig in het retentiebekken op grondgebied van Staatsbosbeheer. Verder verdiepen van het infiltratiebekken is dus niet meer nodig, en ook niet gewenst vanwege de nu aanwezige vegetatie op deze locatie.
- 4. Minder plaggen (0,7 ha plaggen in de eerste beheerplanperiode in plaats van 6,6 ha).
Volgens de gebiedsanalyse moet 6,6 ha op de veenrand worden geplagd (genoemd onder M3c en M2a). Vanwege de grootschalige ingrepen in en rond het Elsenerveen, waarbij voldoende geschikte locaties voor Pioniervegetaties beschikbaar komen, is het verstandig om verdere kleinschalige maatregelen (plaggen) in de rand pas in de tweede planperiode uit te voeren. In de eerste planperiode zal alleen aan de noord- kant (zie figuur 2 ongeveer 0,7 ha worden geplagd. De rest van de opgave (5,9 ha) wordt doorgeschoven naar de tweede planperiode zodat deze effectief kan worden ingezet afhankelijk van hoe het gebied zich ontwikkelt.
- 5. Inrichten van een hydrologisch meetnet.
Om de nieuwe hydrologische situatie te volgen, wordt een meetnet ingericht. Deze maatregel wordt door de provincie opgepakt. Dit is in de gebiedssessie over procesindicatoren op 7 maart afgesproken tussen Provincie Overijssel (o.a. Bastiaan Knegtel) en Staatsbosbeheer (Marcel Horsthuis). Dit onderdeel van M2a wordt dan ook verder niet besproken in deze planuitwerking.
- 6. Intensief vervolgbeheer toepassen.
De eerste 3 jaar na de uitvoering van de maatregel is intensief vervolgbeheer nodig dat bestaat uit de inzet van een gescheperde kudde en het handmatig trekken van bosopslag of de inzet van een klepelmaaier, waarbij rekening wordt gehouden met de terreinomstandigheden. Gezien de planning om het Elsenerveen in 2020 af te graven wordt dit vervolgbeheer in de tweede planperiode uitgevoerd.

Concrete uitvoering maatregel(en):

Om de vereiste standplaatscondities voor de habitattypen H3160, H4010 en H7150 te herstellen, worden de volgende deelmaatregelen uitgevoerd:

- 1 Afgraven van het restveen in het Elsenerveen (36,7 ha) tot op de semi-doorlatende gyttjalaag (gemiddeld 40 cm), incl. randen.
 - a. Daarbij is het niet de bedoeling om het gebied egaal af te graven. Microreliëf met kleine 'eilandjes' en hoogteverschillen geven kleinschalige gradiënten en daarmee een hogere natuurkwaliteit.
 - b. Vanwege de gevoeligheid van het gebied en het beperkte draagvlak, wordt gewerkt met een rijplatenbaan en aangepast materieel. Het afgegraven veen wordt naar een tussendepot vervoerd van waar het in reguliere vrachtwagens kan worden geladen om het verder af te voeren naar het gronddepot van de gemeente of rechtstreeks naar een verwerker).

- c. Omdat behoud van de Gytja van essentieel belang is zullen de werkzaamheden onder toezicht staan van een ecooloog van Staatsbosbeheer.
- d. Ca 60% van deze hectares (het deel waar zich geen ven zal gaan vormen) worden bekalkt met Dolokal (2 ton per hectare) om ammoniumvergiftiging van de grond te voorkomen.

Figuur 2 Locatie M2a afgraven Elsenerveen en plaggen vochtige heide veenrand

- 2 Het dempen van de interne ontwatering (1250m), sloten langs de veendijkjes die door de gliedelaag gegraven zijn, dempen met leem (350 meter, 80cm diep), ontgraven enkele reeds gedempte sloten en afdichten met leem (250m, 150cm diep).
- 3 Afdichten 10 bomkraters¹², 8-11 meter doorsnede; uitkasten en opvullen met leem tot de gliedelaag.
- 4 Verwijderen knuppelpad (175m) en aanleg zandpad (175m)
- 5 Baggeren plas (0,25 ha). Om te voorkomen dat de plas na het baggeren een drainerende werking heeft op het gebied wordt hierna een leemlaag op de bodem aangebracht
- 6 Plaggen omringende Vochtige heide aan noordkant Elsenerveen (0,7 ha)
 - a. Deze hectares worden bekalkt met Dolokal (2 ton per hectare) om ammoniumvergiftiging van de grond te voorkomen.

¹² Wij gaan hier uit van 10 bomkraters. In het gebied zijn namelijk 10 laagtes aangetroffen in tegenstelling tot het NGE-rapportage van REASeuro waarin uit wordt gegaan van 6 bomkraters naar aanleiding van de AHN-kaart

In verband met de kwetsbaarheid van het gebied zal gewerkt moeten worden met rijplaten en aangepast materieel. Er wordt gezocht naar een afzet voor het veen waardoor de kosten van uitvoering deels gedekt kunnen worden. Bij deze planuitwerking zullen alleen de kosten voor reguliere afvoer van het vergraven materiaal door middel van een SSK-raming in beeld worden gebracht. Wij zijn ook met de provincie Overijssel in overleg over aan wie of wat de eventuele opbrengsten toekomen. Een definitieve afspraak moet nog worden gemaakt. Omdat de eventuele inkomsten van verkoop van het veen nog niet goed in beeld zijn, zijn deze vooralsnog niet in de begroting opgenomen.

Voor het afgraven van het Elsenerveen zal Waterschap Vechtstromen geïnformeerd worden over de maatregelen. Daarnaast is in juli 2017 reeds contact opgenomen met Rijkswaterstaat om te verkennen of de afvoer van het afgegraven veen via de A1 kan plaatsvinden met een tijdelijke op-/afrit ter hoogte van het Elsenerveen. Op 24 mei 2018 heeft er een overleg plaatsgevonden met Rijkswaterstaat. Hierin is besproken dat Rijkswaterstaat de mogelijkheden voor het gebruik maken van een tijdelijk op-/afrit verkend gaat worden. Hierdoor kan verkeersoverlast in de omgeving worden voorkomen. Daarnaast is er informatie uitgewisseld over de mogelijkheden voor grondverwerking. Er is afgesproken om eind juni 2018 nogmaals contact te hebben.

Ook is reeds contact gezocht met de regio-archeoloog voor gemeente Hof van Twente vanwege de hoge archeologische waarden in de Borkeld.

3.2.2 M3a: Ecohydrologisch onderzoek

Met dit onderzoek worden geschikte locaties voor het ontwikkelen van Vochtige heide, Jeneverbesstruwelen en Heischrale graslanden in beeld gebracht door de ruimtelijke verspreiding van (kei)leemlagen in kaart te brengen. Daarnaast wordt ook de invloedssfeer in kaart gebracht van waaruit meststoffen kunnen toestromen naar het Elsenerveen (de zogenoemde externe werking van nutriënten).

Aanpassingen ten opzichte van plan van aanpak:

In het Plan van Aanpak is onverhoopt opgenomen dat deze maatregel al is uitgevoerd. Dat is echter niet het geval. Er is hier verwarring ontstaan met het onderzoek naar het afgraven van het Elsenerveen (m6a), waarmee deze maatregel gecombineerd in de gebiedsanalyse was weergegeven. In overleg met de Provincie Overijssel (Willem Maalderink) wordt deze maatregel nu toch opgenomen.

Concrete invulling maatregel:

Het onderzoeksvoorstel is toegevoegd in bijlage 7. Met dit onderzoek worden de volgende drie vragen beantwoord:

1. Waar ligt (kei)leem (dicht) aan het maaiveld?
 - Bureaustudie en veldinventarisatie door Staatsbosbeheer
- 2a. Hoe stroomt het (grond)water in de oostkant van het Natura2000-gebied en waar ligt de waterscheiding?
 - Grondwatermetingen in 5 raaien (totaal 25 meetpunten) en analyse door Staatsbosbeheer
- 2b. Wat is de waterkwaliteit van dit grondwater?
 - Analyse waterkwaliteit van 20 monsters door extern bureau

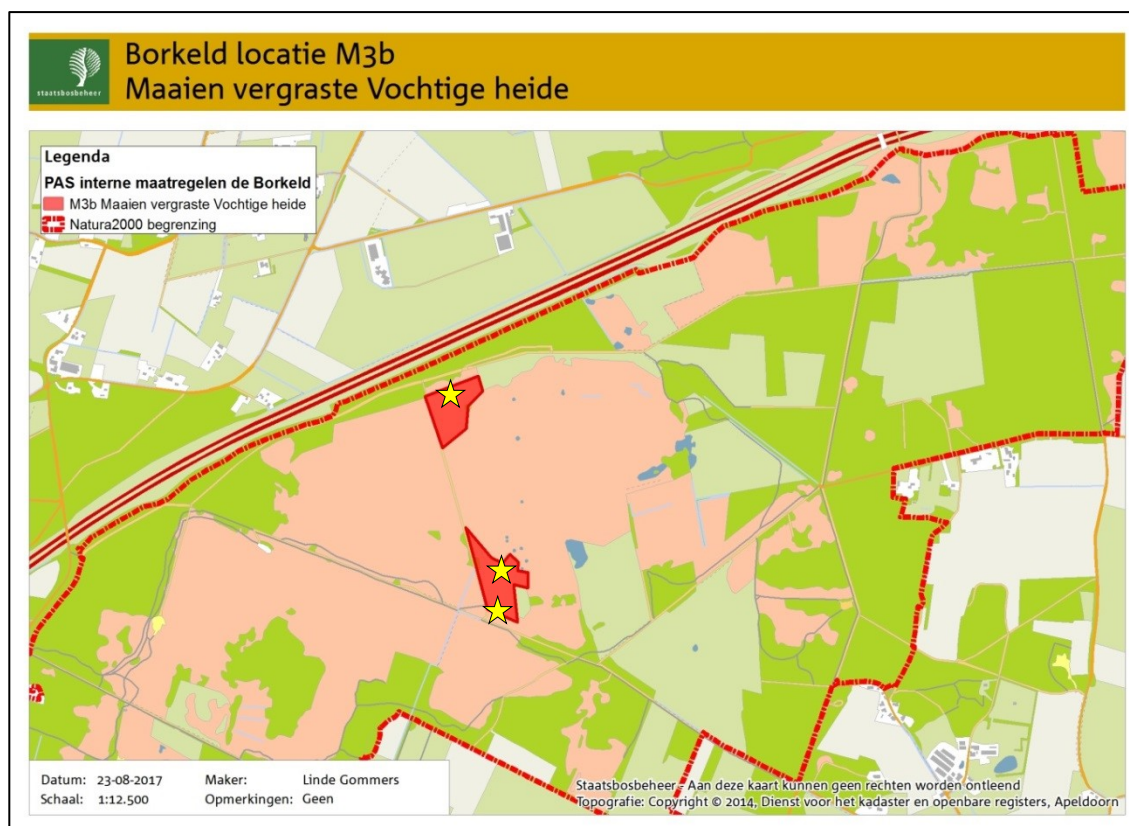
3.2.3 M3b: Maaien van vergraste Vochtige heide op veenrand

Langs de veenrand komen op beperkte schaal de Habitattypen Vochtige heiden voor. De met Pijpenstrootje vergraste Vochtige heiden op de westelijke veenrand moet worden gemaaid om de kwaliteit te verhogen.

Aanpassingen/ nadere invulling:

1. Maaien van groter areaal
Uit terreinbezoeken van onze ecooloog en boswachters is gebleken dat jaarlijks een groter areaal van 4 ha i.p.v. 1 ha gemaaid moeten worden. De potentie voor Vochtige heide blijkt op een groter oppervlakte aanwezig. Hier is nu nog een grote dominantie met Pijpenstrootje die bestreden kan worden met maaibeheer, waarna zich hier Vochtige heide kan ontwikkelen.
2. Niet bekalken
Volgens de gebiedsanalyse kan eventueel bekalking nodig zijn na het maaien. In overleg met onze ecooloog is geoordeeld dat bekalking na maaien niet gewenst is. Bekalking is alleen nodig als de humeuze bovenlaag wordt verwijderd (zoals bij plaggen en chopperen) waardoor een ammoniumvergiftiging optreedt. Hier wordt niet geplagd. Bekalken zou dan zelfs averechts kunnen werken doordat het een verhoogde mineralisatie kan veroorzaken.

Figuur 3 Locatie M3b

Concrete invulling maatregel:

In het gebied (zie figuur 3) wordt jaarlijks 4 ha vergraste Vochtige heide gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd. De te maaieren locaties worden jaarlijks bepaald in het rood omkaderde deel op

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

onderstaande kaart. Deze werkzaamheden kunnen met een reguliere cyclomaaier worden uitgevoerd omdat deze locaties zich op een vrij vlakke en 'stevige' zandondergrond bevinden. De uitvoeringslocaties voor 2018 zijn in figuur 3 aangegeven met een sterretje.

Het resultaat is dat de vergraste vegetatie op de veenrand door consequent maaien en afvoeren zal versralen waardoor het zich kan ontwikkelen richting het gewenste habitatype. Na de eerste planperiode moet het maaien van vergraste Vochtige heide op de westrand van het Elsenerveen nog eens in de drie jaar worden herhaald. Dit zal in de planuitwerking voor de tweede planperiode worden meegenomen.

3.2.4 M3c: Kleinschalig plaggen op de westrand van het Elsenerveen

Langs de veenrand komen op beperkte schaal de Habitattypen Vochtige heiden en Pioniervegetaties met Snavelbiezen voor. Dit laatste Habitatype komt momenteel niet meer voor op de natuurlijke standplaats, aangezien de natuurlijke standplaatsen te zeer verrijkt zijn. Snavelbiezen komen alleen nog op kunstmatige plagplekken voor. Dit willen we met deze maatregel behouden en versterken.

Aanpassingen:

Uitstellen M3c naar tweede PAS periode.

De gebiedsanalyse geeft aan dat er kleinschalig moet worden geplagd op delen van de veenrand. Vanwege de grootschalige ingrepen in en rond het Elsenerveen komen er voldoende geschikte locaties voor Pioniervegetaties beschikbaar. Daarom is het verstandig om verdere kleinschalige maatregelen (plaggen) in de rand pas in de tweede planperiode uit te voeren. Dit geeft ruimte om eerst goed te bekijken hoe het gebied reageert op de ingrepen en tot welke ontwikkeling in de vegetatie dit leidt. Maatregel 3c wordt dan ook verder niet besproken in deze planuitwerking.

3.2.5 M3d/M4d: Drukbegrazing met schapen

Door de stikstofdepositie treedt versneld successie op in de verschillende habitattypen van De Borkeld, die alleen behouden kunnen worden door continu ingrijpen. De heiden op De Borkeld zijn erg homogeen. Biodiversiteit is echter gebaat bij structuurrijke heide van goede kwaliteit.

Drukbegrazing met schapen is één van de maatregelen voor de realisatie van structuurrijke heide die op delen van De Borkeld ook al binnen de SNL wordt uitgevoerd. Door de stikstofdepositie treedt versnelde successie en vergrassing op in de heiden van De Borkeld waardoor de heide minder vitaal is. Hierdoor is een aanvullende hogere begrazingsdruk nodig dan nu via de SNL wordt uitgevoerd.

Drukbegrazing kan plaats vinden door ingerasterde begrazing binnen flexinetten of door gescheperde begrazing. Door drukbegrazing ontstaan looppaadjes van open zand en de concentratie van uitwerpselen ondersteunt de ontwikkeling van meer gevarieerde vegetatie. Daarnaast wordt vergrassing tegengegaan en wordt ook de heide afgevreten, waardoor verjonging van de heide optreedt en meer structuur in het habitatype zal worden bereikt. De insecten die op de uitwerpselen afkomen, vormen een voedselbron voor met name vogels. Al deze resultaten hebben een positieve invloed op de biodiversiteit.

Om richting de herder en overige betrokkenen goed aan te geven hoe de begrazing vorm moet krijgen, is hiervoor een begrazingskaart opgesteld met de exacte te begrazen locaties (bijlage 15). De begrazingskaart zelf is een maatregel vallend onder het PvA. Dit plan geldt voor alle eigendommen van

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Staatsbosbeheer in De Borkeld en bestaat zodoende uit begrazing in het kader van de SNL én van de PAS maatregelen. Door de ecologen en boswachters van Staatsbosbeheer is bepaald dat er voor de PAS in totaal 60 dagen extra drukbegrazing met een gescheperde kudde van 300-400 schapen noodzakelijk is om de kwaliteitsdoelstelling te behalen, zoals beschreven in de gebiedsanalyse.

Drukbegrazing heeft alleen zin als het lange tijd consequent wordt ingezet. Het is daarnaast van belang dat er continu sturing op basis van de ecologische ontwikkeling van het gebied plaatsvindt. De begrazingskaart moet dus regelmatig geëvalueerd en geactualiseerd worden.

Concrete invulling maatregel:

De eigendommen van Staatsbosbeheer in De Borkeld worden begraast door drukbegrazing met een gescheperde kudde. En wordt:

1. de begrazingskaart jaarlijks geactualiseerd
2. een gescheperde schaapskudde van 300-400 dieren op basis van het onder punt 1 genoemde begrazingskaart ingezet voor:
 - a. de uitvoering van 60 dagen per jaar drukbegrazing op de veenrand in het oostelijke deel van De Borkeld per jaar (M3c/4d), vanaf 2018

De uitvoering wordt net als in voorgaande jaren begeleid door onze boswachters beheer en ecologie.

3.2.6 M3f: monitoren en evalueren effecten verwijderen ontwatering in Middelveen en Overtoom

Om de hydrologische situatie te verbeteren wordt een meetnet ingericht om te monitoren en te evalueren of het verwijderen van de ontwatering in Middelveen en Overtoom bijdraagt aan het herstel van de habitattypen Vochtige heiden, Pioniervegetaties met Snavelbiezen en Zure vennen.

Aanpassingen

Deze maatregel wordt door de provincie opgepakt. Maatregel 3f wordt dan ook verder niet besproken in deze planuitwerking.

3.2.7 M4a: Chopperen Droge heide en Stuifzandheiden met Struikhei

Grote delen van met name de westzijde van De Borkeld bestaan uit Droge heiden en Stuifzandheiden met Struikhei. De structuur van de heide is matig ontwikkeld als gevolg van grootschalige plagbeheer in de jaren 80 en gebrek aan dynamiek (geen open zand). Door kleinschalig te de bovengrondse vegetatie en een klein deel van de strooisellaag te verwijderen door te chopperen kan weer een pioniervegetatie tot ontkieming komen en ontstaat een goede uitgangssituatie voor ontwikkeling richting de gewenste heidetypen.

In de gebiedsanalyse is een pilot opgenomen voor het toepassen van steenmeel op 150 ha in De Borkeld om de verzuurde heidebodem en de mineralenbalans te herstellen op een wijze die geen afbreuk doet aan structuur.

Op basis van ons Plan van Aanpak heeft de provincie Overijssel in oktober 2016 subsidie beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van een onderzoek naar de toepassing van steenmeel¹³ op de Sallandse

¹³ Zie hiervoor het onderzoeksvoorstel "Duurzaam herstel van het Sallandse heidesysteem door toediening van Steenmeel" dat aan het Plan van Aanpak is toegevoegd.

Heuvelrug. Tot op heden is Dolokal gebruik om te bekalken, maar op grotere schaal geeft dit negatieve effecten. Voor De Borkeld willen we aansluiten bij de resultaten uit deze pilot. Naast onderzoek naar het type steenmeel en de dosering, onderzoeken we hier ook op welke manier het steenmeel het beste kan worden verspreid. Omdat we daarbij ook een aantal niet reguliere methoden onder de loep willen nemen, starten we met een innovatietraject.

Op basis van de verwachte resultaten van het onderzoek naar steenmeel in de Sallandse Heuvelrug zullen wij samen met de provincie Overijssel bepalen of, en zo ja hoe, we steenmeel willen toepassing in de Borkeld. Deze maatregel is dan ook niet opgenomen in deze planuitwerking

Het negatieve effect van Dolokal komt tot uiting bij grootschalige toepassingen. Bij kleinschalige maatregelen kan het wel gewenst dan wel noodzakelijk zijn om Dolokal toe te passen. Dit is nodig om ammoniumvergiftiging van de bodem te voorkomen. Dit komt dan ook terug bij enkele maatregelen in deze planuitwerking.

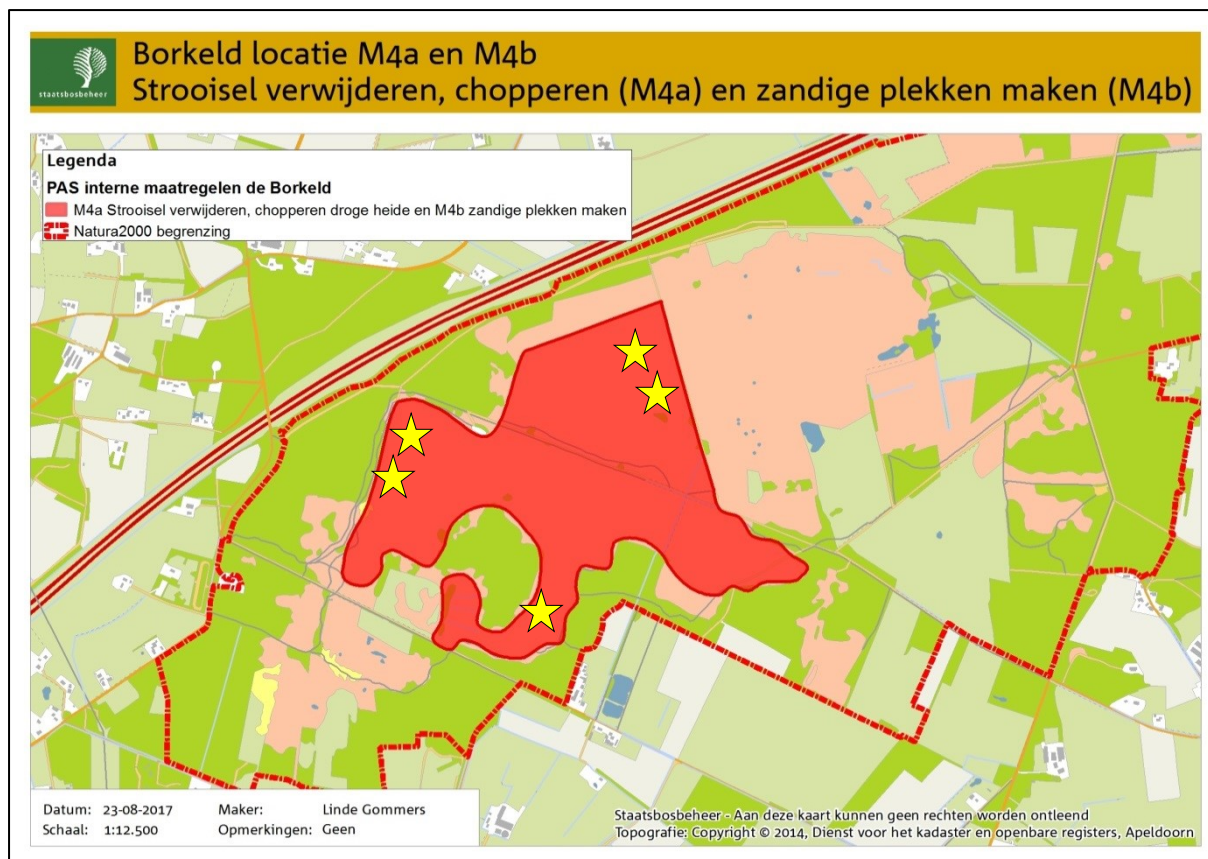
Concrete invulling maatregel

In de gebiedsanalyse is aangegeven dat 3- 4,2 ha in de 1ste planperiode moet worden aangepakt (de tekst komt niet overeen met de tabel). In het Plan van Aanpak is 0,5 ha opgenomen (groene maatregel PvA)), maar nog niet uitgevoerd in verband met de discussie rond de MER. We gaan nu dus uit van 2 ha in 2018 en in 2020 om de opgave uit de gebiedsanalyse (3-4,2 ha in de 1ste planperiode) te realiseren. Er wordt uitsluitend gechopperd (verwijderen van de bovengrondse vegetatie en een klein deel van de strooisellaag). Plaggen is niet nodig op deze locatie omdat er slechts een vrij dunne strooisellaag aanwezig is (omdat in de jaren 80 het gebied grootschalige is geplagd).

De maatregel bestaat uit de volgende onderdelen (zie ook figuur 4):

1. In 2018 en 2020 2 maal 2 hectare pleksgewijs chopperen in het op onderstaande kaartje aangegeven gebied (totaal 4 ha). De uitvoeringslocaties voor 2018 zijn in figuur 4 aangegeven met een sterretje.
2. Deze ha's worden bekalkt met Dolokal (2 ton per hectare) om ammoniumvergiftiging van de grond te voorkomen.
3. Voorstel voor het al dan niet toepassen van steenmeel op 150 ha heiden in De Borkeld, op basis van de resultaten uit het onderzoek naar de toepassing van steenmeel op de Sallandse Heuvelrug en het overleg dat op dit moment gaande is tussen de TBO's en de provincie voor de toepassing van steenmeel op heideterreinen in Overijssel. Indien geconcludeerd wordt dat er steenmeel op De Borkeld moet worden toegepast, zullen wij te zijner tijd een wijzigingsverzoek op de subsidieaanvraag indienen.
4. Intensief vervolgbeheer, door het gericht inzetten van de schaapskudde via de SNL en inzet klepelmaaier. In de periode 2018-2021 zal dit worden uitgevoerd in het op onderstaande kaartje aangegeven gebied.

Figuur 4 Locatie M4a en M4b

3.2.8 M4b: kleinschalige maatregelen in areaal heide

Grote delen van met name de westzijde van De Borkeld bestaan uit Droge heiden en Stuifzandheiden met Struikhei. De structuur van de heide is matig ontwikkeld door grootschalige plagbeheer en gebrek aan dynamiek (geen open zand). Door kleinschalige maatregelen uit te voeren, zal de vegetatiestructuur van de heide verbeteren en dus afwisseling ontstaan tussen voedselarme en voedselrijkere delen (gradiënten). Een deel van het huidige SNL beheer is hier ook al op gericht. Het gaat dan om verwijderen opslag, akkertjes blijven bewerken, kleinschalig branden en drukbegrazing met schapen. De aanvullende kleinschalige maatregelen voor de PAS zijn strooisel verwijderen, maken van zandige plekken en bekalken. Aanvullende extra drukbegrazing is opgenomen onder M3d/M4d.

Aanpassingen

Het maken van zandige plekken is, samen met de grootschalige ingrepen in het Elsenerveen, MER-plichtig. Hierdoor kan er op zijn vroegst pas in 2019 begonnen worden met deze maatregel. Om in de eerste planperiode toch voldoende zandige plekken te realiseren zal in plaats van jaarlijks 0,5 ha, nu 1,25 ha worden aangepakt in 2019 en in 2020, totaal 2,5 ha.

Concrete invulling maatregel

De maatregel bestaat uit de volgende onderdelen (zie ook figuur 5):

1. In 2019 en 2020 wordt circa 1,25 ha per jaar pleksgewijs strooisel verwijderd en zandige plekken gemaakt in het op onderstaande kaartje aangegeven gebied (totaal 2,5 ha).

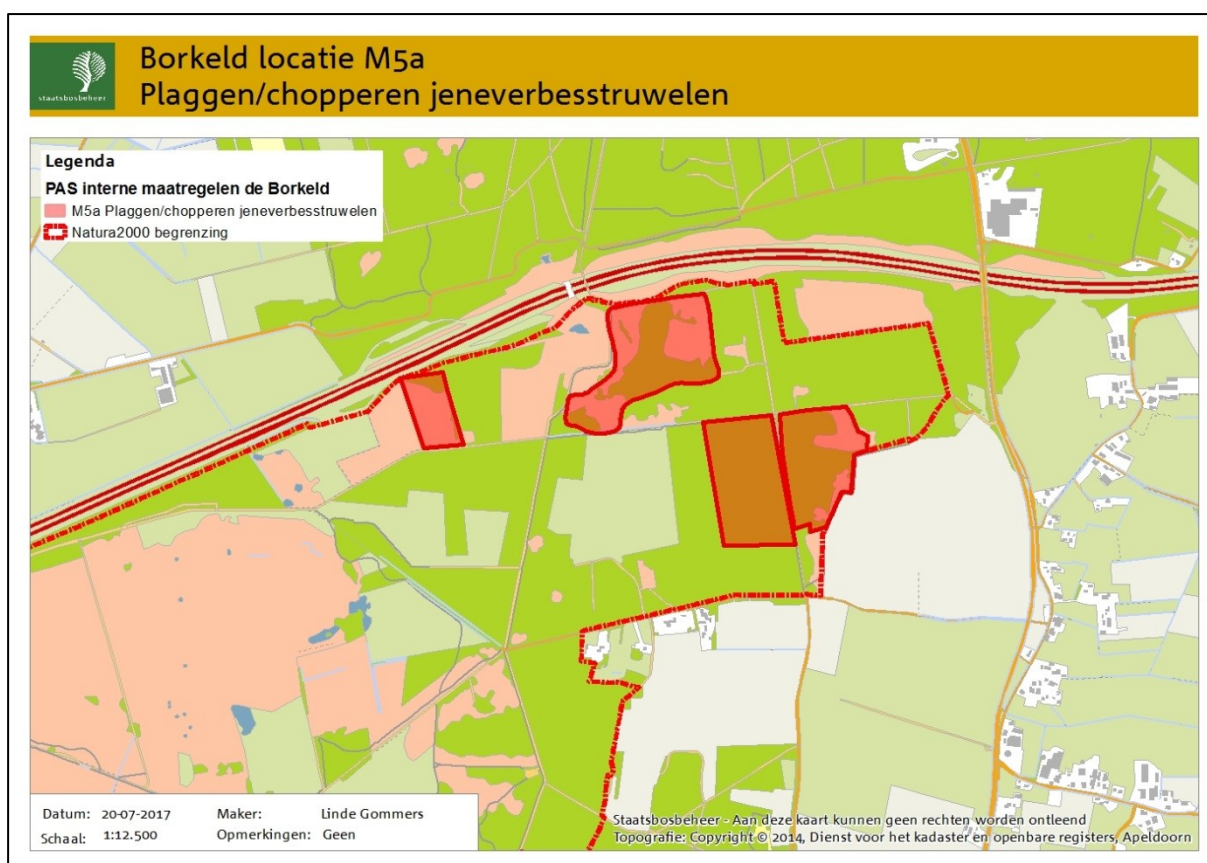
Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

2. Deze ha's worden bekakt met Dolokal (2 ton per hectare) om ammoniumvergiftiging van de grond te voorkomen.

3.2.9 M5a: Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen

Op De Borkeld ligt nog één van de grootste Jeneverbesstruwelen van Nederland. Deze komt met name voor in het oostelijk deel van het gebied. Deze Jeneverbesstruwelen zijn echter aan het verouderen doordat er slechts mondjesmaat verjonging optreedt. Eén van de oorzaken is de beperkte dynamiek in het gebied waardoor geen geschikt kiembed aanwezig is. Op veel plekken is een dichte mat aanwezig van grassen en slaapmossen. Daarnaast lijkt de bodem ernstig verzuurd te zijn, waardoor verjonging nauwelijks meer plaats vindt. De instorting van de Jeneverbespopulatie wordt, zonder ingrijpen, over 10-20 jaar verwacht. Om verjonging van het Jeneverbesstruweel te bevorderen worden zandige plekken gecreëerd. In eerste instantie zal hier ook vegetatie van het habitatype Droge heide en Stuifzandheide tot ontwikkeling komen.

Figuur 5 locatie M5a

Aanpassingen

Het plaggen in De Borkeld is, samen met de grootschalige ingrepen in het Elsenerveen, MER-plichtig. Hierdoor kan er op zijn vroegst pas in 2019 begonnen worden met deze maatregel. Om in de eerste planperiode toch voldoende areaal te plaggen zal in plaats van jaarlijks 0,2 ha nu 0,5 ha worden aangepakt in 2019 en 2020, totaal 1 ha.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Concrete invulling maatregel

De maatregel wordt in 2019 en 2020 pleksgewijs uitgevoerd op jaarlijks ca 0,5 hectare (totaal 1 hectare) in het op bovenstaande kaartje aangegeven zoekgebied. Door middel van strooisel verwijderen, plaggen en chopperen op plekken met een dichte mat van grassen en slaapmossen worden langs de randen en in open plekken zandige plekken gecreëerd. Deze hectares worden bekalkt met Dolokal (2 ton per hectare) om ammoniumvergiftiging van de grond te voorkomen.

In eerste instantie was de afspraak tussen de provincie en Staatsbosbeheer dat Staatsbosbeheer het proces zou trekken om de circa 6 particuliere grondeigenaren in De Borkeld te benaderen om hen te enthousiasmeren voor het nemen van maatregelen. Het gaat dan met name om ontwikkeling en beheer van de Jeneverbesstruweel op particuliere grond en het toekomstig participeren in de grote begrazingseenheid op De Borkeld. Daarbij was ook gesteld dat hierbij eventueel ruilgrond van Staatsbosbeheer beschikbaar zou worden gesteld. Echter door de herijking is tussen de provincie en Staatsbosbeheer afgesproken om dit vooralsnog niet uit te voeren.

3.2.10 M5b: implementeren onderzoeksresultaten Jeneverbesverjonging

Er loopt via het OBN een landelijk onderzoek naar het achterblijven van verjonging in Jeneverbesstruwelen. Landelijk onderzoek hiernaar is recent afgerond (o.a. in de Borkeld)¹⁴. Deze maatregel is bedoeld om de resultaten van dit onderzoek in de praktijk te brengen.

Aanpassingen:

In overleg met de provincie Overijssel (Willem Maalderink en Bastiaan Knegtel) schuiven wij maatregel 5b door naar de tweede planperiode. Er wordt met M5a al maatregelen genomen om een geschikt kiembed voor Jeneverbesstruwelen te creëren. Ook zijn er inmiddels hoopgevende ontwikkelingen van jonge jeneverbessen in enkele reeds afgeplagde delen van De Borkeld. Hierom willen wij eerst de tijd nemen om te bekijken hoe de Jeneverbessen zich ontwikkelen bij de genomen maatregelen. Daarnaast zullen wij de beschikbare resultaten uit het onderzoek analyseren en beoordelen welke aanvullende maatregelen eventueel geschikt zijn voor De Borkeld. Op basis hiervan kunnen we een goede aanpak voor de tweede PAS periode opstellen. Maatregel 5b wordt dan ook verder niet besproken in deze planuitwerking.

3.2.11 M6b/M6f: Kleinschalig verwijderen strooisellaag in de Leemkuilen en bekalken

In deelgebied de Leemkuilen in het zuidoosten van De Borkeld, is ondiep leem of leemhoudend zand aanwezig in de bodem. Op deze gronden kwamen van oorsprong meer grassen en kruiden voor (Droge en Vochtige Heischrale graslanden en soortenrijke Jeneverbesstruwelen) dan op plekken waar de bodem leemarm is en alleen Droge zure heide aanwezig was.

Aanpassing

Ontwikkeling van Heischrale graslanden volgen en indien nodig deze maatregel voor tweede planperiode opnemen.

Het huidige Heischrale grasland in de leemkuilen is van een klein oppervlakte, maar zeer goed ontwikkeld. Deze Heischrale graslanden bieden goede uitganglocaties voor het naastgelegen, nieuw ontwikkeld gebied. Hier is een aantal jaren geleden voormalige landbouwpercelen ingericht ten behoeve van de ontwikkeling van onder andere Heischrale graslanden, soortenrijk Jeneverbesstruweel

¹⁴ Herstel van jeneverbesstruwelen, 2013, Hommel P.W.F.M. et. al

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

en Vochtige heiden. Hiervoor is de bouwvoor afgegraven, zijn de percelen bekalkt en is pleksgewijs maaisel uitgelegd vanuit de aangrenzende Heischrale graslanden en Vochtige heiden. De eerste ontwikkelingen zijn (zeer) positief.

Hierdoor is deze maatregel nu nog niet nodig. Het zou zelfs de huidige goed ontwikkelde vegetaties alleen maar verstoren. In de tweede planperiode moet worden bekeken of deze maatregel tegen die tijd wel nodig is. Dan kan ook worden overwogen om de terreindelen in de leemkuilen te bekalken. Maatregel 6b/6f wordt dan ook verder niet besproken in deze planuitwerking.

3.2.12 M6g: Herintroductie van soorten

Circa 10 jaar geleden kwam het Gentiaanblauwtje nog voor in de Leemkuilen. Het terrein ligt momenteel te geïsoleerd om het Gentiaanblauwtje succesvol terug te krijgen via natuurlijke ontwikkeling. Echter door deze geïsoleerde ligging is uitzetten van de soort op dit moment ook nog weinig kansrijk. De actuele oppervlakte geschikt leefgebied is ondanks een duidelijk positieve ontwikkeling nog steeds te klein om voor herintroductie van het Gentiaanblauwtje in aanmerking te komen. Uitbreiding en verbinding met het Elsenerveld is daarvoor noodzakelijk.

Het kan voorkomen dat ook andere soorten onvoldoende terugkeren na herstel van de abiotiek. Herintroductie van soorten kan in het uiterste geval overwogen worden om het systeem te herstellen. Het gaat dan met name om het Gentiaanblauwtje en om plantensoorten die via plagsel van andere locaties of zaden ingebracht kunnen worden.

Aanpassingen ten opzichte van gebiedsanalyse

Door een corridor door het bos aan te leggen (aanvulling Maatregel C) van de Leemkuilen naar het naastgelegen heidegebied wordt de geïsoleerde ligging van de Leemkuilen opgeheven. In overleg met de provincie Overijssel (Willem Maalderink en Bastiaan Knegtel) schuiven wij maatregel M6g daarom door naar de tweede planperiode om het gebied en de soorten eerst de tijd te geven zich te herstellen en te vestigen. Een voorwaarde voor een goede ontwikkeling is dat de verzuring van de bodem is opgeheven. Door goed te monitoren hoe het gebied zich ontwikkelt bij de genomen maatregelen kan in de tweede planperiode worden afgewogen of herintroductie nodig is. Maatregel M6g wordt dan ook verder niet besproken in deze planuitwerking.

3.2.13 A: Intensief vervolgbeheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide

Grote delen van met name de westzijde van De Borkeld bestaan uit Droge heiden. De afgelopen jaren zijn er delen bos gekapt om nieuwe Droge heiden tot ontwikkeling te laten komen. Hiermee zijn de randvoorwaarden geschapen voor ontkieming van jonge Droge heide. Om dit werk af te maken moeten nog op enkele randen bos, waar de bomen reeds gekapt zijn, afrondende werkzaamheden worden uitgevoerd.

In de periode 2008- 2017 is ca 18,5 ha bos gekapt in het op onderstaande kaartje aangegeven gebied. Daarbij zijn in een deel van dit gebied reeds de stobben en strooisellaag verwijderd om weer plaats te maken voor ontkieming van heide. Op ca 10,5 ha moeten nog de stobben en strooisellaag worden verwijderd. Om te voorkomen dat opnieuw bosopslag ontstaat, zal de komende jaren intensief vervolgbeheer moeten worden uitgevoerd op alle percelen waar omvorming heeft plaatsgevonden.

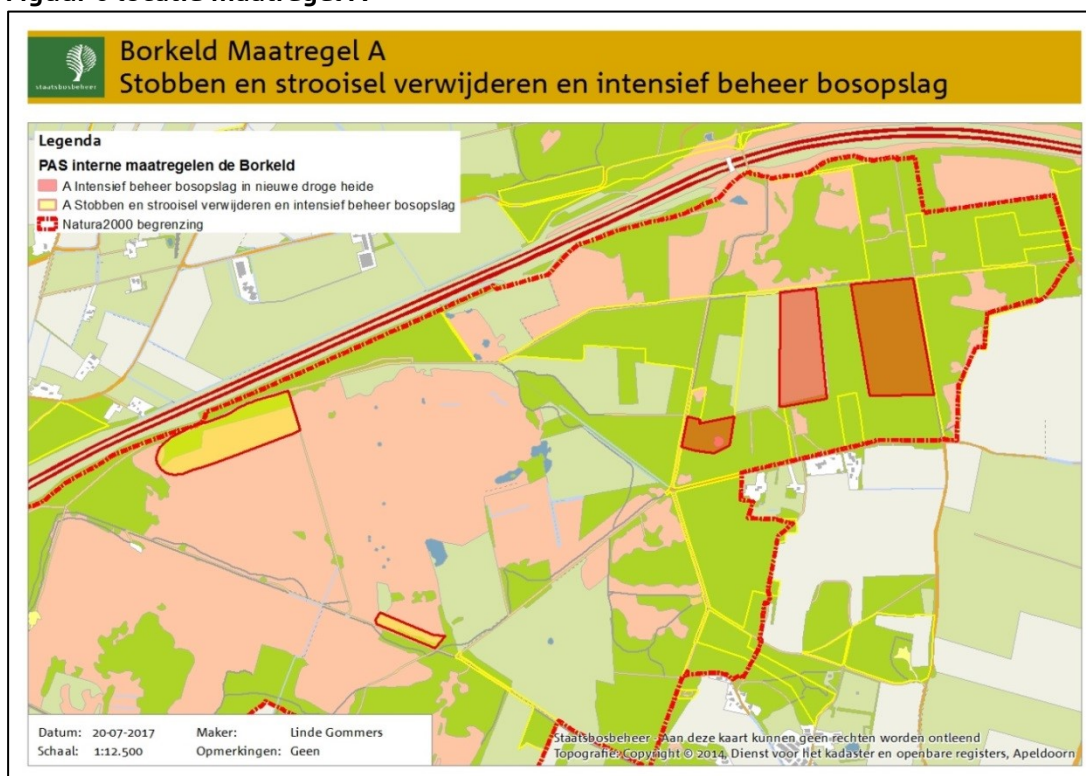
Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Deze maatregel betreft alleen het verwijderen van stobben, het afvoeren van strooisel en het bijbehorende intensieve vervolgbeheer. De boskap zelf maakt geen deel uit van deze planuitwerking. Dit is reeds door Staatsbosbeheer uitgevoerd¹⁵.

Concrete invulling maatregel

1. Op 10,5 hectare voormalig bos opslag klepelen, stobben en strooisel verwijderen. De grond wordt door toediening van Dolokal (2 ton per hectare) geschikt gemaakt voor de ontwikkeling van heide en wordt een ammoniumvergiftiging voorkomen.
2. Intensief vervolgbeheer op totaal 18,5 ha aanvullend op het huidige SNL-beheer met de schaapskudde: boompjes trekken, inzet klepelmaaier. In de periode 2018-2021 zal dit worden uitgevoerd in het op onderstaande kaartje aangegeven gebied.

Figuur 6 locatie maatregel A

3.2.14 B: Bos omvormen naar heide

De afgelopen jaren zijn er al flinke stappen gezet in het omvormen van bos naar heide om te komen tot een goed ontwikkelde heidevegetatie. Om dit werk af te maken moeten nog een klein oppervlakte bos worden omgevormd. Deze maatregel betreft alleen het verwijderen van stobben en het afvoeren van

¹⁵ Het verwijderen van het bos gebeurt buiten de subsidieaanvraag en wordt in eigen beheer door Staatsbosbeheer uitgevoerd. Bij het verwijderen van het bos zal het werkerterrein kaal worden opgeleverd. Dit houdt in dat alle omgezaagde bomen volledig (ook top- en takhout) worden verwijderd en alleen opslag tot een diameter van maximaal 3 centimeter blijven staan omdat dit machinaal niet te verwijderen is.

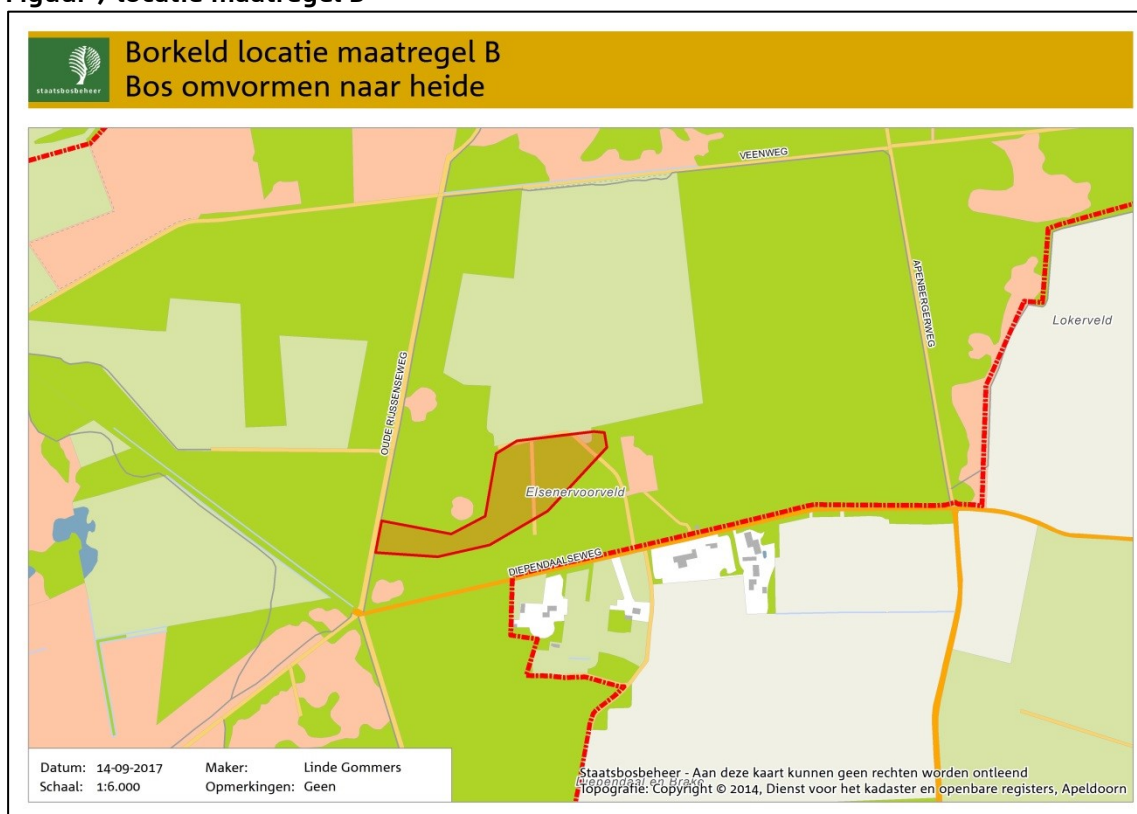
Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

strooisel. De boskap zelf maakt geen deel uit van deze planuitwerking. Dit wordt voorafgaand door Staatsbosbeheer uitgevoerd¹⁶.

Concrete invulling maatregel

1. Op 2 hectare voormalig bos (zie figuur 7):
 - a. Stobben en strooisel verwijderen
 - b. De grond wordt door toediening van Dolokal (2 ton per hectare) geschikt gemaakt voor de ontwikkeling van heide. Hiermee wordt een ammoniumvergiftiging voorkomen.
 - c. Om te voorkomen dat opnieuw bosopslag ontstaat, zal de komende jaren intensief vervolgbeheer moeten worden uitgevoerd op alle percelen waar omvorming heeft plaatsgevonden. In de periode 2018-2021 zal dit worden uitgevoerd in het op onderstaande kaartje aangegeven gebied

Figuur 7 locatie maatregel B

3.2.15 C: Rand Leemkuilen vrijmaken van bos

In het leemkuilengebied zijn de habitattypen Heischrale graslanden en Vochtige heiden aanwezig. Beide habitattypen komen in zeer beperkte mate in het natuurgebied voor en voor beide habitattypen geldt een uitbreidingsdoelstelling en een doel om de kwaliteit te verbeteren. De afgelopen jaren is het bos op

¹⁶ Het verwijderen van het bos gebeurt buiten de subsidieaanvraag en wordt in eigen beheer door Staatsbosbeheer uitgevoerd. Bij het verwijderen van het bos zal het werkerterrein kaal worden opgeleverd. Dit houdt in dat alle omgezaagde bomen volledig (ook top- en takhout) worden verwijderd en alleen opslag tot een diameter van maximaal 3 centimeter blijven staan omdat dit machinaal niet te verwijderen is.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld 8 juli 2019

de randen van de leemkuilen afgezet en is de strooisellaag verwijderd om geschikte locatie voor uitbreiding van deze habitattypen te creëren. Deze werkzaamheden zijn in 2017 afgerond.

De leemkuilen zijn te klein en liggen te geïsoleerd om zich goed te kunnen ontwikkelen. Om de habitattypen met bijbehorende fauna (met name vlinders en andere insecten) goed tot ontwikkeling te laten komen is het nodig om een verbinding te maken tussen het leemkuilengebied en de naastgelegen heiden aan de westkant van de leemkuilen. Op dit moment bevindt zich nog een strook bos van ca 50 meter breed tussen deze gebieden. Voor veel insecten is dit een onneembare barrière en juist deze insecten zorgen ook voor verspreiding van zaden. In de gebiedsanalyse wordt dit ook meerdere keren bevestigd. Ook zijn de leemkuilen een belangrijk potentieel leefgebied voor het Gentiaanblauwtje, maar op dit moment niet geschikt vanwege de geïsoleerde ligging en het te kleine oppervlakte leefgebied. Uitbreiding en verbinding met het Elsenerveld is daarvoor noodzakelijk (gebiedsanalyse p. 105). Aanvullend op de uitgevoerde maatregelen moet dus nog ca 0,3 ha bos worden omgevormd naar heide.

Figuur 8 locatie maatregel C

Concrete invulling maatregel

- Pleksgewijs (70% van 0,3 ha) strooisellaag verwijderen en stobben frezen
- De grond wordt door toediening van Dolokal (2 ton per hectare) geschikt gemaakt voor de ontwikkeling van heide omdat hiermee een ammoniumvergiftiging wordt voorkomen
- Om te voorkomen dat opnieuw bos ontstaat wordt op het totale omgevormde areaal intensief vervolgebear voor een periode van 2018-2021 ingezet (boompjes trekken en inzet klepelmaaier)

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Deze planuitwerking is gericht op het verwijderen van stobben, het afvoeren van strooisel en het daarop volgende vervolfbeheer. De boskap zelf maakt geen deel uit van deze planuitwerking. Dit wordt voorafgaand door Staatsbosbeheer uitgevoerd¹⁷.

3.3 Samenvatting maatregelen en aanpassingen

De voorgestelde maatregelen inclusief de voorgestelde aanpassingen zowel inhoudelijk als qua planning ten opzichte van de gebiedsanalyses en het PvA zijn in tabel 4 (eerste PAS periode) en tabel 5 (tweede PAS periode) samengevat.

Tabel 4 Interne PAS-maatregelen Borkeld inclusief aanpassingen

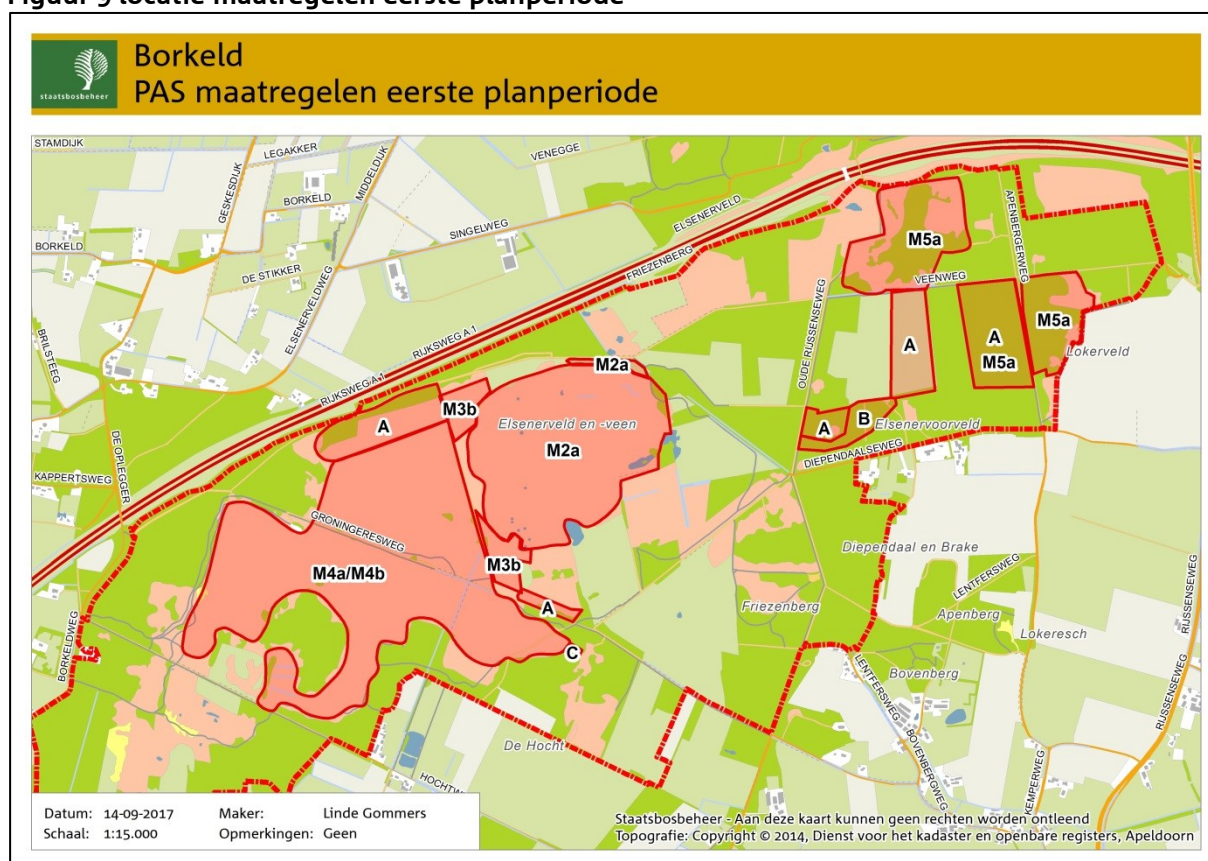
Maatregel	Omschrijving	Resterend aandeel via planuitwerking	Aanpassing t.o.v. gebiedsanalyse of beheerplan (niet-PAS maatregelen)
M2a	Afgraven Elsenerveen	36,7 ha veen afgraven	-
		Dempen ontwatering: 1600m sloot dempen met leem, 250m gedempte sloot ontgraven en opnieuw dempen met leem, 10 bomkraters dempen.	250m reeds gedempte sloten opnieuw dempen met leem, 600 m extra sloten langs veendijkjes en in Noordwestkant gebied afdichten met leem, 10 bomkraters afdichten
		Knuppelpad verwijderen en aanleg zandpad (175m)	Niet zandpad aan westkant (500m), maar knuppelpad aan oostkant (175m pad) verplaatsen.
		-	Infiltratiebekken niet verdiepen
		Baggeren plas en aanbrengen leembodem	-
		0,7 ha plaggen Vochtige heide op veenrand	Noordrand 0,7 ha plaggen, overige 5,9 ha in 2 ^{de} planperiode.
		Hydrologische monitoring wordt door de provincie uitgevoerd	-
M3a	Ecohydrologisch onderzoek	Onderzoek	-
M3b	Maaien van vergraste Vochtige heide	Jaarlijks 4 ha	Jaarlijks 4 ha i.p.v. 1 ha
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	Jaarlijks 60 ha op basis van begrazingskaart	-
M3f	Inrichten van meetnet Middelveen en Overtoom	Wordt uitgevoerd door de provincie	-
M4a	Chopperen in Droge heide	2 jaarlijks 2 ha	Sluit nu aan bij gebiedsanalyse Intensief vervolfbeheer nodig
M4b	Kleinschalige maatregelen in heide	In 2019 en 2020 1,25 ha zandige plekken maken per jaar	1,25 ha in 2019 en 2020 i.p.v. 0,5 ha per jaar i.v.m. kortere uitvoeringstijd door de MER procedure. Blijft totaal 2,5 ha in 1 ^{ste} planperiode
M5a	Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen	In 2019 en 2020 0,5 ha plaggen/chopperen per jaar	0,5 ha in 2019 en 2020 i.p.v. 0,2 ha per jaar i.v.m. kortere uitvoeringstijd door de MER procedure. Blijft totaal 1 ha in 1 ^{ste} planperiode

¹⁷ Het verwijderen van het bos gebeurt buiten de subsidieaanvraag en wordt in eigen beheer door Staatsbosbeheer uitgevoerd. Bij het verwijderen van het bos zal het werkterrein kaal worden opgeleverd. Dit houdt in dat alle omgezaagde bomen volledig (ook top- en takhout) worden verwijderd en alleen opslag tot een diameter van maximaal 3 centimeter blijven staan omdat dit machinaal niet te verwijderen is.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Maatregel	Omschrijving	Resterend aandeel via planuitwerking	Aanpassing t.o.v. gebiedsanalyse of beheerplan (niet-PAS maatregelen)
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide	10,5 ha afronden werkzaamheden omvorming bos naar heide. 18,5 ha intensief vervolgbeheer tot en met 2021	-
B	Bos omvormen naar heide	2 ha bos omvormen + Intensief vervolgbeheer tot en met 2021	Intensief vervolgbeheer nodig
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	0,3 ha bos omvormen naar heide t.b.v. aanleggen corridor richting Elsenerveld + intensief vervolgbeheer tot en met 2021	Intensief vervolgbeheer nodig

Figuur 9 locatie maatregelen eerste planperiode

Omdat er vrij veel verschuivingen zijn van maatregelen uit de 1ste naar de 2de planperiode geven we hier een overzicht van de huidige stand van zaken betreffende de voorgenomen maatregelen in de 2de planperiode. Deze tabel heeft geen status en maakt verder ook geen deel uit van deze planuitwerking. Aan het einde van de 1ste planperiode zullen de uitgevoerde maatregelen samen met de provincie Overijssel geëvalueerd worden en bekijken we welke definitieve set aan maatregelen in de 2de planperiode uitgevoerd moet gaan worden door Staatsbosbeheer.

Tabel 5 Huidige overzicht interne PAS-maatregelen Borkeld 2de planperiode (te evalueren voor aanvang 2de planperiode)

Maatregel	Omschrijving	Opgave tweede planperiode	Aanpassing t.o.v. gebiedsanalyse
M2b	Op basis van hydrologische monitoring bepalen van noodzaak en mogelijkheden om fluctuatie in de waterstanden verder te beperken	Nader uit te werken	-
	Intensief vervolgbeheer na inrichting Zuur ven Elsenerveen	Jaarlijks inzet gescheperde kudde, trekken van bosopslag of de inzet van een klepelmaaier gedurende circa 6 jaar op 36,7 ha	Niet opgenomen in gebiedsanalyse
	Plaggen veenrand	5,9 ha plaggen	Deels doorgeschoven van 1 ^{ste} naar 2 ^{de} planperiode
M3b	Maaien vergraste Vochtige heide	Voortzetten maatregel uit 1ste planperiode, 1 ha per jaar	-
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	Jaarlijks 60 ha op basis van begrazingsplan, voortzetten uitvoering 1 ^{ste} planperiode	-
M3c	Kleinschalig plaggen Vochtige heide op veenrand	Jaarlijks 1 ha plaggen	Doorgeschoven van 1 ^{ste} naar 2 ^{de} planperiode i.v.m. grootschalige ingrepen Elsenerveen (M2a)
M3g	Maatregelen op basis van uitkomsten onderzoek M3a (1 ^{ste} planperiode)	Nader te bepalen op basis van uitkomsten onderzoek	-
M4a/M5a	Strooisel verwijderen, plaggen/chopperen in heide en Jeneverbesstruwelen, toepassen steenmeel/dolokal op de Droge heide	Voortzetten uitvoering 1 ^{ste} planperiode, 0,7ha per jaar. Evt toepassen Steenmeel op 150 ha, afhankelijk van uitkomsten onderzoek Sallande Heuvelrug	-
M4b	Kleinschalige maatregelen in het areaal heide	Voortzetten uitvoering 1 ^{ste} planperiode. 0,7 ha per jaar	-
M4c	Aanleggen afrastering voor grote extensieve begrazingseenheid	75 ha	-
M5b	Implementeren onderzoeksresultaten Jeneverbesverjonging	Nog nader uit te werken	Uitvoeren in 2 ^{de} planperiode, afhankelijk van resultaten onderzoek en effecten M5a
M6b/M6f	Kleinschalig verwijderen strooisellaag in de Leemkuilen. Op termijn eventueel toepassen steenmeel/Dolokal	Enkele 10-tallen m ²	-

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Maatregel	Omschrijving	Opgave tweede planperiode	Aanpassing t.o.v. gebiedsanalyse
M6g	Herintroductie verdwenen soorten indien nodig	Afhankelijk van ontwikkeling gebied uitvoeren in 2 ^e beheerplanperiode	Eventueel uitvoeren in 2 ^{de} planperiode, afhankelijk van effecten maatregel C (verbinding met Elsenveld)

4 Realisatie en beheer

4.1 Beheer na realisatie

Het Natura 2000-beheerplan De Borkeld bevat de PAS en niet-PAS maatregelen voor de eerste PAS periode. Het werk is echter niet klaar als deze maatregelen zijn uitgevoerd. Om de condities voor het realiseren en behouden van de in het Natura 2000-beheerplan opgenomen instandhoudingsdoelstellingen ook in de volgende beheerplanperiodes te borgen, is vervolfbeheer nodig. Het reguliere beheer moet passen binnen de systematiek van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) van de provincie Overijssel.

Daar waar een beheertype als gevolg van de maatregelen is gewijzigd, is een aanpassing van de beheertypenkaart nodig. Jaarlijks verwerkt de provincie Overijssel mutaties in de beheertypenkaart. De provincie Overijssel organiseert daartoe een proces met rollen en verantwoordelijkheden volgens de RACI -matrix. De bijgestelde beheertypenkaart wordt volgens door de provincie Overijssel vastgesteld als basis voor SNL-subsidie.

4.1.1 Intensief vervolfbeheer

De uitvoering van de PAS maatregelen vraagt echter soms een korte of langduriger intensivering en/of aanvulling van het reguliere beheer. In onze aanpak streven wij naar vervolfbeheer met een minimum aan extra inzet. Soms is dit echter niet te voorkomen en is een korte of langere periode van extra inzet nodig. Dit speelt voor De Borkeld bij het afgraven van het Elsenerveen (M2a), het chopperen in heide (M4a) en het beheer na bosomvorming (A, B en C). In ieder geval de eerste 3 jaar na uitvoering van de maatregelen is intensief vervolfbeheer nodig dat niet binnen SNL past. Dit 'intensief vervolfbeheer na inrichting' is opgenomen in deze planuitwerking en de daarbij behorende SKNL-subsidieaanvraag. Na deze drie jaar zal per locatie beoordeeld worden of nog langer intensief vervolfbeheer noodzakelijk is of dat overgegaan kan worden op regulier beheer (via SNL).

5 Begroting, inkoop en aanbesteding

5.1 Begroting

Per maatregel hebben wij in samenspraak met het project- en beheerteam Salland per fase per medewerker op basis van onze kennis en eerdere ervaringen onze inzet bepaald.

De inzet in uren is in onderstaande tabel 6 per maatregel en per functie aangegeven.

Tabel 6 Raming van de inzet per maatregel per functie

	Projectleider	Boswachter beheer	Boswachter ecologie	Boswachter publiek	Veldmedewerker	Ecoloog	Adviseur cultuurhistorie	Projectmedewerker algemeen	Projectmedewerker SSK	Omgevingsmanager	Adviseur inkoop	
M2a	200	260	128	350	0	48	40	176	40	568	36	
M3a	28	20	60	0	0	96	0	8	4	0	0	
M3b	8	24	8	0	0	0	0	0	0	0	0	
M3d/M4d	36	156	48	40	0	8	0	40	20	0	0	
M4a	8	32	24	0	0	0	0	0	8	0	16	
M4b	12	44	24	0	0	0	0	0	8	0	16	
M5a	36	82	52	2	0	8	0	16	8	0	16	
A	4	116	20	0	0	0	0	0	8	0	16	
B	16	56	28	32	0	0	0	12	8	0	16	
C	8	26	8	0	64	4	8	16	0	0	0	
projectmanagement	480	60	60	40	0	0	0	320	40	280	0	
Totaal	836	876	460	464	64	164	48	588	144	848	116	4.608

Naast de inzet per maatregel is ook voor het projectmanagement in het algemeen de inzet begroot. Deze inzet is bedoeld voor afstemming met de provincie, verslaglegging en omgevingsmanagement.

Uit de interne planningsgesprekken met de beheereenheden en de centrale eenheden van Staatsbosbeheer blijkt er een knelpunt te zijn tussen de beschikbare en gevraagde capaciteit. Met de Provincie Overijssel is afgesteld dat Staatsbosbeheer de mogelijkheid heeft om een deel van de uren die nu voor Staatsbosbeheer gepland staan, extern in te huren. Daarom zijn de hiervoor geraamde uren verdeeld over eigen uren en extra inhuur:

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

	Projectleider	Boswachter beheer	Boswachter ecologie	Boswachter publiek	Veldmedewerker	Ecoloog	Adviseur cultuurhistorie	Projectmedewerker algemeen	Projectmedewerker SSK	Omgevingsmanager	Adviseur inkoop	
Staatsbosbeheer	836	876	460	464	64	164	48	588	144	0	116	3.760
Inhuur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	848	0	848

De vergoedingen voor de interne uren van Staatsbosbeheer zijn conform de beleidslijn van de provincie gebaseerd op de voor 2018 vastgestelde tarieven, geïndexeerd met 2%. In afstemming met de financieel directeur van Staatsbosbeheer zijn we nog in gesprek met de provincie of daar niet ook de voor Staatsbosbeheer niet-verrekenbare BTW als opslag aan toegevoegd moet worden. Omdat de voorbereiding van de uitvoeringsfase doorloopt, en daarmee de voorfinanciering door Staatsbosbeheer oploopt, stellen we voor wel al een subsidieaanvraag in te dienen.

De geïndexeerde tarieven van 2018 zijn hieronder per functie weergegeven, bovendien wordt hier de totale vergoeding voor Staatsbosbeheer voor de inzet van de eigen uren berekend, de totale vergoeding komt uit op een bedrag van € 273.009,--.

Staatsbosbeheer	836	876	460	464	64	164	48	588	144	0	116	
vergoeding	83,64	66,30	66,30	66,30	63,24	83,64	83,64	71,40	71,40	83,64	83,64	
	69.923	58.079	30.498	30.763	4.047	13.717	4.015	41.983	10.282	0	9.702	273.009

Voor de berekening van de kosten wordt binnen Staatsbosbeheer gerekend met een integrale kostprijs, de berekening van de kosten voor de eigen inzet voor Staatsbosbeheer is als volgt:

Staatsbosbeheer	836	876	460	464	64	164	48	588	144	0	116	
uurtarief	95,00	81,00	81,00	81,00	81,00	95,00	95,00	81,00	81,00	95,00	95,00	
	79.420	70.956	37.260	37.584	5.184	15.580	4.560	47.628	11.664	0	11.020	320.856

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

De totale kosten bedragen € 320.856,--, hiervoor is reeds vermeld dat de vergoeding wordt geraamd op € 273.009,--, voor Staatsbosbeheer resteert er derhalve een eigen bijdrage van € 47.847,--.

Met de provincie is afgesproken dat voor de inhuur 35% hogere tarieven voor de kosten mogen worden gehanteerd, de totale kosten voor inhuur bedragen € 95.751,--:

Inhuur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	848	0
maximaal uurtarief	112,91	89,51	89,51	89,51	85,37	112,91	112,91	96,39	96,39	112,91	112,91
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	95.751	0
											95.751

Voor elke maatregel is parallel daaraan conform de door de provincie Overijssel gestelde eisen¹⁸ een SSK-raming opgesteld.

Tabel 7 Kosten maatregelen in euro's

Maatregel	Globale omschrijving	Bouwkosten	Engineeringskosten	Overige kosten	Subtotaal
M2a	Afgraven Elsenerveen	1.804.276	134.128	162.385	2.100.789
M3a	Ecohydrologisch onderzoek	-	5.000	-	5.000
M3b	Maaien van vergraste Vochtige Heide	21.497	-	860	22.356
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	80.640	-	3.226	83.866
M4a	Chopperen in Droge Heide	12.348	-	494	12.842
M4b	Kleinschalige maatregelen in heide	25.528	9.500	1.532	36.559
M5a	Plaggen/chopperen Jenverbesstruwelen	10.211	5.000	613	15.824
A	Intensief beheer bosopslag in "nieuwe" Droge Heiden	129.523	-	5.181	134.704
B	Bos omvormen naar heide	25.796	1.500	1.548	28.844
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	5.977	-	263	6.240
Algemeen			14.500		14.500
Subtotaal		2.115.796	169.628	176.100	2.461.524

¹⁸ Interne memo provincie Overijssel d.d. 25/2/2016, 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingsplan.'

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Kosten maatregelen	€ 2.461.524
Communicatie ¹⁹	€ 25.000
Extra inhuur	€ 95.751
Accountantskosten	€ 10.000
Totaal exclusief BTW	€ 2.592.275
Kosten inzet eigen uren	€ 320.856
BTW in SSK-raming over SKNL maatregelen	€ 509.342
BTW over rest	€ 27.458
Totaal inclusief BTW	€ 3.449.931
Financiering	
Besparing	- € 1.200.000
Subsidie SKNL	€ 2.202.084
Eigen bijdrage Staatsbosbeheer	€ 47.847

Voor het totale programma is er een actualisatie geweest met een zoektocht naar financiële besparingsmogelijkheden. Voor De Borkeld is met de provincie afgesproken dat we een besparing zoeken van € 1.200.000,-, met name op het ontgraven van het Elsenerveen en de grondafzet. We gaan de markt uitdagen om deze maatregel efficiënter uit te voeren om kosten te besparen. Bij de aanbesteding bekijken we of dit voordeel kan worden behaald. Mocht dit niet zo zijn dan gaan we hierover in overleg met de provincie.

De kosten van de uitvoering in de periode 2018-2021 bedragen dus € 3.449.931,--²⁰. Voor € 2.202.084 wordt een SKNL subsidie aangevraagd; € 47.847 is de eigen bijdrage van Staatsbosbeheer. In de SSK-raming is een bedrag van € 456.953,- voor risicoreservering opgenomen.

5.2 Inkoop en aanbesteding

In het programmaplan hebben wij het door ons gehanteerde inkoopbeleid beschreven. Voor een precieze beschrijving van onze kaders en achtergronden bij inkoop en aanbesteding verwijzen wij naar het programmaplan. In deze paragraaf noemen we kort onze belangrijkste spelregels.

- *Functionele samenhang*

De waarde van opdrachten met een functionele samenhang moeten per PAS projectgebied worden opgeteld om te beoordelen welke aanbestedingsprocedure moet worden gevolgd. Bepaald moet worden welke werkzaamheden binnen de Borkeld een functionele samenhang hebben. Wanneer er een samenhang is, moet worden bekeken wat de hoofdpdracht is. Zo kan bepaald worden of een opdracht als werk, levering of dienst moet worden aanbesteed. De intentie en de grootste waarde bepalen de hoofdpdracht. In tabel 7 is de functionele samenhang van de aan te besteden activiteiten weergegeven. Met een cijfer wordt aangegeven welke activiteiten gebundeld worden. Conform begroting is het stobben en strooisel verwijderen de grootste activiteit en dat wordt beoordeeld als dienst.

¹⁹ Kosten voor communicatie zijn niet in de SSK-raming meegenomen. Hiervoor wordt deze stelpost opgenomen. Deze is voor het verzorgen van informatieavonden, materiaal als flyers e.d. en overige communicatiemiddelen.

Onderbouwing voor deze begroting is gegeven in bijlage 13 Communicatiestrategie.

²⁰ Rekening moet worden gehouden met het feit dat de maatregel toepassen steenmeel onder M4a nog niet is toegevoegd. Dit zal in een later stadium als separate subsidieaanvraag nog aangevraagd worden (zie hiervoor ook ad. 2 onder paragraaf 3.2.2)

Tabel 8 Functionele samenhang aan te besteden activiteiten

Maatregel	Aan te besteden activiteiten	Functionele samenhang
M2a	Afgraven restveen Elsenerveen	1
M3a	Ecohydrologisch onderzoek ruimtelijke verspreiding keileemlagen	2
M3b	Maaien van vergraste Vochtige heide op de veenrand	3
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	4
M4a	Chopperen in heide	5
M4b	Kleinschalige maatregelen in het areaal heide	1
M5a	Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen	1
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide	5
B	Bos omvormen naar heide	5
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	5

Op het moment dat de provincie Overijssel akkoord is met de planuitwerking en de daartoe benodigde SKNL-middelen beschikbaar stelt kan de aanbesteding voor de uitvoering van de maatregelen in gang worden gezet.

- *Doelmatig en rechtmatig handelen*

In onderstaande tabel zijn onze, op de wet gebaseerde, drempelbedragen bij inkoop en aanbesteding opgenomen.

- *Maatschappelijk verantwoord handelen*

Wij hanteren het uitgangspunt 'Thuis in de streek', een strategie waarbij we een goede relatie onderhouden met de directe omgeving van onze terreinen. Dat doen we bijvoorbeeld door grotere aanbestedingen in percelen op te delen waarmee ook kleinere bedrijven kunnen inschrijven.

- *Inkoopproces*

Ons inkoopteam staat de projectorganisatie bij, informeert over alle inkoop gerelateerde zaken en stelt diverse hulpmiddelen ter beschikking. Bij nationale openbare en Europese aanbestedingen zijn de inkoopadviseurs leidend bij het maken van keuzes inzake de juiste procedure en treden op als procesbegeleider.

- *Nadere uitwerking beleid periode 2018/2021*

Een deel van de maatregelen die in de periode 2018-2021 worden uitgevoerd is omvangrijk en complex. Deze maatregelen willen wij meerjarig aanbesteden binnen de looptijd van de beschikking (2018-2021). Meer dan de helft van de maatregelen zal als gevolg van clustering waarschijnlijk Europees moeten worden aanbesteed.

Tabel 9 Drempelbedragen aanbesteding

Staatsbosbeheer beleid m.b.t. Europese, Nationale en onderhandse drempelbedragen oktober 2016			
Overeenkomst aanwezig:	indien maar 1 contractpartij: direct afnemen bij contractpartij		
	indien meerdere contractpartijen: nadere offerte ronde bij alle raamcontractpartners		
Geen overeenkomst aanwezig:			
Drempelbedrag*	Werk	Levering	Dienst
< 25.000	Enkelvoudig onderhands (min. 1 offerte)**	Enkelvoudig onderhands (min. 1 offerte)**	Enkelvoudig onderhands (min. 1 offerte)**
25.000 < 209.000	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)
209.000 < 1.000.000	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)	Europese procedure	Europese procedure
1.000.000 < 5.225.000	Nationaal aanbesteden	Europese procedure	Europese procedure
> 5.225.000	Europese procedure	Europese procedure	Europese procedure
* = totale jaarlijkse opdrachtwaarde dient gesaldeerd te worden over 4 jaar bij structurele afname en tevens bij cyclische, jaarlijks terugkerende opdrachten			
** = enkelvoudig onderhands betekent minimaal vooraf een schriftelijke vastlegging van de behoeftstelling (offerte en/of concept opdracht) waarop de verplichting wordt aangegaan			

- **Werkwijze**

De projectleider is verantwoordelijk voor de te nemen stappen en stuurt het aanbestedingsteam aan.

Samen bepalen ze:

- of het werk wordt uitbesteed
- de meest geschikte marktpartijen bij aanbesteding
- de te doorlopen procedure
- de leverancierseisen
- de uitsluitingsgronden
- de technische specificaties
- de gunningscriteria (prijs-kwaliteit verhouding)
- de gunningsmethodieken

In nauwe samenwerking met provincie Overijssel zal de aanbesteding en het proces daarom heen plaats vinden.

6 Vergunningen/ ontheffingen

In dit hoofdstuk beschrijven wij de voorbereiding van de uitvoering. We gaan in op de benodigde vergunningen, ontheffingen, voorbereidende onderzoeken etc.

Voor de uitvoering van de maatregelen kunnen, afhankelijk van het type maatregel, één of meer van de volgende vergunningen en/of ontheffingen en/of checks nodig zijn:

1. Provinciaal
 - a. Vergunning Wet Natuurbescherming (inclusief bescherming EHS/ Natuurnetwerk)
 - b. MER/ Ontgrondingsvergunning
 - c. Bescherming van drink- en grondwater
2. Gemeentelijk
 - a. Aanpassing bestemmingsplan
 - b. Omgevingsvergunning
 - Bodemverontreiniging
 - c. Archeologie
 - d. Onderzoek naar Niet Gesprongen Explosieven (NGE)
3. Overig
 - a. Watervergunning via het betreffende waterschap(pen)
 - b. Check op kabels en leidingen via de betreffende ondernemingen

De doorlooptijd van de vergunningenprocedures varieert van 8 tot 26 weken (exclusief eventuele vertraging door beroeps- en bezwaarprocedures) en voor een aantal vergunningen is voorafgaand nader onderzoek en/of aanvullende informatie nodig. Voordat de uitvoering start, moeten de vereiste vergunningen verleend zijn.

6.1 Provinciale vergunningen/ontheffingen

6.1.1 Wet Natuurbescherming

Ter voorbereiding van deze planuitwerking is door het adviesbureau Ecogroen een voortoets gedaan voor de Wet Natuurbescherming en het Natuurnetwerk Nederland (NNN)²¹. Het onderzoek geeft duidelijkheid over:

1. Gebiedsbescherming:
 - a. duidelijkheid over maatregelen die vrij zijn van nadere toetsing of vergunning
 - b. duidelijkheid over effecten die wel/niet zijn uit te sluiten en welke vervolgstappen (zoals aanvullend onderzoek of vergunning) nodig zijn.
2. Soortbescherming:
 - a. duidelijkheid over maatregelen die vrij zijn van nadere toetsing of ontheffing
 - b. duidelijkheid over maatregelen die conform de gedragscode kunnen worden uitgevoerd, met welke aanpassing een maatregel alsnog ontheffingsvrij kan worden uitgevoerd of welke vervolgstappen (zoals aanvullend onderzoek of ontheffing) nodig zijn.
3. Bescherming van houtopstanden: overzichtskaart van de te vellen houtopstanden.

²¹ Uitvoering interne PAS-maatregelen De Borkeld, Ecogroen 2017

4. Bescherming van de EHS/Natuurnetwerk: schriftelijke herbevestiging provincie dat toetsing niet aan de orde is.

Per maatregel is geconcludeerd of:

1. effecten uit te sluiten zijn; er zijn geen vervolgstappen nodig
2. een vrijstelling mogelijk is; er zijn geen vervolgstappen nodig
3. de (PAS-)maatregel in het Natura 2000-beheerplan benoemd en getoetst is: er kan (onder voorwaarden) vergunningvrij worden gewerkt, er is een Ecologisch Werkprotocol nodig
4. effecten niet uit te sluiten maar wel te mitigeren zijn, bijvoorbeeld door te werken conform de Gedragscode: er is een Ecologisch Werkprotocol nodig
5. effecten niet uit te sluiten zijn vanwege onvoldoende onderbouwing of door het ontbreken van gegevens: een nadere detaillering is vereist, er is vervolgonderzoek (nader veldonderzoek, uitgebreide effectbeoordeling) en/of een ontheffing en/of vergunning nodig.
6. effecten worden verwacht en mitigatie niet mogelijk is: nadere detaillering is vereist, er is vervolgonderzoek (nader veldonderzoek, uitgebreide effectbeoordeling) en/of een ontheffing en/of een vergunning nodig.

Bij het opstellen van de voortoetsen in het kader van de Wet Natuurbescherming gebruikten wij de resultaten van de SNL-monitoring 2016, de gegevens uit de Nationale data- en Florabank (NDFF) en betrokken wij de Vogelwerkgroep Midden Overijssel. We gebruiken hun kennis en vergroten daarbij zo mogelijk ook het draagvlak voor de uitvoering van de maatregelen.

De resultaten van het onderzoek voor wat betreft gebieds- en soortenbescherming zijn samengevat in bijlage 3. De regels voor beoordeling van effecten op het NNN (voorheen de EHS) zijn volgens Ecogroen vastgelegd in de Omgevingsverordening Overijssel 2009 (Provincie Overijssel 2017).

Uit het door Ecogroen uitgevoerde onderzoek naar benodigde vergunningen (zie bijlage 3) blijkt voor een aantal maatregelen dat wat betreft gebieds- en soortenbescherming significant negatieve effecten niet kunnen worden uitgesloten. Als vervolgstap adviseert Ecogroen daarom een nadere effectbeoordeling. De overige maatregelen zijn wat betreft gebiedsbescherming vergunningvrij mits er mitigerende maatregelen worden genomen. Doordat de maatregelen zijn opgenomen in het beheerplan volstaat volgens Ecogroen het opstellen van een ecologisch werkprotocol (Wnb Artikel 3.8 lid 7). In een ecologisch werkprotocol worden de eisen vastgelegd voor het zorgvuldig werken en het voorkomen van schade aan beschermde natuurwaarden.

Wat betreft soortbescherming is volgens Ecogroen vanuit de Wet Natuurbescherming voor enkele maatregelen waarschijnlijk een ontheffing nodig. Voor veel maatregelen zijn er volgens Ecogroen vrijstellingsmogelijkheden door te werken volgens een gedragscode en een ecologisch werkprotocol op te stellen waarin de benodigde mitigerende maatregelen uit de gedragscode worden opgenomen.

Voor de inrichtingsmaatregelen M2a en B geldt dat toepassen van de gedragscode Natuurbeheer of Gedragscode Bosbeheer niet mogelijk is. Doordat de maatregelen opgenomen zijn in het beheerplan volstaat volgens Ecogroen het opstellen van een ecologisch werkprotocol.

Zowel de effectbeoordeling als de ecologisch werkprotocollen zullen door Ecogroen worden opgesteld en in november 2018 worden opgeleverd.

De effectbeoordeling en de ecologische werkprotocollen zullen ter informatie worden voorgelegd aan de Provincie Overijssel afdeling vergunningverlening.

6.1.2 Ontgrondingsvergunning en MER

Voor het afgraven van het Elsenerveen zal een ontgrondingsvergunning moeten worden aangevraagd. Hierbij moet ook een MER-procedure (project-MER) worden doorlopen. Bij de MER procedure wordt gekeken naar de samenhang van maatregelen in De Borkeld en worden alle maatregelen met ontgronden of plaggen meegenomen. Deze procedure wordt zo snel mogelijk na goedkeuring van de planuitwerking opgestart in afstemming met de provincie Overijssel. Aangezien het afgraven van het Elsenerveen gepland staat voor 2020 voorzien wij geen vertraging door de MER. De planning voor maatregel M4b (zandige plekken maken in Droge heide) en M5a (plaggen Jeneverbesstruwelen) is naar 2019 geschoven om ruimte te geven aan de MER procedure.

6.1.3 Bescherming drink- en grondwater

De Borkeld ligt niet in een waterwin- of grondwaterbeschermingsgebied.

6.2 Gemeentelijke vergunningen/ontheffingen

6.2.1 Aanpassing bestemmingsplan

In overleg met de gemeente Hof van Twente is recent gebleken dat het complete plangebied binnen de bestemming "Natuur met waarde en archeologische verwachting" valt. Dat betekent dat alle maatregelen binnen het bestemmingsplan passen en het bestemmingsplan dus niet gewijzigd hoeft te worden bij bijvoorbeeld omvorming van bos naar heide. Vanuit het bestemmingsplan van de gemeente Hof van Twente worden geen aanvullende voorwaarden gesteld.

6.2.2 Omgevingsvergunning

Uit overleg met de gemeente Hof van Twente (bijlage 4) blijkt dat alleen voor de maatregelen in het Elsenerveen (Afgraven en het verplaatsen van het wandelpad) een omgevingsvergunning nodig is. Omdat er grond afgevoerd gaat worden, zal waarschijnlijk een aanvullend onderzoek nodig zijn naar de kwaliteit van de grond op basis van besluit bodemkwaliteit. Voor het afgraven en het plaggen van het Elsenerveen wordt een MER-procedure doorlopen; daarna wordt de omgevingsvergunning aangevraagd.

6.2.3 Archeologie

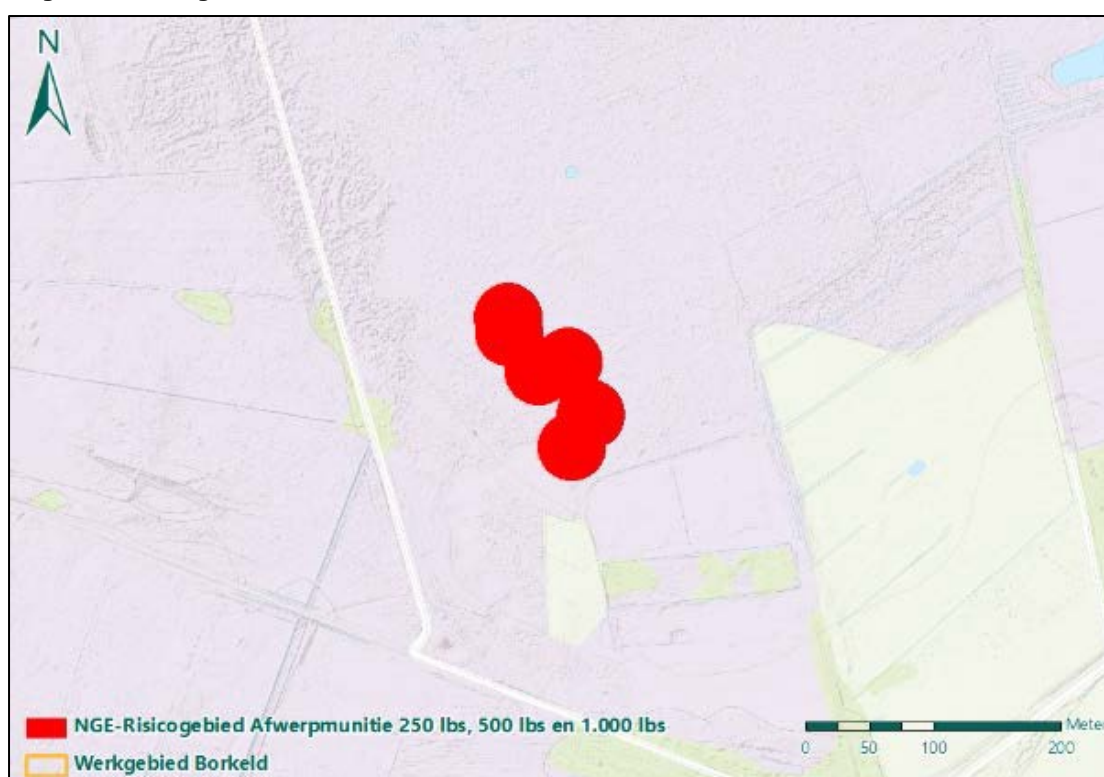
Omdat meer dan 10 ha wordt afgegraven in het Elsenerveen is een archeologisch onderzoek nodig. Het is al bekend dat er in De Borkeld diverse archeologische waarden aanwezig zijn. In bijlage 6 is een uitsnede van de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Hof van Twente opgenomen. Omdat Staatsbosbeheer hier zorgvuldig mee om wil gaan, zal de regioarcheoloog van gemeente Hof van Twente en een adviseur archeologie worden betrokken bij de uitvoering.

6.2.4 Niet gesprongen explosieven

Gezien de aanwezigheid van meerdere bomkraters in De Borkeld kunnen NGE's niet worden uitgesloten. Daarom hebben wij het adviesbureau REASeuro opdracht gegeven de mogelijke aanwezigheid van

NGE's te onderzoeken²² (voor al onze gebieden). Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is vastgesteld dat mogelijk NGE's kunnen zijn achtergebleven in het werkgebied De Borkeld. In onderstaand figuur is het NGE-Risicogebied weergegeven. In overleg met gemeente en provincie zal bepaald worden hoe het vervolgonderzoek en de eventuele ruiming plaats zal vinden. Het vervolgonderzoek is in de SSK-raming meegenomen eventuele vervolgacties niet.

Figuur 10 risicogebied NGE's Borkeld

6.3 Overig

6.3.1 Watervergunning via het betreffende waterschap(pen)

Er is geen watervergunning nodig voor de maatregelen in De Borkeld. Wel zal voor het afgraven van het Elsenerveen het waterschap Vechtstromen geïnformeerd worden over de werkzaamheden.

6.3.2 Check op kabels en leidingen via de betreffende ondernemingen

Bij de gemeente zijn geen locaties bekend van kabels en leidingen in De Borkeld. Onderdeel van aanbesteding van de werkzaamheden is het doen van een Klic-melding door de aannemer, voorafgaand aan de uitvoering. Om risico's uit te sluiten is er alvast een oriëntatie-Klic melding gedaan. Uit deze

²² Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Overijssel PAS Cluster 3, REASeuro, 2017

oriëntatie-Klic melding is gebleken de leidingen alleen langs bestaande wegen liggen en vormen daardoor geen belemmering voor de werkzaamheden.

6.4 Conclusie

Uit tabel 10 blijkt welke vergunningen nodig zijn voor de uitvoering van onze opgave in De Borkeld. Deze informatie is vertaald in de aanpak en planning per maatregel.

Tabel 10 Benodigde vergunningen, ontheffingen en onderzoeken

Maatregel	Globale omschrijving	Nb gebiedsbescherming	Nb soortbescherming	Ontgrondingsvergunning	MER-procedure	Drink- en grondwater	Aanpassen bestemmingsplan	Omgevingsvergunning	Archeologisch vervolgonderzoek	NGE onderzoek
	J = ja N = nee * = onzeker J* = waarschijnlijk wel N* = waarschijnlijk niet ? = niet bekend									
M2a	Afgraven restveen Elsenerveen	J*	N	J	J	N	N	J*	J	J
M3a	Ecohydrologisch onderzoek ruimtelijke verspreiding keileemlagen	N	N	N	N	N	N	N	N	N
M3b	Maaien van vergraste Vochtige heide op de veenrand	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
M4a	Chopperen in heide	N	N	N	N	N	N	N	N	N
M4b	Kleinschalige maatregelen in het areaal heide	J*	N	N	J	N	N	N	N	N
M5a	Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen	J*	N	N	J	N	N	N	N	N
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide	J*	N	N	N	N	N	J*	N	N
B	Bos omvormen naar heide	J*	N	N	N	N	N	J*	N	N
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	J*	N	N	N	N	N	N	N	N

6.4.1 Coördinatieverordering

Voor de uitvoering van de beoogde PAS-maatregelen zijn meerdere (overheids)besluiten (ruimtelijke plannen, vergunningen, ontheffingen, etc.) noodzakelijk. Elk van deze besluiten kent een eigen voorbereidingsprocedure en termijn(en). Om de beoogde maatregelen tijdig te kunnen nemen, is het noodzakelijk om de deze besluiten en bijbehorende procedures zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen. De Wet ruimtelijke ordening (Wro) biedt Provinciale Staten (PS) de mogelijkheid om de voorbereiding, behandeling en bekendmaking van deze besluiten te coördineren door de provinciale coördinatie-regeling

uit de Wro van toepassing te verklaren op alle percelen waar deze maatregelen nodig zijn. Om dit te bewerkstelligen heeft de provincie een coördinatieverordening vastgesteld (d.d. 09-11-2016).

Zonder toepassing van coördinatie doorlopen deze besluiten verschillende procedures en moeten betrokkenen op verschillende momenten en bij verschillende bevoegde gezagen/bestuursrechters hun zienswijze, bezwaar of beroep kenbaar maken. Dit leidt voor betrokkenen tot zeer onduidelijke situaties. Door toepassing van coördinatie worden alle benodigde besluiten voor de uitvoering van de Ontwikkelopgave EHS/Natura2000 per gebied zoveel mogelijk gelijktijdig (dan wel geclusterd) voorbereid en ter inzage gelegd. Deze ter inzage legging wordt in één gezamenlijke kennisgeving bekend gemaakt. Alle gecoördineerde (ontwerp)besluiten kunnen ingezien worden bij één loket (de provincie). Desgewenst kan met één zienswijze gereageerd worden op diverse ontwerpbesluiten. Vervolgens kunnen belanghebbenden tegen alle besluiten gelijktijdig beroep indienen bij de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Dit zorgt voor meer overzichtelijkheid van de (samenhang) van de procedures.

De efficiency van de besluitvorming neemt toe in het geval van toepassing van coördinatie, omdat in plaats van meerdere besluitvormingsprocedures maar één procedure wordt gevoerd. De termijn van de aanvraag van de vergunning tot het definitieve besluit is maximaal zes maanden, maar bij coördinatie kunnen afspraken worden gemaakt over een kortere of langere termijn. Hier worden met de bevoegde gezagen en de aanvrager afspraken over gemaakt, zonder afbreuk te doen aan rechtsbescherming voor derden.

Daarnaast worden de (voorgenomen) besluiten zoveel mogelijk in een vroeg stadium inhoudelijk al op elkaar afgestemd, waarmee tegenstrijdigheden in de verschillende besluiten wordt uitgesloten. Dit verkleint het risico op niet-uitvoerbare projecten.

In principe geldt voor alle besluiten die nodig zijn voor de Natura 2000 opgave dat de coördinatieverordening van toepassing is, ook als er maar 1 vergunning nodig is. Wanneer we van de coördinatieverordening willen afwijken, zullen we dit goed beargumenteerd aan de provincie moeten voorleggen.

7 Projectmanagement

In dit hoofdstuk beschrijven wij de projectmatige aanpak van onze interne opgave in De Borkeld. We sluiten daarbij aan op de in het programmaplan uitgewerkte kaders en werken die voor De Borkeld op projectniveau uit.

7.1 Organisatie

De opdrachtgever, het provinciehoofd Herman Brink, is eindverantwoordelijke voor het programma ‘interne PAS-maatregelen in Overijssel’. Hij heeft de algehele sturing en coördinatie voor het opstellen en uitvoeren van het programma overgedragen aan programmaleider Marlies Ellenbroek. De projectleiders (Ruben Achter de Molen, Corné Balemans, Miriam Leferink en Sander Uiterwijk) zijn verantwoordelijk voor de planvorming en uitvoering in de afzonderlijke gebieden. De sturing op het programma loopt voor een belangrijk deel via het kernteam. Het kernteam bestaat uit de programmaleider, de projectleiders, de projectbeheerser Hisko Wind en de projectmedewerker algemeen Ilse van Veen. Meer informatie over de inrichting van het programma, de programmasturing en daar onder liggende IPM-model is te vinden in ons overkoepelende programmaplan.

Figuur 11 Organisatie

De projectleiders hebben in aansluiting op onze beheereenheden projectteams voor de planvorming en uitvoering in de gebieden ingericht bestaande uit medewerkers van de betreffende beheereenheden en specialisten. Het projectteam voor De Borkeld komt éénmaal per vier weken bijeen en bestaat uit:

- Corné Balemans (projectleider)
- Marcel Horsthuis (ecoloog)
- Roswitha Rood (communicatiespecialist/omgevingsmanager)
- Leen van Duijn (projectmedewerker SKK-raming)
- Arie Rouwhof (boswachter beheer)
- Ton Klomphaar (boswachter ecologie)
- Ine Nijveld (boswachter publiek)
- Ilse van Veen (projectbeheerser)

7.1.1 Rollen en verantwoordelijkheden

De taken en verantwoordelijkheden van de verschillende functies zijn beschreven in het programmaplan. In bijlage 9 hebben wij de vertaalslag gemaakt van het IPM-model naar het projectteam De Borkeld.

Concreet en meer specifiek voor het projectteam De Borkeld betekent dit:

- *Corné Balemans, projectleider*

Corné is integraal eindverantwoordelijk voor de projectorganisatie, de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen en de ambtelijke en waar nodig bestuurlijke contacten met de omgeving.

- *Marcel Horsthuis, ecooloog*

Marcel levert als specialist ecologie de benodigde inhoudelijke inbreng bij de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachters ecologie en beheer.

- *Roswitha Rood, communicatiespecialist/omgevingsmanager*

Roswitha is verantwoordelijk voor de uitvoering van de communicatiestrategie²³. Zij adviseert de projectleider en werkt nauw samen met de boswachter publiek.

- *Leen van Duijn, projectmedewerker SSK*

Leen is verantwoordelijk voor het opstellen en actueel houden van de door de projectleider gevraagde SSK-ramingen.

- *Arie Rouwhof, boswachter beheer*

Arie geeft vanuit zijn kennis van het gebied (onderdeel wijze van uitvoering) invulling aan de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachter ecologie en de ecooloog.

- *Ton Klomphaar, boswachter ecologie*

Ton geeft vanuit zijn kennis van het gebied (onderdeel ecologie) invulling aan de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachter beheer en de ecooloog.

- *Ine Nijveld, boswachter publiek*

Ine werkt nauw samen met de omgevingsmanager. Ine is het gezicht van Staatsbosbeheer, zij onderhoudt de contacten met de omgeving, en wordt daarbij waar nodig ondersteund door de projectleider en de omgevingsmanager.

- *Ilse van Veen, projectmedewerker algemeen en projectbeheerser voor De Borkeld*

Als projectbeheerser bewaakt Ilse de voortgang, de risico's en de planning. Zij vraagt informatie op bij de projectteamleden en de programmabeheerser financiën en signaleert afwijkingen aan de projectleider. Als projectmedewerker algemeen ondersteunt Ilse de projectleider bij de aansturing van het projectteam en de voorbereiding (bijvoorbeeld aanvragen benodigde vergunningen) en uitvoering van de maatregelen.

7.1.2 Escalatiemodel

De projectleider stuurt het projectteam aan. Als de projectteamleden de hun toebedeelde taken niet of niet tijdig kunnen uitvoeren gaan zij in overleg met de projectleider. Als de projectleider het gesignaleerde knelpunt niet binnen de planuitwerking en/of de begroting van de Borkeld kan oplossen en/of het zijn mandaat²⁴ overstijgt, gaat de projectleider in overleg met de programmaleider. De programmaleider bepaalt of het een interne of een externe kwestie betreft en onderneemt de volgende acties:

- interne kwestie: de programmaleider onderzoekt intern de mogelijkheden voor een oplossing en gaat waar nodig in overleg met en/of escaleert richting de interne opdrachtgever. Als in het

²³ Communicatiestrategie uitvoering interne & externe PAS-maatregelen De Borkeld 2017-2021 (bijlage 13)

²⁴ In onze per 1 januari 2017 geactualiseerde mandaatregeling is vastgelegd welke functies/functionarissen de bevoegdheid hebben om bepaalde besluiten (tot welk bedrag) te nemen of handelingen te verrichten.

uiterste geval geen oplossing te vinden is binnen de provinciale eenheid van Staatsbosbeheer, escaleert de interne opdrachtgever richting de directie.

- externe kwestie: als het zaken betreft waar de provincie een verantwoordelijkheid heeft (bijvoorbeeld de door de provincie Overijssel beschikbaar gestelde middelen) gaat de programmaleider in overleg met de ambtelijk contactpersoon van de provincie. Als ambtelijk geen oplossing kan worden gevonden escaleert de programmaleider richting de opdrachtgever. Deze treedt waar nodig in overleg met betrokken bestuurder(s). Waar nodig escaleert de opdrachtgever achtereenvolgens richting de directie.

7.2 Planning

Bijlage 12 bevat de planning voor de interne maatregelen op De Borkeld met per maatregel de voorbereidingsfase (communicatie, aanbesteding, vergunningen, uitzetten werkterrein etc.) en de uitvoeringsfase (concrete uitvoering inclusief benodigde technische, ecologische en communicatieve begeleiding). Na uitvoering van de maatregelen volgt nazorg (zoals herstel schade aan paden, vervolgbeheer etc.).

Bij de uitvoering van het programma interne PAS-maatregelen in Overijssel maken we gebruik van MS-projects. Dit is een belangrijke basis voor het plannen van onze activiteiten, ons resource management en het te allen tijde actueel houden van de programmaplanning en daaronder liggende plannings per gebied en maatregel. Tweewekelijks bespreken de projectbeheerser en de projectleider de uitvoering van de maatregelen en onderliggende activiteiten voor het betreffende gebied. De projectleider bespreekt de planning achtereenvolgens met de teamleider van het betreffende beheerteam.

Zoals de planning er nu uitziet, kunnen de maatregelen voor het einde van de eerste PAS-periode zijn afgerond

Voor enkele maatregelen is met de Provincie Overijssel afgesproken om deze, vanwege ecologische redenen, door te schuiven naar de tweede planperiode. Het intensief vervolgbeheer bij de maatregelen M2a, A, B en C zal (ook) in de tweede planperiode moeten worden uitgevoerd.

7.3 Sturingslijn provincie Overijssel

De provincie Overijssel heeft een sturingslijn opgesteld voor de door de SWB-partners uit te voeren interne maatregelen (bijlage 8). Daarbij is op basis van de omvang en de risico's van een maatregel de door de provincie Overijssel gewenste sturing bepaald. Wij hebben op basis van deze sturingslijn per maatregel bepaald in welk categorie (A, B, C of D) de maatregel valt (zie tabel 11) en welke invulling wij daaraan geven.

Los van de basis sturingslijn zoals beschreven in de notitie van de provincie Overijssel wordt regelmatig (tenminste één maal per kwartaal) afgestemd met Gert-Jan Hoeve, gebiedsmanager voor De Borkeld voor de provincie Overijssel.

Tabel 11 Sturingslijn provincie Overijssel: categorie per maatregel

Maatregel	Globale omschrijving	Categorie	Invulling sturing
M2a	Afgraven restveen Elsenerveen	D	Basis sturingslijn, gezamenlijk akkoord over borging risico's via de communicatiestrategie, Goedkeuring inkoopstappenplan Deelname beoordelingsteam
M3a	Ecohydrologisch onderzoek ruimtelijke verspreiding keileemlagen	A	Basis sturingslijn
M3a	Maaien van vergraste Vochtige heide op de veenrand	A	Basis sturingslijn
M3b	Kleinschalig plaggen Vochtige heide op veenrand	A	Basis sturingslijn
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	A	Basis sturingslijn
M4a	Chopperen in heide	A	Basis sturingslijn
M4b	Kleinschalige maatregelen in het areaal heide	A	Basis sturingslijn
M5a	Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen	A	Basis sturingslijn
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide	A	Basis sturingslijn
B	Bos omvormen naar heide	A	Basis sturingslijn
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	A	Basis sturingslijn

De basisafstemming bestaat uit:

- inzet van een provinciale gebiedsadviseur,
- afstemming met de gebiedsecoloog van de Provincie Overijssel
- toepassing van de PVR-cyclus,
- informeel overleg
- geldende subsidiekaders

Onder categorie A vallen de maatregelen met beperkte omvang en beperkte risico's. Dit vraagt geen aanvulling van de basissturing.

Onder categorie D vallen de maatregelen met grote omvang, één of meer grote risico's en/of maatschappelijke gevoeligheid. Dat betekent dat gezien de maatschappelijke risico's, naast de basis afstemming ook overeenstemming nodig is over de werkwijze. Dit is geborgd in de bestaande gezamenlijk opgestelde communicatiestrategie. Conform de sturingslijn zal de planning vooraf worden afgestemd met de Provincie. Nadat de Provincie heeft ingestemd met de planning zal Staatsbosbeheer conform haar aanbestedingsbeleid op basis van deze planning het werk in de markt zetten.

8 Risicomanagement

In het programmaplan wordt het door ons gehanteerde risicomanagement beschreven. Dit is gebaseerd op de RISMAN -methode.

8.1 Aanpak

In de risicosessie voor De Borkeld hebben we de risico's van de uitvoering van de in deze planuitwerking opgenomen maatregelen geïnventariseerd en mogelijke beheersmaatregelen en bijbehorende actiehouders benoemd. De in het programmaplan opgenomen risicoclassificatie hebben we voor de werkbaarheid wat vereenvoudigd (zie figuur 12). De resultaten van de risicosessie voor De Borkeld zijn opgenomen in de risicotabel (bijlage 13). In onderstaande paragraaf zijn de risico's met de classificatie riskant of kritiek uitgelicht.

Figuur 12 Risicoclassificatie

Kans →	Laag	Middelhoog	Hoog
Gevolg ↓			
Laag			
Middelhoog			
Hoog			

Ongewenst	
Riskant	
Kritiek	

8.2 Riskante en kritieke risico's

- *Thema technisch*

Risico: Machines blijken niet goed toegerust (te zwaar/insporing) op het uitvoeren van werk in veen (natte terreinomstandigheden)

Beheersmaatregelen:

1. Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit)
2. Concrete, heldere opdracht opstellen
3. Voorafgaand aan de uitvoering:
 - concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.)
 - cruciale momenten benoemen wat betreft start, oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. Deze momenten meenemen in communicatieplan.

Risico: Schade aan wegen en paden

Beheersmaatregelen:

1. Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit)
2. Concrete, heldere opdracht opstellen
3. Voorafgaand aan de uitvoering:
 - a. concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.) inclusief de nazorg (herstel wegen)
4. Goed en tijdig communiceren over de werkzaamheden, gevolgen en herstelwerkzaamheden naderhand

Risico: De aannemer maakt fouten in de uitvoering van de maatregelen of komt onverwachte situaties tegen

Beheersmaatregelen:

1. Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit)
2. Concrete, heldere opdracht opstellen
3. Voorafgaand aan de uitvoering:
 - a. concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.)
 - b. cruciale momenten benoemen wat betreft start, oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding.
 - c. In communicatieplan opnemen hoe om te gaan met calamiteiten

- *Thema organisatorisch*

Er zijn vooralsnog geen riskante of kritieke risico's gedefinieerd voor dit thema.

- *Thema ruimtelijk/planologisch*

Er zijn vooralsnog geen riskante of kritieke risico's gedefinieerd voor dit thema.

- *Thema politiek/bestuurlijk*

Er zijn vooralsnog geen riskante of kritieke risico's gedefinieerd voor dit thema.

- *Thema juridisch/wettelijk*

Risico: Verstoring van beschermde soorten tijdens de uitvoering van de werkzaamheden

Beheersmaatregelen:

1. Tijdens uitvoering goed monitoren of ecologisch werkprotocol voldoet m.b.v. ecologische begeleiding
2. Waar nodig zo vroeg mogelijk de uitvoering van de werkzaamheden aanpassen o.b.v. deskundig advies (ecoloog + boswachter ecologie)

Risico: Benodigde vergunningen en/of /onthefingen vragen meer tijd dan geraamd, met name de MER procedure

Beheersmaatregelen:

1. Tijdig in overleg met provincie en gemeente over de aan te leveren informatie t.b.v. de aanvraag
2. Stappenplan voor het aanvragen van deze vergunningen en/of onthefingen opstellen
3. Goede voorlichting naar omwonende i.v.m. inspraakprocedure MER

4. Waar mogelijk aanvragen zoveel mogelijk gelijktijdig in procedure brengen

• *Thema financieel/economisch*

Risico: De hoeveelheid te ontgraven veen blijkt (veel) meer dan voorzien.

Beheersmaatregelen:

- Tijdens uitvoering goed monitoren van de hoeveelheden
- Door het veen te vermarkten worden de kosten van eventuele extra hoeveelheden minimaal

Thema maatschappelijk/sociaal

Risico: Overlast van verkeersbewegingen vrachtwagens voor omwonenden en weggebruikers

Beheersmaatregelen:

- Alternatieve afvoerroutes onderzoeken
- vroegtijdig communiceren met aanwonenden aan afvoerroute
- verkeerssituatie samen met wegbeheerder beoordelen en eventueel aanpassen

De projectmedewerker algemeen (Ilse van Veen) is verantwoordelijk voor de projectbeheersing. Zij agendeert het risicomanagement in het kernteam en/of de betreffende projectteams en checkt bij de actiehouder de status van de risico's en de bijbehorende beheersmaatregelen. De projectleider blijft eindverantwoordelijke voor het project.

8.3 Werkwijze vervolg

Binnen de looptijd van de uitvoering van de maatregelen wordt de risicotabel met enige regelmaat geactualiseerd en worden de beheersmaatregelen geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. Wij verwachten dat tweemaal per jaar voldoende is. Vanuit de principes delen van kennis en afstemming van beheersmaatregelen sluiten wij daarbij graag ook aan op het door de provincie Overijssel georganiseerde risicomanagement. Daarbij worden ook de restrisico's²⁵ bepaald.

²⁵ Het restrisico is het risico dat na de implementatie van de beheersmaatregel(en) resteert.

9 Kwaliteit en monitoring

Het door ons uit te voeren natuurbeheer wordt gepland, uitgevoerd, geëvalueerd en bijgesteld op basis van ons kwaliteitssysteem. Dat vinden we niet alleen belangrijk voor onszelf. We kunnen daarmee ook aan anderen laten zien hoe we werken, wat we bereiken en hoe het met de door ons beheerde natuurgebieden gaat. Jaarlijks vragen we externe experts onze werkwijze te beoordelen en aanbevelingen te doen voor toekomstig beheer.

Voor de kwaliteitssturing van het beheer hanteren we twee typen audits: interne kwaliteitsevaluaties en kwaliteitsbeoordelingen en externe audits. Bij een Interne Kwaliteitsbeoordeling (IK) kijken we eens per 12 jaar terug naar de oorspronkelijke plannen en doelen van het betreffende beheer- of uitwerkingsplan. We evalueren op basis van de praktijk (informatie vanuit monitoring en kartering) of de beoogde doelen zijn behaald en de realisatie op koers ligt. We sluiten de beoordeling af met een eindoordeel en verbeteracties. Vanaf 2016 wordt in aanvulling op de IK een jaarlijkse kwaliteitsevaluatie uitgevoerd. Met deze toevoeging is er continu aandacht voor de kwaliteit van het beheer op basis waarvan het beheer(plan) zo nodig kan worden bijgesteld. Een selectie van de interne kwaliteitsbeoordelingen en – evaluaties wordt door middel van externe audits getoetst. De externe auditoren zijn veelal afkomstig van universiteiten, wetenschappelijke instituten, overheden, belangenorganisaties en/of andere terreinbeherende organisaties.

De doorontwikkeling van ons kwaliteitssysteem is onderdeel van onze, met de herinrichting van de organisatie, in gang gezette professionalisering. De komende jaren investeren we in de in 2017 beoogde ISO-certificering (9001 en 14001) en kwaliteitssturing van het beheer ondersteund door CMSi²⁶.

- *Kwaliteit in relatie tot SNL en SKNL*

De Stichting SNL Certificering heeft ons gecertificeerd voor inrichting en beheer. Dat betekent dat wij het vertrouwen hebben gekregen als uitvoerder van provinciale doelen voor wat betreft het professionele beheer van natuur en daarmee samenhangende inrichtingsprojecten. De basis voor deze certificering is ons daartoe opgestelde kwaliteitshandboek²⁷. Daarin is ook het projectenbeheer in het kader van SKNL beschreven en is een toetsingskader SKNL voor elke fase van het project (algemeen, voorbereiding, start, beheer, afsluiting) opgenomen.

9.1 Monitoring en verantwoording

- *Effecten*

Wij zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de maatregelen. We monitoren de voortgang van de uitvoering via ons kwaliteitszorgsysteem. De provincie Overijssel is verantwoordelijk voor de monitoring van de effecten (procesindicatoren), de evaluatie en eventuele bijstelling van de maatregelen. De provincie Overijssel maakt daarvoor onder andere gebruik van de resultaten van SNL-monitoring. De resultaten van de SNL-monitoring geven inzicht in de kwaliteit van de habitattypen. De meest actuele monitoring in het kader van SNL stamt uit 2016 en is daarmee zeer recent.

²⁶ CMSi: Conservation Management System international. Een internationaal systeem voor het beheer van natuur en landschap, grond, gebouwen, recreatie en cultuurhistorie in ontwikkeling.

²⁷ 'Kwaliteitshandboek Staatsbosbeheer Subsidie Natuur en Landschap', geactualiseerde versie d.d. 15 juli 2016

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

• *Voortgang*

In onze administratie wordt per gebied afzonderlijk een administratief project aangemaakt waar we de inzet en de kosten bijhouden. Deze indeling sluit aan op de (financiële) administratie van de provincie Overijssel met OS-nummers per gebied. Alle betrokken medewerkers hebben een werkinstructie gekregen zodat uren en kosten tijdig en op de juiste plek worden geboekt. De voortgangsrapportages worden gevuld met informatie vanuit onze projectenadministratie en de totaalplanning. Jaarlijks onderzoeken we of deze planuitwerking nog actueel is. Waar nodig worden wijzigingen ten opzichte van de planuitwerking in overleg met de provincie Overijssel bepaald en doorgevoerd.

Tabel 12 Per maatregel zijn de volgende dechargecriteria vastgesteld:

Maatregel	Omschrijving	Dechargecriteria	Aan te tonen via
M2a	Afgraven Elsenerveen	36,7 ha veen afgegraven en ca 60% bekalkt	CMSi
		1600 m. interne ontwatering gedempt	CMSi
		250 m. gedempte sloten ontgraven en opnieuw gedempt	CMSi
		10 bomkraters afgedicht	CMSi
		175m knuppelpad verwijderd en alternatieve route aangelegd	CMSi
		0,25 ha plas gebaggerd en leemlaag aangebracht	CMSi
		0,7 ha heide geplagd en bekalkt	CMSi
M3a	Ecohydrologisch onderzoek	rapportage met onderzoeksresultaat	Aanleveren rapportage
M3b	Maaien van vergraste Vochtige heide	Jaarlijks 4 ha heide gemaaid	CMSi
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen	60 dagen per jaar (gescheperde) kudde ingezet	Geaccordeerde begrazingskaart
M4a	Chopperen in Droge heide	2 ha heide gechopperd en bekalkt in 2018 en in 2020	CMSi
		Intensief vervolfbeheer uitgevoerd in 2019 en 2020	CMSi
M4b	Kleinschalige maatregelen in heide	1,25 ha strooisel verwijderd, zandige plekken gemaakt en bekalkt in 2019 en in 2020	CMSi
M5a	Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen	0,5 ha strooisel verwijderd, zandige plekken gemaakt en bekalkt in 2019 en in 2020	CMSi
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide	10,5 hectare opslag geklepeld, stobben en strooisel verwijderd en bekalkt	CMSi
		18,5 ha intensief vervolfbeheer uitgevoerd in 2019 en 2020	CMSi
B	Bos omvormen naar heide	2 ha stobben en strooisel verwijderd en bekalkt	CMSi
		Intensief vervolfbeheer uitgevoerd in 2019 en 2020	CMSi
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos	Op 70% van 0,3 ha strooisel verwijderd, bekalkt en stobben gefreesd	CMSi
		Intensief vervolfbeheer uitgevoerd in 2019 en 2020	CMSi

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Aan het einde van de realisatiefase wordt er een opleverdossier opgeleverd. De afspraken over het format en de eisen voor dit opleverdossier staan in de notitie EDOP-#4375903-v1-Opleverdossier_Uitvoeringsfase_Ontwikkelopgave (1 juli 2017).

10 Meekoppelkansen

De Borkeld is nog maar een snipper van het oorspronkelijke, in de Middeleeuwen ontstane, heidelandschap. Andere restanten in Overijssel zijn het Boetelerveld, de Sallandse Heuvelrug, de Lemelerberg en het Wierdense Veld. Ook het Reggedal maakte oorspronkelijk deel uit van dit heidelandschap. Binnen SWB is eerder gesproken over het herstel van het heidelandschap in Midden Overijssel. Dat vraagt een trekker. Vooralsnog onderzoeken we samen met Natuurmonumenten en Landschap Overijssel de mogelijkheden voor meer samenhang tussen deze natuurgebieden. Die ontwikkeling willen we in gang zetten door goed gebruik te maken van de economische kansen ((natuurinclusieve landbouw, recreatie etc.) die het omliggende landschap biedt.

Daarvoor kunnen we mogelijk aansluiten op de stimuleringsagenda die in het kader van de transitie van het Nationaal Park De Sallandse Heuvelrug is opgesteld²⁸. Deze agenda wordt beschouwd als een aanvulling op het Natura 2000-beheerplan en gaat vooral in op recreatie en landschap. Het bevat een streefbeeld voor het gebied, projecten die daaraan kunnen bijdragen en biedt de basis voor het aantrekken van financiële middelen en het ontwikkelen van vervolgbeleid.

Bij het beheer van onze natuurgebieden zoeken we ook de samenwerking met ondernemers uit de omgeving. Daarmee creëren we draagvlak voor de natuur en bieden we een podium voor economische kansen. Zo kijken we met interesse naar de ontwikkeling van natuurinclusieve landbouw²⁹. Dergelijke initiatieven zouden op en rond De Borkeld ontwikkeld kunnen worden ter versterking van het heidelandschap. Daarbij valt ook te denken aan het concept heideboerderij. De gedachte daarbij is dat door de koppeling van agrarische bedrijvigheid aan ecologisch landschapsbeheer (met veehouderij, akkerbouw, tuinbouw, bijenhouderij en eventueel ook visteelt) meer samenhang tussen natuur en agrarisch gebruik ontstaat en complete landschappen tot leven kunnen worden gewekt. Daar waar we kansen zien zoeken we de samenwerking met onze partners en andere relevante partijen.

In het nabijgelegen Natura2000 gebied de Sallandse Heuvelrug worden maatregelen genomen om een populatie Korhoenders te versterken. Indien dit goed gaat is De Borkeld, eventueel, goed geschikt voor een satellietpopulatie.

²⁸ 'Stimuleringsagenda Nationaal Park De Sallandse Heuvelrug en omgeving', Kernteam NP De Sallandse Heuvelrug, d.d. september 2016

²⁹ Rijksnatuurvisie: natuurinclusieve landbouw is landbouw die streeft naar een zo klein mogelijk negatief effect van de bedrijfsvoering op de natuur en een zo groot mogelijk positief effect van de natuur op de bedrijfsvoering.

11 Communicatiestrategie

Landschap Overijssel, Natuur- en Milieu Overijssel, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de provincie Overijssel hebben een overkoepelende communicatiestrategie ‘Sallands Heidelandschap’ ontwikkeld voor de Natura 2000-gebieden Borkeld, Sallandse Heuvelrug, de daaraan grenzende Zunasche Heide, Boetelerveld, Wierdense Veld, Lemelerberg en Vecht en Beneden Regge.

Deze overkoepelende strategie hebben wij vervolgens uitgewerkt in een communicatiestrategie en aanpak voor De Borkeld (bijlage 13).

11.1 Communicatiestrategie

Als basis voor deze nadere uitwerking hebben wij een krachtenveldanalyse gemaakt waarbij onderscheid is gemaakt tussen:

- gebruikers en omwonenden
- grondeigenaren
- belangengroepen
- intermediairs
- interne doelgroepen.

In bijlage 13 wordt de communicatiestrategie verder uitgewerkt met daarin ook de communicatieafspraken, -uitgangspunten en het bijbehorende communicatieplan. Daarbij worden ook de middelen beschreven die ingezet gaan worden om te communiceren.

Het opstellen van de communicatiestrategie is onderdeel van het PvA en de voor de uitvoering tot en met 2017 door de provincie Overijssel beschikbaar gestelde middelen.

12 Leemten in kennis

12.1 Heideherstel

12.1.1 Verzuring

Voor het opheffen van verzuring loopt een onderzoek naar de toepassing van steenmeel (zie paragraaf 3.2.6). Uit voorlopige resultaten blijkt dat het totale tekort aan mineralen en sporenelementen aangevuld moet worden met gemiddeld 20 ton steenmeel per hectare. De definitieve resultaten van het onderzoek naar de toepassing van steenmeel en het advies van OBN (verwacht in juli 2017) zijn bepalend voor de keuze of en zo ja hoe steenmeel zal worden toegepast op De Borkeld. Voor de daadwerkelijke toepassing van een grote hoeveelheid steenmeel op een groot oppervlak zal een innovatietraject worden gestart om te bepalen hoe dit effectief en efficiënt kan worden uitgevoerd. Dit staat beschreven in de planuitwerking Sallandse Heuvelrug.

12.1.2 Verjonging Jeneverbesstruwelen

De volledige duidelijkheid over de oorzaken van het achterblijven verjonging is er nog niet; landelijk onderzoek hiernaar loopt (is geadresseerd in maatregel 5b).

12.1.3 Hydrologie lokale systemen

In de hogere delen van het gebied treden mogelijk te lage grondwaterstand op voor de uitbreidingslocaties van de habitattypen Vochtige heiden en Heischrale graslanden. Het betreft locaties waar deze habitattypen kunnen worden ontwikkeld op een slecht doorlatende leemlaag. In reactie op bovenstaande kennisleemte zijn maatregelen opgenomen (3a en 3g).

12.1.4 Effect bemesting op hogere delen

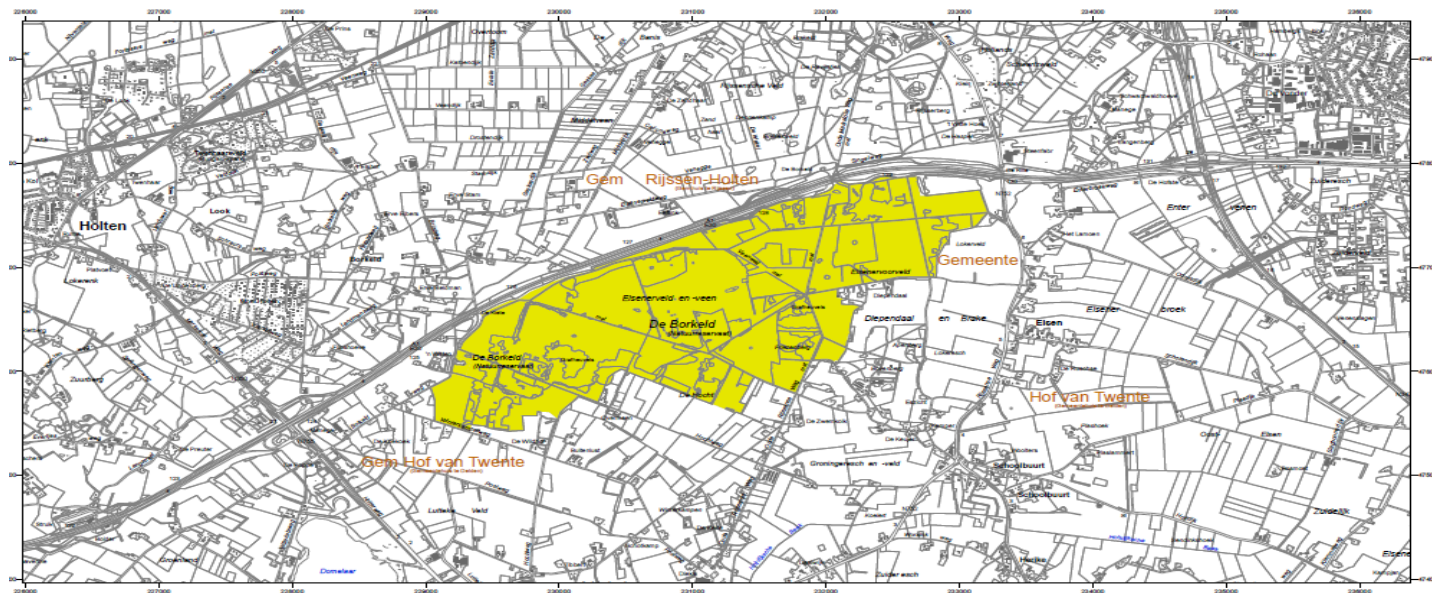
In welke mate bemesting op hogere gebieden een negatief effect heeft op de uitbreidingslocaties van Pioniervegetaties is niet bekend. Daarvoor moet inzicht worden verkregen in het intrekgebied van de laagte (maatregel 3a). Ook voor Vochtige heiden is het onbekend of er meststoffen toestromen naar de ontwikkelingslocaties. Hiertoe is onderzoeksmaatregel 3a opgenomen. Het is de veronderstelling dat het afgraven van veraard veen een maatregel is die eventuele effect van het toestromen van meststoffen geheel compenseert (maatregel 2a).

Bijlagen

- Bijlage 1 Plankaart
- Bijlage 2 Habitattypekaart
- Bijlage 3 Resultaten toets vergunningen
- Bijlage 4 Verslag overleg vergunningen gemeente Hof van Twente, 13 juni 2017
- Bijlage 5 Herstelplan Elsenerveen
- Bijlage 6 Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart
- Bijlage 7 Onderzoeksvoorstel ecohydrologisch onderzoek M3a
- Bijlage 8 Sturingslijn provincie Overijssel
- Bijlage 9 IPM-rollen en verantwoordelijkheden
- Bijlage 10 Raming
- Bijlage 11 Planning maatregelen
- Bijlage 12 Risicoanalyse en beheersingsstrategie
- Bijlage 13 Communicatiestrategie De Borkeld 2017-2021
- Bijlage 14 Definities, afkortingen en achtergronddocumenten
- Bijlage 15 Begrazingskaart Borkeld

Bijlage 1 Plankaart

Natura 2000-gebied #44 Borkeld

 Ministerie van Economische Zaken

 NATURA 2000

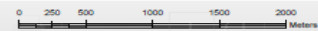
Natura 2000-gebied Borkeld
 Kaart behorende bij aanwijzingsbesluit PDN/2013-044
 tot aanwijzing als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn (NL9801016)

Datum kaartproductie: 2-4-2013 10:07:23

 ALTERRA
 WATERNET

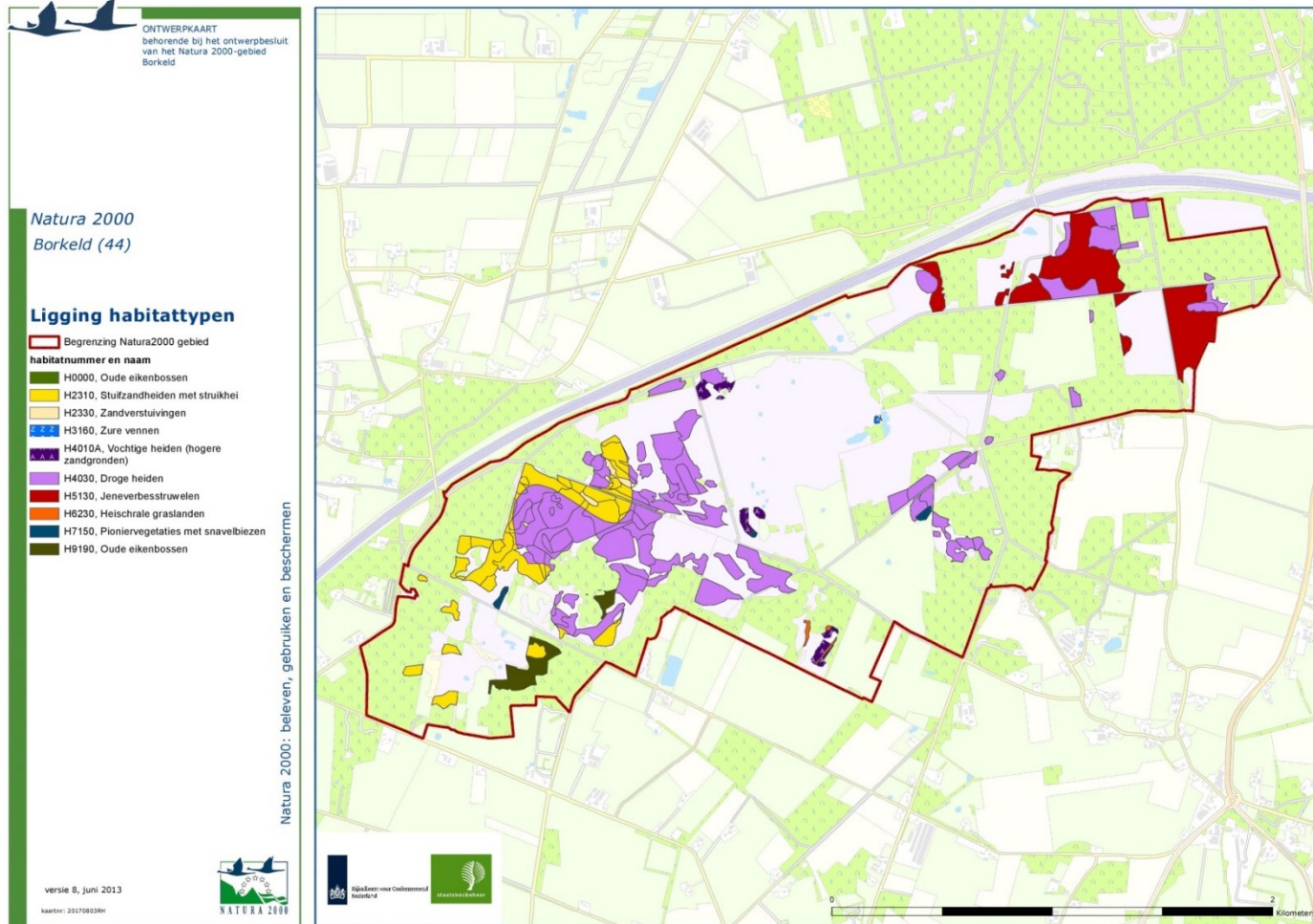
Er geldt een algemene exclaveringsformule op grond waarvan o.a. bestaande bebouwing en verhardingen meestal geen deel uitmaken van het aangewezen gebied (zie verder Nota van toelichting bij het besluit).

Legenda
 HR (493 ha)
 Ander Natura 2000-gebied (indicatief)
 HR = Habitatrichtlijngebied

Topografische ondergrond: Copyright © 2013, Dienst voor het kadaster en openbare registers, Apeldoorn.

Bijlage 2 Habitattypekaart

Bijlage 3 Resultaten toets vergunningen

Maatregel	Gebiedsbescherming		Soortenbescherming	
	Vergunningplicht	Vervolgstap	Gedragscode	Vervolgstap
M2a	Ja	Nadere effectbeoordeling	Nee	Ecologisch werkprotocol
M3b	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M3c	Nee	Ecologisch werkprotocol	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M3d	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M3e	Nee	N.v.t.	Nee	Ecologisch werkprotocol
M3g	Nee	Ecologisch werkprotocol	N.v.t.	N.v.t.
M4a	Nee	Ecologisch werkprotocol	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M4b	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M4c	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M4d	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M5a	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M5c	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M6b	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
M6g	Nee	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
A	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Natuurbeheer)	Ecologisch werkprotocol
B	Ja	Nadere effectbeoordeling	Nee	Ecologisch werkprotocol
C	Ja	Nadere effectbeoordeling	Ja (Bosbeheer)	Ecologisch werkprotocol

Bijlage 4 Verslag overleg vergunningen gemeente Hof van Twente, 13 juni 2017

Aanwezig: dhr. M Kramer (vergunningverlener gemeente Hof van Twente), dhr. B. Schuite (groenbeheerder gemeente Hof van Twente), dhr. R. de Boer (projectmedewerker PAS, Staatsbosbeheer) en mevr. L. Gommers (projectmedewerker PAS, Staatsbosbeheer).

Bij toetsing aan het bestemmingsplan Buitengebied Hof van Twente (vastgesteld 16-12-2014) is vastgesteld dat de percelen waarop de beoogde werkzaamheden worden uitgevoerd de bestemming 'Natuur met waarde en archeologische verwachting' hebben.

Voor het plagen, chopperen, verwijderen van de strooisellaag e.d. is geen omgevingsvergunning nodig. Voor het afgraven van het Elsenerveen en het verplaatsen van het wandelpad aan de oostkant moet een omgevingsvergunning worden aangevraagd. Bij afvoer van de gronden buiten het plangebied biedt de gemeente haar gronddepot aan. Contactpersoon hiervoor is Martin Damveld van de afdeling Openbare ruimte.

Omdat er meer dan 10 ha wordt afgegraven moet er een archeologisch onderzoek worden uitgevoerd.

Voor het kappen van bos moet een kapvergunning worden aangevraagd.

De gemeente ondersteunt het idee om een extra tijdelijke oprit op de A1 te realiseren als de afgegraven grond direct afgevoerd gaat worden. Misschien is de zandwinplas de Domelaar ook nog een goed alternatief.

Bijlage 5 Herstelplan Elsenerveen

Bron: Ecohydrologisch onderzoek en herstelplan Elsenerveen, J.S. Bell en J.W. van 't Hullenaar, december 2014

Inleiding

Het herstelplan wordt in onderstaande tekst aan de hand van de plankaart (figuur 13) en drie ecohydrologische dwarsprofielen (figuur 14) toegelicht.

Het plan is gericht op het realiseren van een ecologisch herstel van het Elsenerveen door middel van het treffen van interne maatregelen in het veengebied zelf, om hiermee een nieuwe ontwikkeling vanaf de basis mogelijk te maken. Hoewel het uiteraard goed is als door middel van het treffen van meer externe maatregelen (en ook door de verdere omvorming van bos in heide) de aantastingen van het systeem op regionaal niveau worden aangepakt, is het herstelplan voor het Elsenerveen hier dus niet op gericht.

Herstel door middel van interne maatregelen

Zolang de sterk verdroogde, gemineraliseerde veenlaag aanwezig blijft is geen goed ecologisch herstel van het gebied mogelijk. Met het compleet ontgraven van de gemineraliseerde veenlaag, en het in aansluiting hierop ondiep plaggen van de randen, ontstaat er wel een goed perspectief voor ecologisch herstel:

- Het eutrofiëringsprobleem wordt hiermee effectief aangepakt.
- In het centrale deel van het gebied ontstaat in samenhang met de aanwezigheid van de weerstandsbiedende meerbodem een uitgestrekt ven (van circa 20 ha), met een waterdiepte die (in de winter en het vroege voorjaar) uiteenloopt van enkele decimeters tot 0,7 meter in het diepste deel (zie dwarsprofielen en plankaart). Op basis van de resultaten van het uitgevoerde bodemchemisch onderzoek, en vanwege de infiltratiesituatie, mag verwacht worden dat er een zuur ven zal ontstaan.
- In een zeer brede zone hieromheen, waar veelal een lemige zandbodem aanwezig is, ontstaan optimale omstandigheden voor ontwikkeling van vochtige heide (over een oppervlakte van circa 17 ha).
- Daar waar in het verleden landbouwgronden aanwezig zijn geweest bestaat de mogelijkheid dat ook bij het afplaggen van de toplaag de bodem wat voedselrijker blijft, waardoor hier naar verwachting geen heide maar matig voedselrijk grasland tot ontwikkeling zal komen (over een oppervlakte van circa 7 ha).

Een dergelijke ontwikkeling is niet alleen vanuit ecologisch oogpunt, maar ook vanuit landschappelijk en (dus) recreatief oogpunt zeer aantrekkelijk. Bovendien sluit deze aanpak niet uit dat op termijn herstel van het regionale systeem nog altijd een goede zaak is. Indien dit gebeurt, dan kan vanuit de nieuwe basis die nu wordt gelegd namelijk op lange termijn alsnog een nieuwe hoogveenontwikkeling plaatsvinden.

Consequentie hiervan is wel dat door het ontgraven van de restveenlaag ook de nog resterende laterale weerstand uit het lokale systeem wordt weggenomen, waardoor als gevolg van de toename van het waterverlies over de rand van de meerbodem heen de waterstand ten opzichte

van NAP enigszins zal dalen (voor een inschatting van de mate waarin dit gaat gebeuren: zie verderop in dit hoofdstuk). Hier staat tegenover dat door het ontgraven van de veenlaag het bodemniveau ook zal dalen. Omdat de mate waarin het waterpeil zal dalen geringer is dan de ontgravingsdiepte, zal de waterdiepte toenemen ten opzichte van de huidige situatie. Bovendien betreft het in de toekomstige situatie een uitgestrekt wateroppervlak (in plaats van een met Pitrus dichtgegroeid netwerk van kleine, nauwelijks zichtbare putjes). Het water zal in de toekomstige situatie ook oligotroof zijn, in plaats van sterk eutroof nu.

Daarbij moet ook bedacht worden dat in het geval de ontgraving niet wordt toegepast, het veengebied vanwege het voortschrijdende proces van afbraak / scheurvorming van het veenpakket de komende decennia verder zal blijven leeglopen, tot uiteindelijk over vele decennia het niveau bereikt wordt dat bij ontgraving van het veen al gelijk zal ontstaan, met zodoende dus nog een zeer lange continuering van de huidige soortenarme Pitrusvegetatie.

Alternatieven

Om bij het afgraven van de restveenlaag de laterale afvoer te beperken kan overwogen worden om op de buitengrens van de meerbodem een veenwal te laten liggen. Groot nadeel hiervan is echter dat dan mineralisatie van veen blijft plaats vinden, wat met name een groot risico vormt voor de ecologische ontwikkeling van het ven: de kans is groot dat er dan geen voedselarm maar een voedselrijk ven ontstaat. Een bovendien zal het zojuist genoemde aftakelingsproces zich dan op de eerder genoemde wijze nog decennialang voltrekken.

Als alternatief voor de handhaving van de veenwal zou op de buitengrens van de meerbodem ook een wal van leemrijk zand / leem aangebracht kunnen worden, om hiermee de laterale afvoer te belemmeren. Dit is echter een erg onnatuurlijke aanpak, die niet ten goede komt van de landschappelijke inpassing, en ook ten koste gaat van de ontwikkeling van een waardevolle gradiënt van ven naar vochtige heide. Bovendien is deze aanpak dus ook helemaal niet nodig om de gewenste situatie (een omvangrijke vochtig heidegebied met hierin een omvangrijk ven) te kunnen bereiken.

Toe te passen plagdiepte ter plaatse van de voormalige landbouwgronden

Ook ter plaatse van de voormalige landbouwgronden in de randzone van het veen mag niet dieper geplagd worden dan dat het systeem toelaat. Indien er namelijk te diep wordt geplagd, dan zal dat namelijk leiden tot een versterkte wegzijging via de randen. Dit betekent dat ook hier in de laaggelegen zones alleen de restveenlaag mag worden afgeplagd, en de onderliggende weerstandsbiedende lemige zandlaag / humusinspoelingslaag intact moet worden gelaten, ook al wordt er dan geen optimale verschraling van de bodem gerealiseerd. Hogerop de helling (buiten de zone met restveen) kan, zolang het NAP-niveau van het beoogde winter- / vroege voorjaarspeil niet wordt onderschreden, eventueel wel een wat grotere plagdiepte worden gehanteerd, indien dit voor een effectievere verschraling zorgt.

Risico's ten aanzien van de niet optimale verschraling van de bodem ter plaatse van de voormalige landbouwgronden

Zodoende wordt dus geaccepteerd dat in de zones die niet optimaal worden verschraald een wat voedselrijkere vegetatie aanwezig blijft. Het is daarbij niet de verwachting dat deze wat

voedselrijkere delen, vanwege uitspoeling van fosfaat, het beoogde ecologische herstel van het Elsenerveen elders negatief zal beïnvloeden. In de eerste plaats zal het grootste deel van deze zone namelijk in de zomer droog (blijven) vallen, waardoor het meeste fosfaat in de bodem gebonden blijft. In de tweede plaats is er sprake van een wegzijgings situatie. Dus het fosfaat dat wel vrijkomt zal vooral infiltreren naar de ondergrond. In de derde plaats kan vanwege het in deze zone (ook in de toekomstige situatie) over het algemeen ontbreken van een waterlaag boven maaiveld ook via het oppervlaktewater geen transport van fosfaat plaatsvinden.

In het noordoosten van het veengebied, ter plaatse van dwarsprofiel C-C', dringt de voormalige landbouwgrond wel door tot in de zone waar venherstel plaats zal vinden. Dus hier zal na de verwijdering van de veenlaag en het antropogene zanddek dat hierop is aangebracht wel een waterlaag aanwezig zijn. Uit het reeds uitgevoerde bodemchemisch onderzoek volgt echter dat hier bij verwijdering van het zanddek en de veenlaag uitgesproken fosfaatarme omstandigheden zullen ontstaan (zie analysesresultaten monsterpunt E3 in het onderzoek van B-ware). Ofwel: het is ook hier niet de verwachting dat vanwege de aanwezigheid van de voormalige landbouwgrond het ecologische herstel van het ven negatief beïnvloed zal worden.

Om af te leiden welke plagdiepte in de hoger gelegen zones geschikt is voor het realiseren van een effectieve verschraling kan overwogen worden nader bodemchemisch onderzoek uit te voeren. In de laag gelegen zones is dit niet nodig, omdat het systeem hier alleen ondiep pluggen toelaat (alleen de restveenlaag mag hier worden verwijderd), en het niet de verwachting is dat deze eventueel niet optimaal verschraalde delen een negatieve invloed zullen hebben op het beoogde ecologische herstel van het Elsenerveen elders.

Overige risico's

Hoewel het grootschalig ingrijpen in dit geval de kans op een uiteindelijk succesvolle ontwikkeling juist groot maakt, betekent het wel dat de bestaande natuur hiermee teniet wordt gedaan. Maar omdat (vanwege de sterk afgetakelde toestand van het veensysteem) de actuele ecologische waarde van het gebied zeer gering is, is dit niet heel erg.

Een gefaseerde aanpak is in dit gebied geen goede optie. Als het veenpakket niet als één geheel wordt ontgraven, dan zullen (net als in het geval van handhaving van een veenwal) vanwege het voortschrijdende mineralisatieproces de delen waar de veenlaag wel wordt ontgraven negatief beïnvloed worden door de niet ontgraven delen: hier zal dan alsnog eutrofiëring optreden.

Door de ontwikkeling van een groot ven zullen waarschijnlijk watervogels worden aangetrokken. Het ven zal echter te ondiep worden om grote groepen ganzen aan te trekken. Hiermee lijkt er geen groot risico aanwezig op sterke eutrofiëring door de vestiging van watervogels.

Er is geen risico dat na verwijdering van de restveenlaag er weer opnieuw een probleem ontstaat ten aanzien van het weglekken van water door scheurvorming van de gyttja. Anders dan de restveenlaag is de gyttja hiervoor namelijk niet gevoelig. De restveenlaag bestaat namelijk uit sterk gehumificeerd organisch materiaal, en deze grondsoort is gevoelig voor krimp bij uitdroging, als gevolg waarvan dus scheuren ontstaan. Het hoofdbestanddeel van de gyttja wordt

gevormd door (al dan niet humeus / zwak kleiig) zeer fijn zand. Bij deze grondsoort ontstaan bij uitdroging geen krimpscheuren.

Aanvullende interne inrichtingsmaatregelen

Daar waar slootrestanten aanwezig zijn, dienen (na verwijdering van de restveenlaag) de resterende slootprofielen volledig gedempt te worden. Daar waar de sloten de meerbodem aansnijden of doorsnijden dient dit te gebeuren met leem. Omdat het maar om een kleine hoeveelheid gaat, zou de hiervoor benodigde leem wellicht gewonnen kunnen worden door middel van kleinschalige uitbreiding van de reeds aanwezige leemputten in De Borkeld of benutting van de rillen leemgrond die hier nog aanwezig zijn. Daar waar de sloten alleen een (al dan niet lemige) zandbodem aansnijden, mag de demping ook plaatsvinden met (aan te voeren) lemig zand.

Vanuit een landbouwgebied ten zuidwesten van De Borkeld loopt een afvoersloot het natuurgebied in. Deze sloot voert echter vrijwel nooit water af, en als er water wordt afgevoerd dan infiltreert dit vrijwel altijd in de slootbodem. Om eventuele instroming van landbouwwater vanuit de sloot naar het Elsenerveen in extreem natte perioden te voorkomen is de sloot ter plaatse van het fietspad afgedamd. Incidenteel (zoals in de zeer natte winters van 1993/1994 en 1994/1995) weet het water het fietspad net te bereiken. Om dit landbouwwater dan optimaal in de zandbodem te laten infiltreren is ten zuiden van het fietspad een kleine infiltratiekom gecreëerd, door de toplaag van de bodem over een oppervlakte van circa 15 x 40 meter te ontgraven. Om het risico van instroming van eutroof landbouwwater naar het te herstellen ven nog verder te reduceren wordt deze infiltratiekom nog wat dieper (circa 30 cm) uitgegraven.

Ten noorden van het fietspad ligt de (voormalige) afvoersloot in een kom, en ten noorden van deze kom doorsnijdt de afvoersloot de rug tussen deze kleine kom en de laagte van het Elsenerveen. Voor het onwaarschijnlijke geval dat water uit de afvoersloot ooit nog een keer over het fietspad heen stroomt, en dan alsnog het te herstellen Elsenerveen zou kunnen bereiken, wordt het gedeelte van de sloot ten noorden van het fietspad volledig gedempt, waarmee de kom als een extra opvang en infiltratievoorziening gaat functioneren.

In de zone waar ontwikkeling van vochtige heide wordt nagestreefd kan een eenmalige bekalking worden overwogen (eventueel B-ware om advies vragen).

Aan de westzijde van het Elsenerveen ligt een wandelpad. Dit wandelpad is nu recht en loopt door een monotone Pijpenstrootje-vegetatie heen. Door de af te plaggen zone door te trekken tot iets over het huidige pad, en het pad vervolgens in licht kronkelende vorm hieromheen te leggen, wordt (vooral nadat in het geplagde gebied een mooie vochtige heidevegetatie tot ontwikkeling is gekomen) de recreatieve belevingswaarde hier sterk verhoogd.

Verondieping van de bermsloten van de A1

Voor het tegengaan van de drainerende werking van de bermsloten dient verondieping van dit systeem plaats te vinden. Hoewel de snelweg sterk verhoogd is aangelegd, zijn hier toch diepe bermsloten gegraven: ter plaatse van dwarsprofiel C-C' bedraagt de ophoging 1,2 meter, terwijl het stelsel hier (ter plaatse van de afvoerloop van de zuidelijke bermsloot) 1,2 meter diep is en het

drainageniveau van de loop hier 1,0 meter beneden maaiveld ligt. De snelweg heeft hier nu dus een drooglegging van 2,2 meter. Dit betekent dat de verondieping mogelijk is zonder dat dit ten koste hoeft te gaan van een goede ontwatering van de snelweg. De mate waarin zal moeten worden vastgesteld in nader overleg met (deskundigen van) Rijkswaterstaat.

De noordelijke bermsloot heeft waarschijnlijk ook een ontwateringsfunctie voor de aangrenzende landbouwgrond. Temeer omdat slechts een klein deel van de aangrenzende landbouwgrond laag ligt, lijken er mogelijkheden aanwezig om zonder negatieve effecten op deze landbouwgrond ook hier een verondieping van de bermsloot te realiseren (eventueel in combinatie met ophoging van de laagste delen van de landbouwgrond). Ook ten aanzien hiervan dient nog nader te worden vastgesteld wat de mogelijkheden precies zijn.

Toekomstige stijghoogte in de zandondergrond en waterstand in het ven

In de dwarsprofielen van figuur 14 is ook de te verwachten toekomstige hydrologische toestand van het Elserveen weergegeven. Dit is gedaan aan de hand van inschattingen van de toekomstige GVG- en GLG-stijghoogte in de zandondergrond en de GVG- en GLG-waterspiegel in het ven, boven de semi-weerstands biedende gyttja.

Hoewel als gevolg van de verondieping van de bermsloten verwacht mag worden dat er (vooral aan de noordzijde) een lichte verhoging van de stijghoogte in de zandondergrond zal gaan optreden, is voor de veiligheid toch aangenomen dat dit ter plaatse van het ven en ook in de zones ten westen, oosten en zuiden niet het geval zal zijn. De toekomstige stijghoogte is hier dus gelijkgesteld aan de huidige stijghoogte. En de huidige stijghoogte is bekend op grond van de resultaten van het veldonderzoek en de meetreeksen van de peilbuizen.

Aangenomen is dat waterstand boven de semi-weerstands biedende gyttja ten opzichte van NAP iets zal dalen ten opzichte van de uitgangssituatie, met name vanwege het wegnemen van de laterale weerstand van de restveenlaag, waardoor het waterverlies over de randen van de gyttja heen zal toenemen. Deze daling zal echter niet groot zijn, want in de GVG-situatie zal al snel het stijghoogteniveau in de zandondergrond worden bereikt (zie dwarsprofielen), en naarmate in de zomer de waterstand verder wegzakt wordt het laterale waterverlies (over de rand van de gyttja heen) steeds kleiner, waardoor in deze situatie de semi-weerstands biedende werking van de gyttja wel er wel voor zorgt dat de ondiepe waterstand op een hoger niveau blijft dan de stijghoogte in de zandondergrond.

In het ven zal zodoende in de GVG-situatie een waterdiepte aanwezig zijn die uiteenloopt van enkele decimeters in de ondiepere delen tot circa 0,7 meter in de diepste delen. In de GVG-situatie zal het ven voor een groot deel net droogvallen, maar in de diepste delen zal ook dan naar verwachting nog een klein laagje water (van 0,1 à 0,2 meter) staan. In de zone waar ontwikkeling van vochtige heide wordt nagestreefd zal in de GVG-situatie de waterstand nabij maaiveld liggen, en zal in de GLG-situatie de grondwaterstand aan de zuidzijde tot ongeveer 0,6 à 0,8 m -mv wegzakken, en aan de noordzijde tot ongeveer 0,9 à 1,1 m -mv. Hiermee wordt voldaan aan de condities die nodig zijn voor de ontwikkeling van een (omvangrijk) ven in het centrale deel en vochtige heide in een brede zone hieromheen.

Omdat de bovengenoemde inschattingen hoofdzakelijk zijn gerelateerd aan de actuele GVG- en GLG-stijghoogte in de zandondergrond en een kleine bijdrage van de semiweerstandsbiedende werking van de gyttja bij een wegzakkend zomerpeil is het risico niet heel groot dat de toekomstige hydrologische situatie heel anders wordt dan zoals in de voorgaande tekst (en de dwarsprofielen) is ingeschat. Wel moet er rekening mee gehouden worden dat in dit gebied ook sterke langjarige fluctuatie aanwezig is, wat dus betekent dat incidenteel de minimale waterspiegel in het ven en stijghoogte in de zandondergrond lager kunnen zijn dan de GLG-waarden, en ook dat incidenteel de maximale waterspiegel en stijghoogte hoger kunnen zijn.

Uitvoeringstechnische aspecten van de interne maatregelen

Om de ontgraving van de gemineraliseerde veenlaag goed uit te kunnen voeren is het raadzaam om het veengebied eerst (tijdelijk) droog te leggen. Dit is tot op een bepaald niveau mogelijk door het weer (tijdelijk) open graven van de afvoersloot. Voor het droogleggen van het laagste deel zal ook water moeten worden weggepompt. Het werk dient ook in de zomer (en liefst aan het einde van de zomer) te worden uitgevoerd, zodat verdere opdroging van het veen, en daarmee verbetering van de draagkracht van de bodem, door middel van verdamping kan plaatsvinden.

Voor het realiseren van een goed resultaat dient ook veel aandacht besteed te worden aan het toepassen van de juiste ontgravingsdiepte: enerzijds dient de gemineraliseerde veenlaag wel volledig te worden verwijderd, maar anderzijds moet de (bovenzijde van de) meerbodem / zandbodem geheel onaangeroerd blijven. Dit is met name langs de rand van de zone met de meerbodem van uitermate groot belang, omdat anders het overlooppniveau van het ven op onnodige wijze verlaagd wordt.

In de zone met zandbodem is direct onder de restveenlaag een lemige toplaag of een zeer dunne humusinspoelingslaag aanwezig. De overgang van de restveenlaag naar de lemige zandgrond is vanwege het kleurverschil goed zichtbaar. De overgang van de restveenlaag naar de humusinspoelingslaag is vanwege de afwezigheid van een duidelijk kleurverschil niet goed zichtbaar. Dus om ook hier de ontgraving op de juiste wijze uit te kunnen voeren is speciale aandacht nodig.

Vanwege het grote belang van een zorgvuldige ontgraving is het raadzaam om het werk intensief te laten begeleiden door een deskundige / bodemkundige.

Om verstoring van de toekomstige toplaag te voorkomen dient ook 'achterwaarts' (over de drooggelegde restveenlaag heen) het gebied uit gewerkt te worden, zodat voorkomen wordt dat ontgraven delen nog bereden worden. Bij de afvoer van het vrijkomende veen en plagsel dient ook gebruik gemaakt te worden van rijplaten.

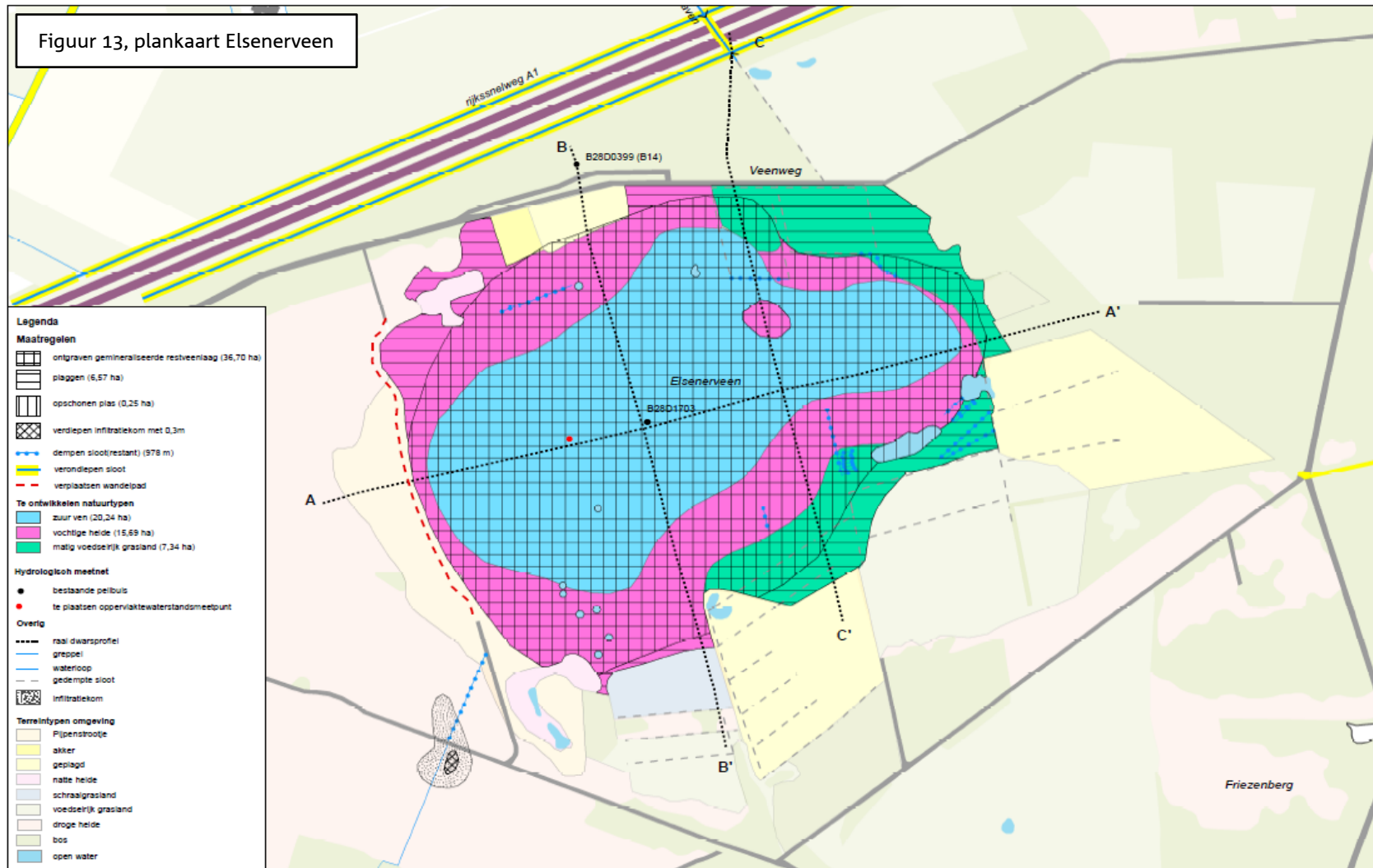
Vervolgbeheer

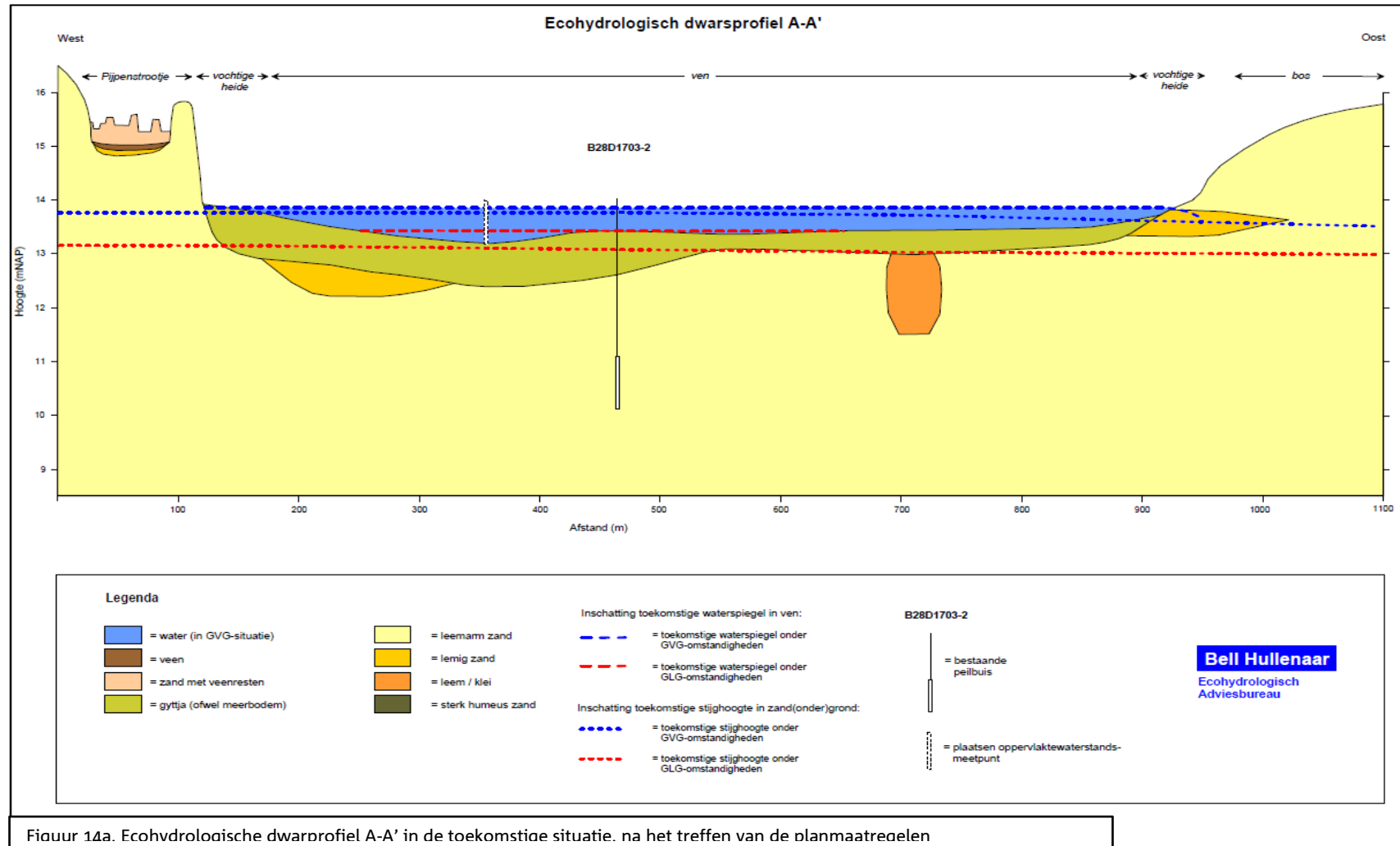
Na de uitvoering van de inrichtingsmaatregelen is het noodzakelijk om een vervolgbeheer toe te passen: het gebied (en met name de zone met vochtige heide) zal kort na het moment van afronding van de werkzaamheden gemaaid moeten worden om opslag van bos te voorkomen.

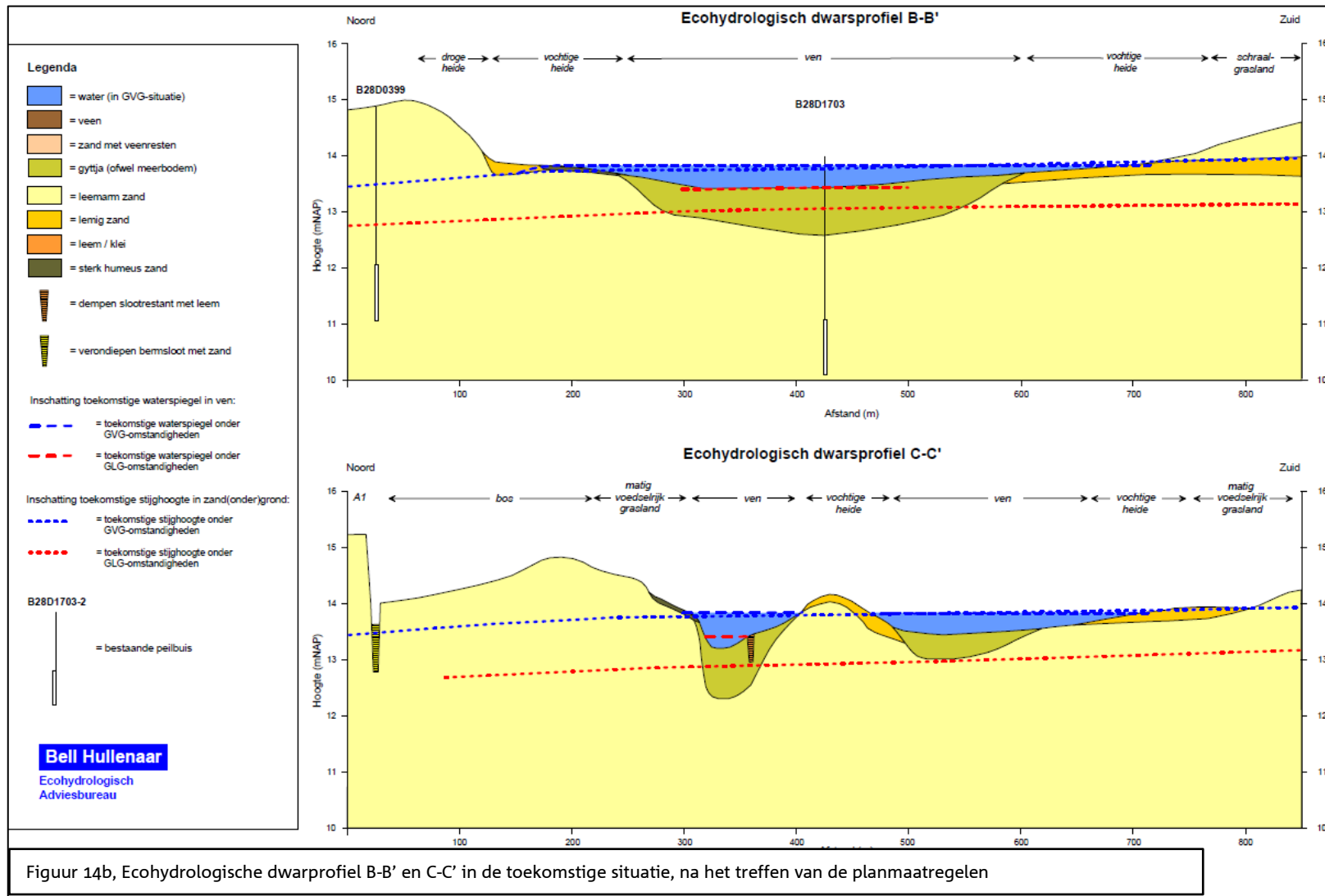
Hydrologische monitoring

Om de hydrologische ontwikkelingen goed te kunnen volgen dient de monitoring met behulp van de reeds aanwezige peilbuizen gecontinueerd te worden, en dient middenin het gebied een nieuw goed functionerend ondiep meetpunt geplaatst te worden waarmee de oppervlaktewaterstand in het ven wordt geregistreerd.

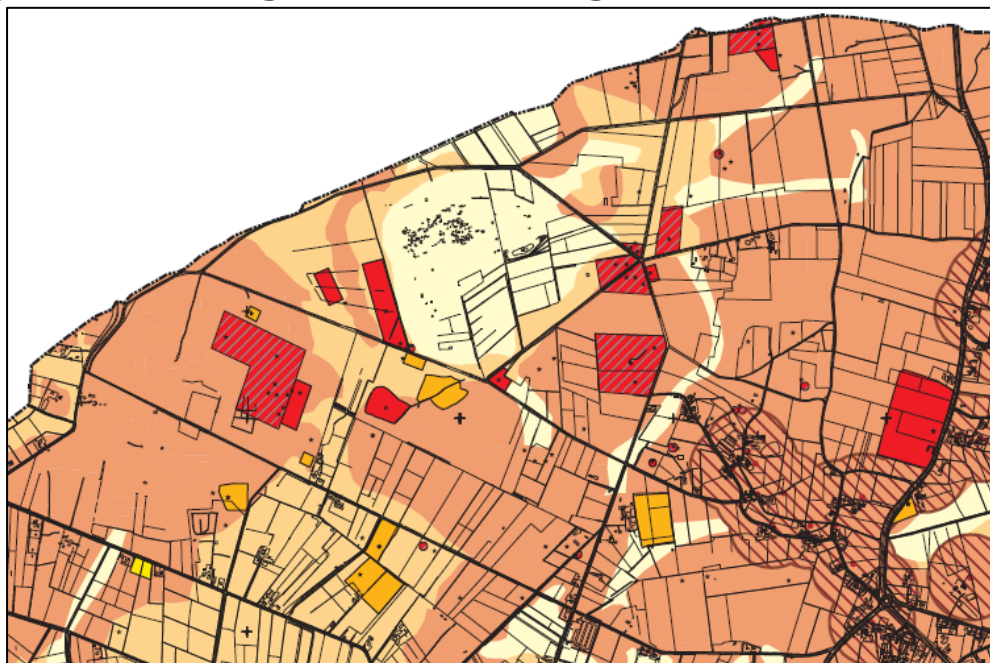
Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Bijlage 6 Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart

Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart Gemeente Hof van Twente

<p>Rijksmonumenten</p> <p> beschermd monument (22)</p>	<p>Beleidsadvies</p> <p>Geen enkele bodemverstorende activiteiten toegestaan. Behoud in situ is uitgangspunt. Alle bodemverstorende activiteiten zijn vergunningsplichtig (aanvraag bij RCE).</p>
<p>Overige AMK-terreinen</p> <p> zeer hoge waarde (13)</p> <p> hoge waarde (38)</p> <p> van waarde (5)</p>	<p>Beleidsadvies</p> <p>Voor alle drie categorieën AMK-terrein geldt: streven naar behoud in situ. Bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter dan of gelijk aan 50 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk.</p>
<p>Archeologische verwachting</p> <p> zeer hoge verwachting voor middeleeuwen en nieuwe tijd bij historische kern van Markelo</p> <p> hoge verwachting</p> <p> hoge verwachting in zone om historisch element</p> <p> middelhoge verwachting</p> <p> lage verwachting</p>	<p>Beleidsadvies</p> <p>Bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter dan of gelijk aan 50 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk.</p> <p>Bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter dan of gelijk aan 2500 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk.</p> <p>Bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter dan of gelijk aan 2500 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk.</p> <p>Bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter dan of gelijk aan 5000 m² is archeologisch onderzoek noodzakelijk.</p> <p>Bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter dan of gelijk aan 10 hectare is archeologisch onderzoek noodzakelijk.</p>
<p>Overig</p> <p> archeologische vindplaats</p> <p> archeologische vindplaats met administratieve plaatsing</p> <p> verspreide bebouwing in 1832</p> <p> historische elementen</p> <p> gemeentegrens</p> <p> topografie (beeldrecht: Topografische Dienst)</p> <p> water</p>	

Bijlage 7 Onderzoeksvoorstel ecohydrologisch onderzoek M3a

ECOHYDROLOGISCH ONDERZOEK VOOR ONTWIKKELING VOCHTIGE HEIDEN, HEISCHRALE GRASLANDEN EN JENEVERBESSTRUWELN

Realisatie doelen

Voor de realisatie van doelen in de habitattypen Vochtige heiden, Heischrale graslanden en Jeneverbesstruwelen, is in de gebiedsanalyse voor De Borkeld een ecohydrologisch onderzoek opgenomen als PAS-maatregel (zie tekst in kader).

In het Plan van Aanpak is onverhoopt opgenomen dat deze maatregel al is uitgevoerd. Dat is echter niet het geval. Er is hier verwarring ontstaan met het onderzoek naar het afgraven van het Elsenerveen (m6a), waarmee deze maatregel gecombineerd in de gebiedsanalyse was weergegeven. In overleg met de Provincie Overijssel (Willem Maalderink) wordt deze maatregel nu toch opgenomen. In deze notitie wordt het belang van dit aanvullend onderzoek toegelicht.

Toelichting

Met dit onderzoek worden geschikte locaties voor het ontwikkelen van Vochtige heide, Jeneverbesstruwelen en Heischrale graslanden in beeld gebracht. Daarnaast wordt onderzocht waar de waterscheiding ligt in verband met de eventuele invloed van de instroom van vermest grond- en oppervlaktewater vanuit landbouwpercelen aan de oostkant van het gebied.

Maatregelen H4010A * Vochtige heiden

Strategie 1 (behoud)(Zie PAS-systeemanalyse)

Strategie 2 (realisatie doelen)

3a ONDERZOEK. Ecohydrologisch onderzoek naar ruimtelijke verspreiding van (kei)leemlagen en de eventuele relatie van lokale grondwatersystemen met het regionale grondwatersysteem om inzicht te krijgen in de beste locaties voor uitbreidingsdoelen Vochtige heiden en Heischrale graslanden: onderzoek uitvoeren in de eerste planperiode. Gekoppeld aan dit onderzoek kennis vergaren over de grootte van het gebied waaruit meststoffen kunnen toestromen naar het Elsenerveen (uitbreidingslocatie Vochtige heiden, Zure vennen, Pioniervegetaties met Snavelbiezen)

3g Op basis van de uitkomsten van ecohydrologisch onderzoek in de eerste planperiode (3a) bepalen van locaties waar de hydrologische condities geschikt zijn uitvoeren van interne inrichtingsmaatregelen (met name kleinschalig plaggen, maaien en begrazen op plaatsen waar uitbreiding van habitattypen Vochtige heiden en Heischrale graslanden mogelijk is) en indien nodig beperken van mestgift in het intrekgebied van het Elsenerveen (uitbreidingslocatie Vochtige heiden, Zure vennen, Pioniervegetaties met Snavelbiezen) als uit de studie blijkt dat dit een negatief effect heeft op de habitattypen in de laagte van het Elsenerveen. Zie voor Vochtige heiden op leemlaag onder habitattype Heischrale graslanden.

Onderzoek

Aan de hand van Strategie 2 Onderzoek 3a (zie kadertekst) worden in dit onderzoek de volgende drie vragen beantwoord:

1. Waar ligt (kei)leem (dicht) aan het maaiveld?
- 2a. Hoe stroomt het (grond)water in de oostkant van het Natura2000-gebied (figuur 15) en waar ligt de waterscheiding?
- 2b. Wat is de waterkwaliteit van dit grondwater?

Ad. 1.

Doel: Hier wordt in beeld gebracht waar de (kei)leemlagen in De Borkeld liggen. Aan de hand van dit onderzoek kunnen potentiële nieuwe locaties voor de ontwikkeling van Vochtige heide, Heischraal grasland en Jeneverbesstruweel in beeld worden gebracht.

Werkwijze: Aan de hand van (oude) bodemkarteringen, vegetatiekaarten en een analyse van de historische topografische kaarten wordt een eerste inventarisatie gemaakt. Hieruit komen een aantal deelgebieden naar voren waar zich (kei)leem bevindt. Vervolgens wordt door middel van een veldinventarisatie en grondboringen een (nauwgezet) beeld gemaakt van de ligging van deze keileemlagen.

Tijdbesteding: Naar verwachting is 1 dag nodig voor de bureau-analyse en 3 tot 4 dagen nodig voor de veldinventarisatie en uitwerking van de verzamelde gegevens. De veldinventarisatie is niet aan een seizoen gebonden maar kan gecombineerd worden met de andere deelonderzoeken. Dit onderdeel kan door Staatsbosbeheer zelfstandig worden uitgevoerd.

Ad. 2a.

Doel: Aan de hand van grondwatermetingen kunnen grondwaterstromingen en daarmee de waterscheiding in kaart worden gebracht. Daarmee kan de invloedssfeer van het lokale en regionale grondwatersysteem in beeld gebracht worden op de aanwezige habitattypen. Deze onderzoeksopgave heeft een duidelijke relatie met het waterkwaliteitsonderzoek (ad. 2b).

Werkwijze: Om inzicht te krijgen in de samenstelling van de bodem en in de lokale grondwaterstroming worden in een aantal raaien boorgaten gemaakt. Dit wordt gedaan met een Edelmanboor, tot een diepte van 120 centimeter. Van de grondboringen wordt het bodemprofiel beschreven waarbij de kleur, structuur en dikte van elke bodemlaag wordt aangegeven.

Vervolgens wordt twee dagen na de boring in de boorgaten het waterpeil bepaald met een peilkllokje. Dit is alleen mogelijk bij de boorgaten waar het peil zich binnen 120 centimeter onder maaiveld bevindt omdat de boorgaten niet dieper zijn.

De grondwaterstanden onder maaiveld worden met het Algemeen Hoogtebestand Nederland (AHN) omgezet in waterstanden ten opzichte van NAP. Op basis daarvan worden isohypsen gemaakt, die de stromingsrichting van het grondwater weergeven. Om een goed beeld te krijgen van de grondwaterstroming is het ook noodzakelijk dat er boorgaten worden gemaakt in de aanliggende landbouwpercelen. Hiervoor is het wel noodzakelijk dat toestemming van de grondeigenaar wordt verkregen.

Tijdbesteding: De hoeveelheid tijd die hiermee gemoeid is hangt af van het aantal raaien dat wordt uitgezet. Een eerste inschatting is dat er (minimaal) vijf raaien gemaakt moeten worden. Het onderzoek moet in de winter/voorjaarsperiode worden uitgevoerd. Voor onderzoek en analyse is naar schatting 5 dagen nodig en kan door Staatsbosbeheer zelfstandig worden uitgevoerd.

Ad. 2b.

Doel: Om de grondwaterkwaliteit en de invloed van het landbouwkundige gebruik van (aangrenzende) percelen in beeld te brengen zijn grondwateranalyses van belang.

Werkwijze: De kwaliteitsmonsters worden genomen in een aantal boorgaten (circa 10 boorgaten). Deze analyse vindt in het voorjaar plaats. Bij dezelfde boorgaten word bodemvocht bemonsterd op concentraties van (in ieder geval), nitraat-, ammonium, fosfaat en chloor concentratie gemeten.

Tijdbesteding: De analyse van de circa 10 monsters wordt uitbesteed aan een gespecialiseerd bureau.

Planning:

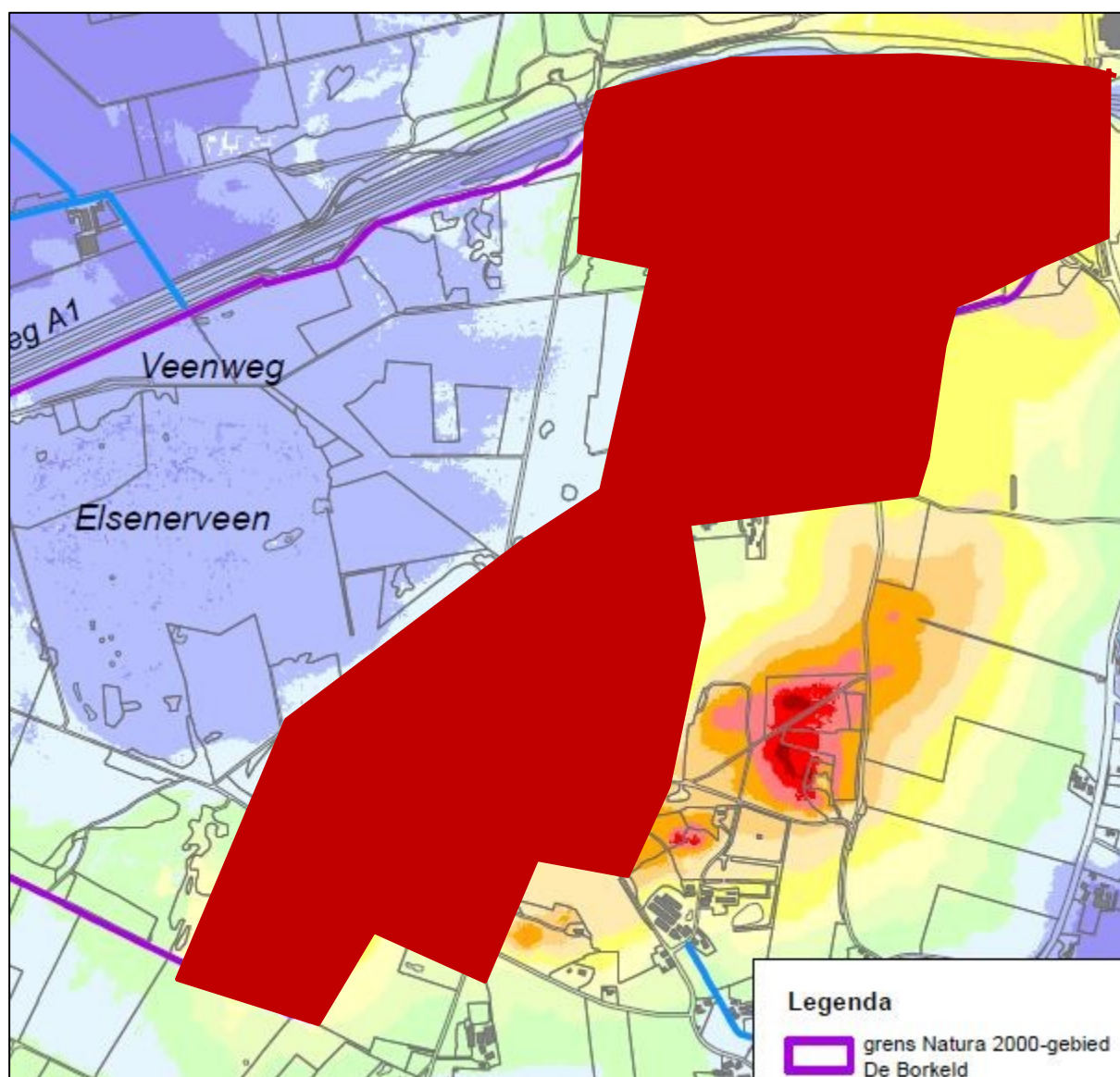
Onderzoek	Globale omschrijving	2018				2019				2020				2021				
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
	Vorbereiding onderzoek																	
1	Bodemkartering																	
2a	Onderzoek Grondwaterkwantiteit																	
2b	Onderzoek Grondwaterkwaliteit																	
	Rappportage																	

Legenda

Vorbereiding	
Uitvoering	

Voorzet voor Inrichtingsmaatregelen

Met de uitkomsten van deze drie deelonderzoeken worden de bodemkundige en hydrologische condities in beeld gebracht voor de uitvoering van inrichtingsmaatregelen en mogelijk beperken (of zelfs stoppen) van mestgiften in de intrekgebieden. Deze voorgestelde maatregelen worden besproken met de provincie met de gebiedsecoloog en kunnen na akkoord in de tweede PAS periode worden uitgevoerd.

Figuur 15. Ligging van het onderzoeksgebied.

Bijlage 8 Sturingslijn provincie Overijssel

De provincie Overijssel heeft een sturingslijn opgesteld voor de door de SWB-partners uit te voeren interne maatregelen. Daarbij is op basis van de omvang en de risico's van een maatregel de door de provincie Overijssel gewenste sturing bepaald. Wij hebben op basis van deze sturingslijn per maatregel bepaald in welke categorie (A, B, C of D) de maatregel valt en welke invulling daarbij hoort.

		Risico's / Complexiteit	
		Klein	Groot
Omvang	Klein	Vb. Maaibestek <i>A</i>	Vb. Boskap SHR <i>B</i>
		Sturing: - Basis sturingslijn	Sturing: - Basis sturingslijn - Gezamenlijk akkoord (risico's)
	Groot	Vb. Regulier inrichtingsplan <i>C</i>	Vb. Petgaten <i>D</i>
		Sturing: -Basis sturingslijn -Keuzemoment publicatie	Sturing: - Basis sturingslijn - Gezamenlijk akkoord (risico's) - Keuzemoment publicatie - Keuzemoment gunning

Bijlage 9 IPM-rollen en verantwoordelijkheden

In blauw worden de IPM-rollen en verantwoordelijkheden weergegeven, in groen onze functies en een aantal toegevoegde verantwoordelijkheden die specifiek zijn voor De Borkeld. Met een dubbelkruisje wordt de eindverantwoordelijke functie aangegeven. In het geval deze functie voor de uitvoering sterk afhankelijk is van een aanleverende functie is bij de aanleverende functie een enkel kruisje neergezet.

Functie Staatsbosbeheer	
Verantwoordelijkheid Staatsbosbeheer (in aanvulling op IPM-verantwoordelijkheden)	
IPM-rol	
IPM-verantwoordelijkheid	
xx	eindverantwoordelijke functie
x	belangrijke aanleverende functie

Functies Staatsbosbeheer → → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	Opdrachtgever: Herman Brink																			
	Programmalleider: Marlies Ellenbroek																			
	Programma beheerder: Hisko Wind																			
	Projectleider: Corné Balemans																			
	Omgevingsmanager: Roswitha Rood																			
	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen																			
	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn																			
	Boswachter beheer: Arie Rouwhof																			
	Boswachter ecologie: Ton Klomphaar																			
	Boswachter publiek: Ine Nijveld																			
	Specialist ecologie/hydrologie: Marcel Horsthuis																			
	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink																			
	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs																			
	Teamleider: Hugo Tromp																			
De Borkeld																				
Projectmanager: primair verantwoordelijk																				
Integraal eindverantwoordelijk				xx																
Legt verantwoording af aan de programmalleider				xx																
Formuleert opdracht				xx																

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmalleider: Marlies Ellenbroek	Programma-beheerder: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Roswitha Rood	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Arie Rouwhof	Boswachter ecologie: Ton Klomphaar	Boswachter publiek: Ine Nijveld	Specialist ecologie/hydrologie: Marcel Horsthuis	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
<p>Functies Staatsbosbeheer → → →</p> <p>↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓</p>														
Algehele sturing projectorganisatie				xx										
Inventarisatie benodigde capaciteit en samenstellen projectteam				xx										
Coördinatie, sturing, onderlinge samenwerking en functioneren projectteam				xx										
Ondersteuning overige IPM-rollen				xx										
Bewaakt kwaliteit, financiën en planning				xx		x								
Onderhoudt bestuurlijke contacten met omgeving	xx													
Stelt escalatiemodel in				xx										
Inrichten en aansturen projectteams per gebied of cluster van samenhangende gebieden				xx										x
Opstellen planuitwerkingen en bijbehorende subsidieaanvragen				xx		x	x							
Opstellen SSK-ramingen							xx							
Projectbeheerser: brede beheersing van het project														

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmalleider: Marlies Ellenbroek	Programmabeheerster: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Roswitha Rood	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Arie Rouwhof	Boswachter ecologie: Ton Klomphaar	Boswachter publiek: Ine Nijveld	Specialist ecologie/hydrologie: Marcel Horsthuis	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
Functies Staatsbosbeheer → → →														
↓ IPM-rollen														
↓ IPM-verantwoordelijkheden														
↓ Overige verantwoordelijkheden														
↓														
Verantwoordelijk voor (=inzicht in) alle beheersaspecten (tijd, geld, risico, informatie, documentatie en wijzigingen)			x	x		xx	x							
Afstemming overige IPM-rolhouders						xx								
Beheerst werkprocessen (financieel management, planningsmanagement, risicomangement, baseline- en scopemanagement, documentmanagement)			x	x		xx	x							
Adviseert en signaleert richting de programmalleider						xx								
Stelt voortgangsrapportages op			x	x		xx	x							
Vorbereiding/begeleiding accountantscontrole en eindafrekening			x	x		xx	x							
Technisch manager: technische inbreng														
Verantwoordelijk voor technische aspecten (opstellen ontwerp)				xx			x	x						

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
 8 juli 2019

	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmalleider: Marlies Ellenbroek	Programmabeheerster: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Roswitha Rood	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Arie Rouwhof	Boswachter ecologie: Ton Klomphaar	Boswachter publiek: Ine Nijveld	Specialist ecologie/hydrologie: Marcel Horsthuis	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
Functies Staatsbosbeheer → → →														
↓ IPM-rollen														
↓ IPM-verantwoordelijkheden														
↓ Overige verantwoordelijkheden														
↓														
Bepaalt en bewaakt technische scope tbv realisatie en gebruik			xx			x	x							
Aanleveren technisch-inhoudelijke component voor systeem- proces- en producttoetsen als onderdeel van systeemgerichte contractbeheersing (SCB)			xx			x	x							
Opstellen onderzoeksvoorstellen								x		xx				
Begeleiding uitvoering (ecologie/hydrologie)								x		xx				
Contractmanager: contractvorming, aanbesteding en uitvoering														
Inkoopstrategie						x						xx		
Bepaalt inkoopbehoefte en stelt inkoopplan op			xx			x						x		
Contractvoorbereiding en – bewaking			xx		x	x								
Koppelt eisen en randvoorwaarden aan eindresultaat			xx			x								
Aanbesteding en marktbenadering			xx			x	x							

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmamaileider: Marlies Ellenbroek	Programmabeheerster: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Roswitha Rood	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Arie Rouwhof	Boswachter ecologie: Ton Klomphaar	Boswachter publiek: Ine Nijveld	Specialist ecologie/hydrologie: Marcel Horsthuis	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
Functies Staatsbosbeheer → → →														
↓ IPM-rollen														
↓ IPM-verantwoordelijkheden														
↓ Overige verantwoordelijkheden														
↓														
Onderhoudt contacten met opdrachtnemer(s) en onderhandelt met verantwoordelijke personen			xx				x	x						
Aansturing voorbereiding en uitvoering maatregelen (toezichthouder)			xx					x	x					x
Omgevingsmanager: maatschappelijke inbedding														
Acceptatie project bij alle (externe) stakeholders					xx					x			x	
Maatschappelijke inbedding project					xx					x			x	
Intermediair tussen de projectorganisatie en de stakeholders					xx					x			x	
Anticipeert op de omgeving					xx					x			x	
Communiqueert met technisch management over de eisen van en de afspraken met stakeholders			xx	x			x							

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmamaileider: Marlies Ellenbroek	Programmabeheerster: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Roswitha Rood	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Arie Rouwhof	Boswachter ecologie: Ton Klomphaar	Boswachter publiek: Ine Nijveld	Specialist ecologie/hydrologie: Marcel Horsthuis	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
<p>↓ IPM-rollen</p> <p>↓ IPM-verantwoordelijkheden</p> <p>↓ Overige verantwoordelijkheden</p> <p>↓</p>														
<p>Funcities Staatsbosbeheer → →</p> <p>→</p>														
Realisatie van het project binnen de publieksrechtelijke en privaatrechtelijke randvoorwaarden (vergunningen, bestemmingsplan etc.).			xx	x	x									
Opstellen communicatiestrategie					xx					x				
Vertaling communicatiestrategie naar communicatieplannen per gebied in samenhang met gebiedsproces/externe maatregelen					xx					x				
Aansturing uitvoering communicatieplannen					xx					x				

Bijlage 10 Kostennota

Project: PAS Overijssel 2018 - 2021 Borkeld

Kostennota

Kostennota behorende bij de kostenraming voor de uitvoering van de interne PAS maatregelen in het object Borkeld in de Provincie Overijssel in de jaren 2018 - 2021

Opgesteld door: Leen van Duijn
Staatsbosbeheer
Afdeling Projecten
30 mei 2018

1. Projectinformatie

Deze kostennota omvat de toelichting behorend bij de raming van de kosten die voorzien zijn voor de uitvoering van het project PAS Overijssel 2018-2021 in het object Borkeld van Staatsbosbeheer in de Provincie Overijssel.

Dit project omvat de uitvoeringsmaatregelen die voorzien zijn voor de jaren 2018 - 2021 van de eerste 6-jarige uitvoeringsperiode (2015-2021) van de PAS Overijssel Borkeld.

De betreffende kostenraming is bedoeld ter onderbouwing van de subsidieaanvraag. Voor deze raming is het SSK-format (2010) gehanteerd.

2. Uitgangspunten

De kostennota en SSK-raming zijn opgesteld op basis van de gebiedsanalyse die in het kader van de PAS is opgesteld door de Provincie Overijssel voor het N2000-gebied De Borkeld en op de uitwerking daarvan door de projectleider in samenspraak met de terreinbeheerders van Staatsbosbeheer.

De risico's die aan de uitvoering van dit project kleven, zijn in beeld gebracht in de risico-analyse. Uit de analyse blijkt dat de risico's voornamelijk op kunnen treden als gevolg van vertraging in de uitvoering door procedures. De potentiële gevolgen hiervan kunnen voldoende ondervangen worden door de toegepaste reserveringspercentages bij de div. kostencategorieën.

3. Totalen.

Deze raming geeft de volgende totaalbedragen:

- Voorziene kosten	€	2.970.866
- Risicoreservering	€	456.953
- Totaal PAS	€	3.427.819

Deze bedragen betreffen investeringskosten inclusief BTW.

4. Voorbereidingskosten

De voorbereidingskosten betreffen vooral de kosten van eigen uren van de betrokken medewerkers van Staatsbosbeheer in de voorbereidingsfase van dit project. In overleg met de Provincie Overijssel zijn deze niet gepland in deze SSK-raming, maar in de Planuitwerking van dit project.

Onder de voorbereidingskosten zijn opgenomen:

- een post voor Archeologisch vooronderzoek
- een post voor monsternamen vooraf voor af te voeren bodemmateriaal, om inzicht te krijgen in eventueel voorkomende verontreinigingen en daardoor veroorzaakte extra kosten

5. Opbouw van de toegepaste eenheidsprijzen ten behoeve van de kostenramingen (prijzen per ha als niet anders is aangegeven).

In de kolommen 1 en 2 staan de maatregelnummers vermeld en de omschrijving van de maatregel, deze corresponderen met de nummers en omschrijving uit de Gebiedsanalyse. In kolom 3 staan de afzonderlijke activiteiten aangegeven waaruit de betreffende maatregel is opgebouwd. In kolom 4 staan de eenheidsprijzen van de activiteiten aangegeven.

De eenheidsprijzen zijn excl. staartkosten en BTW en gebaseerd op prijspeil 1-1-2017.

Mr.nr	Maatregel	Details	Eenheidsprijs
M2a	Afgraven Elsenerveen	Rijplatenbaan, platen in de lengte, 2 banen	
		Transportkosten naar en vanaf losplaats, per m1	€ 8,40
		Aanbrengen, door mob. kraan,	
		incl. transport vanaf losplaats, per m1	€ 2,50
		Opruimen, als aanbrengen	€ 2,50
		1200 stuks, huur 26 weken à € 1,50, éénmalig gedeeltelijk	
		schoonmaken en walsen, per m1	€ 18,-
		Opslag verwijderen, 5 % bedekking, incl. afvoeren	€ 500,-
		Ontgraven veraard veen, kraan op schotten,	
		gescheiden ontgraven, per m3	€ 2,-
		Ontgraven randzone, kraan op schotten,	
		gescheiden ontgraven, per m2	€ 2,50
		Transport naar tussendepot met rupsmaterieel, per m3	€ 3,-
		Dempen sloten, per m3	€ 4,-
		Ontgraven eerder gedempte sloten en vervolgens	
		dempen met leem of leemhoudend zand, per m1	€ 5,-
		Afvoeren zand naar tussendepot met rupsmateriaal, per m3	€ 2,-
		Leem of leemhoudend zand aankoop, incl. transport, per m3	€ 16,-
		Afdichten bomkraters, 10x10 m2, 8 uur à € 70 per st.	€ 560,-
		Leem of leemhoudend zand aankoop, per m3	€ 16,-
		Plaggen randzone, vochtige heide, incl. afvoeren	€ 6.000,-
		Opschonen plas, bagger verwijderen	€ 9.000,-
		Aanbrengen leemlaag, incl. aankoop leem	€ 20.000,-
		Recreatieve voorzieningen, div., post	€ 5.000,-
		Maaien met rupsmaterieel, cf. raamcontract SBB	€ 900,-
		Afvoeren maaisel, 30 ton/ha, per ton	€ 10,-
		Stortkosten, 10 ton/ha, per ton	€ 30,-
		Extra aan- en afvoerkosten materieel, post	€ 300,-
		Afvoeren materiaal vanaf tussendepot, per m3	€ 4,-
		Ecologische begeleiding uitbesteed, per uur	€ 75,-
		Schone grondverklaring AP04, per stuk	€ 1.500,-
		Analyse grondwatermonster, per stuk	€ 250,-
M3a	Ecohydrologisch onderzoek		
M3b	Maaien vergraste heide	Maaien met rupsmaterieel, als M2a	
M3c/4b	Drukbegrazing	Tarief gescheperde kudde, per dag	€ 320,-
M4a	Chopperen	Met choppermachine, hoge opbrengst	€ 1.400,-
		Afvoeren materiaal, 400 m3/ha, per m3	€ 3,50
		Bekalken met 2 ton Dolokal/ha	€ 550,-
M4b	Kleinschalige maatregelen in droge heide	Kleinschalig plaggen/strooisel verwijderen	€ 6.000,-
		Extra transportkosten, per m3	€ 2,-
		Bekalken als M4a	
		Schone grondverklaring AP04 als M2a	
MA	Verwijderen bosopslag	Frezen met roduingsfrees incl. stobben	€ 1.400,-
		Kleinschalig plaggen/strooisel verwijderen als M4b	
		Extra transportkosten als M4b	
		Bekalken als M4a	
		Vervolgbeheer als M2a	
MB	Bos omvormen naar heide	Als M4b en MA	
MC	Bos verwijderen	Stobben frezen met rupsmaterieel, per uur	€ 125,-
		10 stobben/uur = € 12,50/stuk, 250 st/ha	€ 3.125,-
		Plaggen strooisellaag met minikraan, heel kleinschalig,	
		80 uur minikraan à € 55 = 4400,-	
		40 uur trekker/dumper à € 65 = € 2600,-	€ 7.000,-

Afvoeren vanaf locatie, per m3	€	5,-
Bekalken als M4a		
Vervolgbeheer als M2a		

Bronnen normbedragen:

1. Normenboek Natuur, Bos en Landschap 2016, Alterra
2. Normkosten PAS-maatregelen, Ministerie van EZ, 2011
3. Standaardkostprijzen Index 2016
4. Ervaringscijfers div. recente inrichtingsprojecten SBB:
 5. Inrichting Engbertsdijksvennen 2007
 6. Veluwe - Verbindingszone Zandenwoud-Kootwijk 2012
 7. De Bruuk - Plaggen 2009
 8. Overasseltse en Hatertse Vennen - Opschonen Meeuwenven 2012
 9. Herinrichtingsprojecten in kader RWE - Drenthe 2014/2015
10. Ervaringscijfers div. beheerders Staatsbosbeheer

6. Opslagpercentages ten behoeve van de kostenraming

In de raming zijn voor een aantal kostenposten percentages gehanteerd, zoals dit binnen de SSK systematiek gebruikelijk is. Deze percentages zijn gebaseerd op de nota 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingplan' van 25-02-2016 van Provincie Overijssel.

6.1 Bouwkosten

Omschrijving:	Percentage:
Nader te detailleren bouwkosten	5 %
Eenmalige kosten	2 %
Algemene bouwplaatskosten	0 %
Uitvoeringskosten	2 %
Algemene kosten	5 %
Winst	2 %
Risico	2 %
Niet benoemde objectrisico bouwkosten	0 %
Bijdrage RAW (is standaard)	0,15 %

6.2 Vastgoedkosten.

Deze zijn niet meegenomen in deze raming.

6.3 Engineeringskosten

Onder Engineeringskosten zijn kosten opgenomen die niet onder 'Bouwkosten' te rangschikken zijn, waarover niet de onder 'Bouwkosten' vermelde percentages overhead van de aannemer berekend hoeven te worden.

Ten aanzien van de posten 'Opstelling bestek en aanbesteding', 'Voorbereiding en begeleiding uitvoering' en 'Engineeringskosten na gunning' geldt dat deze in beginsel door Staatsbosbeheer-medewerkers zullen worden uitgevoerd. De kosten hiervan zijn separaat opgenomen in de Planuitwerking.

Een klein percentage van de bouwkosten is daarnaast opgenomen als 'Engineeringskosten opdrachtgever' t.b.v. uit te besteden vergunningaanvragen en onderzoeken.

6.4 Overige bijkomende kosten.

De kosten van leges en heffingen en verzekeringspremies zijn opgenomen conform de onder 5 genoemde nota. Deze zijn toegepast wanneer voor de betreffende maatregel een vergunning moet worden aangevraagd resp. er sprake is van uitbestede werkzaamheden.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Ten aanzien van maatregel 2a is een extra post opgenomen inzake communicatiekosten, vanwege de grote omvang van de werkzaamheden en de impact op de omgeving.

Ten behoeve van de dekking van diverse kleine niet te voorziene kosten is ten behoeve van compenserende resp. mitigerende maatregelen 2 % van de bouwkosten opgenomen.

Omschrijving:	Percentage:
Leges en heffingen	1,5 %
Verzekeringspremies	0,5 %
Compenserende maatregelen	2,0 %
Mitigerende maatregelen	2,0 %

6.5 BTW 21 %

Zie Planuitwerking.

Over de kosten van eigen uren Staatsbosbeheer hoeft geen BTW te worden berekend. Dit geldt zowel voor de eigen uren Staatsbosbeheer betreffende de voorbereiding en uitvoering als het programmamanagement.

7. Nader te detailleren

In de raming is 5 % opgenomen als nader te detailleren, conform de onder 5 genoemde nota. Dit wordt later in de procedure uitgewerkt als meer concrete details over de wijze van uitvoering van de maatregelen bekend zijn.

8. Risico's t.a.v. de raming

Bij het Niet benoemd objectrisico bouwkosten is een percentage van 10 % aangehouden vanwege het ingrijpende karakter van de werkzaamheden (met name M2a) en de mogelijk grote impact hiervan op de omgeving. Dit is gezien de aard van de werkzaamheden (groot aandeel grondverzet) relatief hoog.

Verder zijn de volgende risico-percentages opgenomen:

Niet benoemd objectrisico engineeringkosten	10 %
Niet benoemd objectrisico overige bijkomende kosten	10 %
Niet benoemd objectoverstijgend risico investeringskosten	5 %

Bijlage 11 Planning maatregelen

De Borkeld		2017		2018				2019				2020				2021	
Maatregel	Globale omschrijving	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2
M2a	Afgraven restveen Elsenerveen		MER	MER	MER	MER	MER		EU								
M2a	Overige werkzaamheden Elsenerveen																
M3a	Ecohydrologisch onderzoek ruimtelijke verspreiding keileemlagen																
M3b	Maaien van vergraste Vochtige heide op de veenrand				EU												
M3d/M4d	Drukbegrazing met schapen																
M4a	Chopperen in heide				EU												
M4b	Kleinschalige maatregelen in het areaal heide		MER	MER	MER	MER	MER		EU								
M5a	Plaggen/chopperen Jeneverbesstruwelen		MER	MER	MER	MER	MER		EU								
A	Intensief beheer bosopslag in 'nieuwe' Droge heide				EU												
B	Bos omvormen naar heide				EU												
C	Rand Leemkuilen vrijmaken van bos				EU												

Legenda

Vorbereiding (vergunningen, communicatie, aanbesteding etc.)	
Uitvoering	
Intensief vervolfbeheer vallend onder PAS	

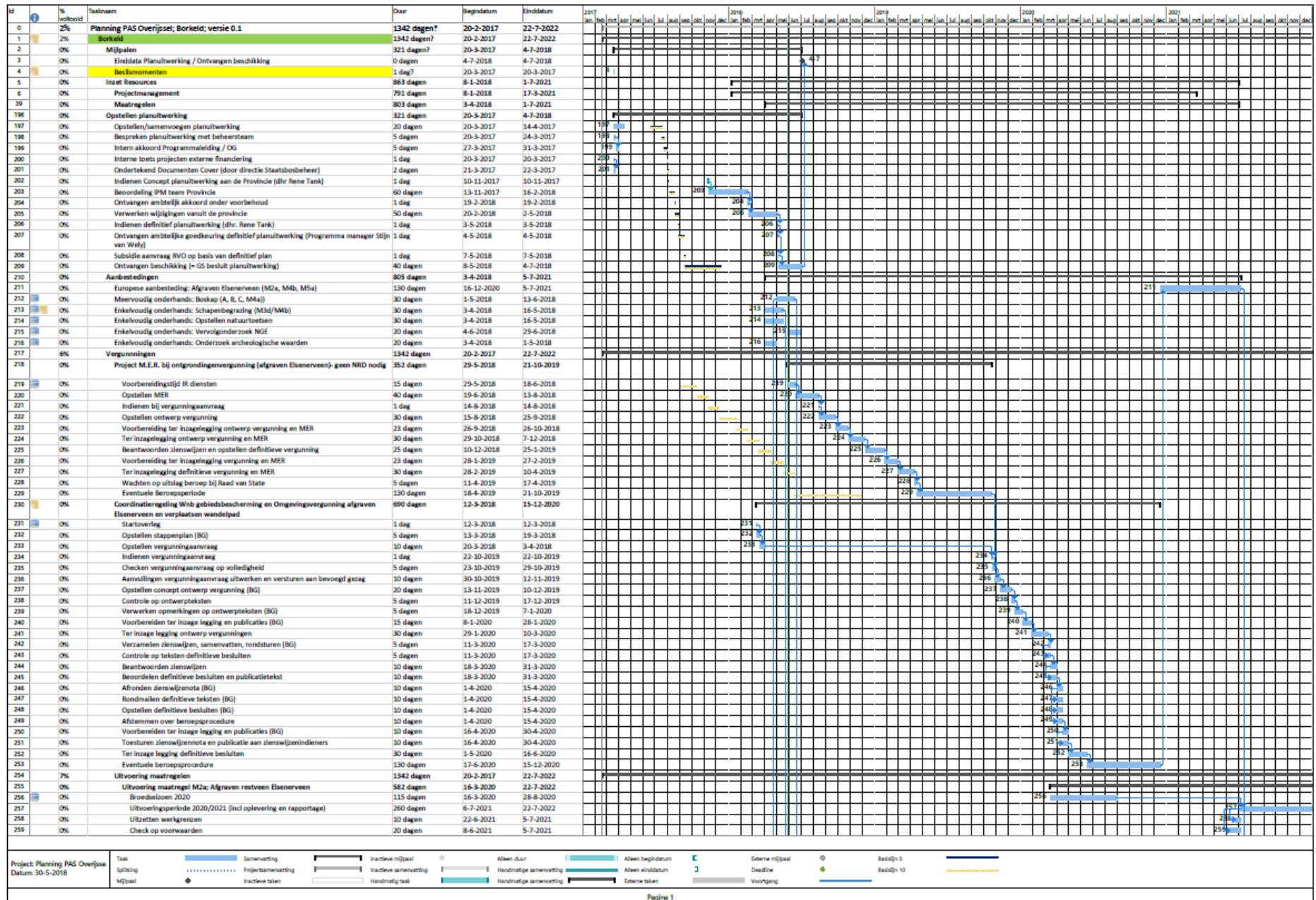
EU = Europese aanbesteding

MER = MER procedure

Op de volgende twee pagina's is de MS-projectplanning weergegeven met daarin de belangrijkste sturingslijn (vergunningen en aanbesteding). De besteding van uren per maatregel is hierin niet zichtbaar maar wel opgenomen.

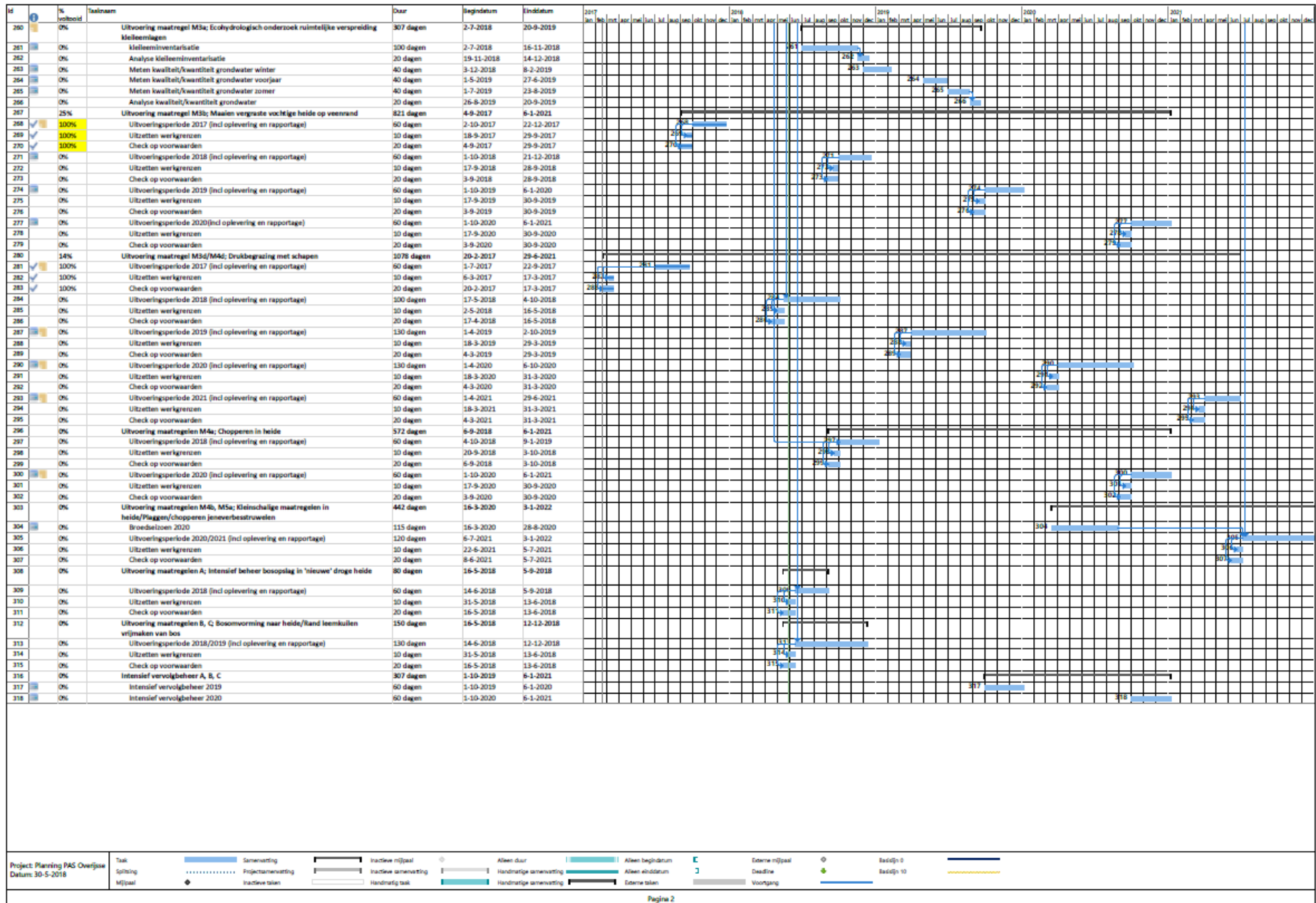

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Bijlage 12 Risicoanalyse en beheersingsstrategie

Classificatie risico:

Laag
Risicant
Kritiek

Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Beheersmaatregel	Actiehouder
TECHNISCH					
1 Machines blijken niet goed toegerust (te zwaar/insporing) op het uitvoeren van werk in veen (natte terreinomstandigheden)	- In de aanbesteding zijn het omgaan met de natte terreinomstandigheid en niet juist in de opdrachtformulering of de beoordeling meegenomen.	- Schade aan bodemstructuur - Hogere kosten (meerwerk) en vertraging in uitvoering - Maatschappelijke onrust		- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: <ul style="list-style-type: none"> ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.) ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft start, oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. Deze momenten meenemen in communicatieplan. 	Contractmanager
2 Schade aan wegen en paden	- er wordt gewerkt met zware machines / vrachtwagens	- Schade aan wegen en paden - Hogere kosten (meerwerk) en vertraging in uitvoering - Maatschappelijke onrust		- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: <ul style="list-style-type: none"> ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.) incl de nazorg (herstel wegen) - Goed en tijdig communiceren over de werkzaamheden, gevolgen en herstelwerkzaamheden naderhand	Contractmanager
3 De aannemer maakt fouten in de uitvoering van de maatregelen of komt onverwachte situaties tegen	- In de aanbesteding zijn de technische aspecten niet juist geformuleerd - De terreinomstandigheid en zijn toch anders dan bij aanbesteding aangegeven	- Calamiteiten vragen aanvullende (herstel)maatregelen - Vertraging uitvoering - Maatschappelijke onrust		- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: <ul style="list-style-type: none"> ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.) ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft start, oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. ▪ In communicatieplan opnemen hoe om te gaan met calamiteiten 	Contractmanager

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Beheersmaatregel	Actiehouder
4	Tijdens graafwerkzaamheden stuiten op Niet Gesprongen Explosieven (NGE's)	Gebied is verdacht voor Niet gesprongen Explosieven (NGE's), omdat er oude bomkraters in het gebied liggen	Vertraging in uitvoering		Grondig vooronderzoek (bureaustudie en veldonderzoek) laten uitvoeren en eventueel geconstateerde projectielen laten verwijderen. Aanvullend in de aanbesteding op nemen om met explosie veilig geschikt materiaal te werken	Projectleider
5	Onvoorziene archeologische vondsten tijdens graafwerkzaamheden	Vooronderzoek heeft voor enkele locaties aangetoond dat het gebied archeologische waarden bevat. Hier worden geen werkzaamheden uitgevoerd., Echter ook op andere locaties bestaat altijd een mogelijkheid op het voorkomen van archeologische vondsten.	Vertraging in uitvoering		Regioarcheoloog van de gemeente en adviseur archeologie betrekken bij de uitvoering	Projectleider
ORGANISATORISCH						
6	Onvoldoende capaciteit en/of kennis/competenties van de medewerkers door onvoorziene complexe omstandigheden	<ul style="list-style-type: none"> - Vooraf onvoldoende inzicht in benodigde capaciteit en/of kennis/competenties - Organiseren extra inzet (in- en extern) verloopt moeizaam als gevolg van trage interne besluitvorming 	<ul style="list-style-type: none"> - Vertraging uitvoering - Overbelasting medewerkers 		<ul style="list-style-type: none"> - Planuitwerking opstellen op basis van concrete aanpak maatregelen en doorvertaling in uren en euro's - Zo nodig herijking projectorganisatie met extra inzet in- en extern (uren/kennis/competenties) - Escaleren indien (dreigt dat) extra inzet te lang op zich laat wachten 	Projectleider
RUIMTELIJK/PLANOLOGISCH						
7	Er zijn op dit moment geen risico's binnen dit thema geclassificeerd					
POLITIEK/BESTUURLIJK						
8	Er zijn op dit moment geen risico's binnen dit thema geclassificeerd					
JURIDISCH/WETTELIJK						
9	Verstoring van beschermde soorten tijdens de uitvoering van de werkzaamheden ondanks zorgvuldige voortoets	Uitvoering van de maatregelen zorgt voor niet geplande verstoring	<ul style="list-style-type: none"> - Werk wordt stilgelegd - Vertraging in uitvoering 		<ul style="list-style-type: none"> - Tijdens uitvoering goed monitoren of ecologisch werkprotocol voldoet m.b.v. ecologische begeleiding - Waar nodig zo vroeg mogelijk de uitvoering van de werkzaamheden aanpassen o.b.v. deskundig advies (ecoloog + boswachter ecologie) 	Boswachter ecologie
1	Benodigde vergunningen en/of /ontheffingen vragen meer tijd dan geraamd, met name de MER procedure	<ul style="list-style-type: none"> - Complexiteit van dit gebied vereist meer inhoudelijke informatie - Gemeente of Provincie Overijssel is onduidelijk over wat precies moet worden geleverd 	Vertraging uitvoering		<ul style="list-style-type: none"> - Tijdig in overleg met provincie en gemeente over de aan te leveren informatie t.b.v. de aanvraag - Stappenplan voor het aanvragen van deze vergunningen en/of ontheffingen opstellen - Goede voorlichting naar omwonende i.v.m. inspraakprocedure MER - Waar mogelijk aanvragen zoveel mogelijk gelijktijdig in procedure brengen 	Projectbeheerser
FINANCIËEL - ECONOMISCH						

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Beheersmaatregel	Actiehouder
1	De hoeveelheid te ontgraven veen blijkt (veel) meer dan voorzien.	De hoeveelheid is ingeschat door middel van boringen. De realiteit zou tegen kunnen vallen, bijvoorbeeld door eventuele veenputten	Hogere kosten voor afvoer veen (afhankelijk van of het veen op de markt kan worden gezet is dit effect groter of kleiner)		<ul style="list-style-type: none"> - Tijdens uitvoering goed monitoren van de hoeveelheden - Door het veen te vermarkten worden de kosten van eventuele extra hoeveelheden minimaal 	Projectbeheerser
MAATSCHAPPELIJK/SOCIAAL						
1	Overlast van verkeersbewegingen vrachtwagens voor omwonenden en weggebruikers	Tijdens uitvoering afgraving restveen is er een groot aantal vrachtbewegingen	<ul style="list-style-type: none"> - Overlast. - Gevaarlijke situaties voor fietsers - Negatieve beeldvorming - Maatschappelijke weerstand al dan niet leidend tot vertraging van de uitvoering (discussies, bezwaarprocedures) 		<ul style="list-style-type: none"> - Alternatieve afvoerroutes onderzoeken - Vroegtijdig communiceren met aanwonenden aan afvoerroute - Verkeerssituatie samen met wegbeheerder beoordelen en eventueel aanpassen 	Boswachter publiek en projectleider
1	Maneges ondervinden overlast door omleidingen/afsluitingen ruiterspaden	Zandpad aan de noordkant van De Borkeld wordt geblokkeerd vanwege de uitvoering van de werkzaamheden. dit pad wordt veel gebruikt door ruiters en aanspanningen	Onrust bij eigenaren van de maneges en ruiters/menners		<ul style="list-style-type: none"> - Heldere communicatie voorafgaand, tijdens en bij de nazorg van de uitvoering - Aanpassing/omleiding routes inclusief bewegwijzering t.b.v. wandelaar, fietser, mountainbiker en ruiter 	Boswachter publiek
1	Grond van pachters en grondeigenaren is niet bereikbaar tijdens de uitvoering van de (graaf)werkzaamheden	Vrachtwagens blokkeren de toegangspaden naar de gronden van pachters en grondeigenaren	Onrust bij pachter en grondeigenaren over bereikbaarheid gronden		<ul style="list-style-type: none"> - In aanbesteding criterium bereikbaarheid gronden opnemen - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: <ul style="list-style-type: none"> ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planningstechnisch etc.) waarin dit punt wordt meegenomen ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft start, oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. Deze momenten meenemen in communicatieplan t.b.v. communicatie richting pachters/grondeigenaren ▪ Vooraf bespreken met grondeigenaren/pachters en heldere afspraken maken over de mogelijkheden en eventuele mitigerende maatregelen 	Contractmanager (voor aanbesteding) en boswachter beheer (tijdens uitvoering)
1	Schade aan (recreatieve) paden en routes	Tijdens uitvoering hebben machines insporing veroorzaakt, vanwege groot aantal	Negatieve beeldvorming, maatschappelijke weerstand al dan niet leidend tot vertraging van de		<ul style="list-style-type: none"> - Voorkomen schade door seizoensgebonden uitvoering en keuze materieel - Nazorg (herstel paden) opnemen in bestek. 	Boswachter beheer

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Beheersmaatregel	Actiehouder
		vrachtbewegingen bij afgraving restveen	uitvoering (discussies, bezwaarprocedures)		<ul style="list-style-type: none"> - Heldere communicatie voorafgaand, tijdens en bij de nazorg van de uitvoering - Aanpassing/omleiding routes inclusief bewegwijzering t.b.v. wandelaar, fietser, mountainbiker en ruiter 	Boswachter publiek

Bijlage 13 Communicatiestrategie De Borkeld

De maatregelen op De Borkeld variëren van werkzaamheden met weinig impact (begrazing door schapen) tot ingrijpende (afgraven van het Elsenerveen). Daarom is belangrijk om vooraf goed na te denken over de impact op de omgeving, de omgeving in kaart te brengen en een communicatieaanpak op te stellen. Staatsbosbeheer heeft daarom een communicatieplan voor de uitvoering van de interne maatregelen in De Borkeld geschreven. Dit plan biedt uitgangspunten, kaders en de aanpak op hoofdlijnen voor het hele gebied.

Als basis voor deze nadere uitwerking hebben wij een krachtenveldanalyse gemaakt waarbij onderscheid is gemaakt tussen:

- gebruikers en omwonenden;
- grondeigenaren;
- belangengroepen;
- intermediairs;
- interne doelgroepen.

Het opstellen van de communicatiestrategie is onderdeel van het PvA en de voor de uitvoering tot 2017 door de provincie Overijssel beschikbaar gestelde middelen.

Provincie Overijssel heeft een leidraad opgesteld voor de communicatie binnen de PAS projecten om op programmaniveau eenheid te waarborgen. Deze leidraad zal als richtlijn worden meegenomen en waar nodig zal hierover met de provincie verdere afstemming worden gezocht.

Communicatie-uitgangspunten

We zijn eerlijk, transparant en aanspreekbaar

Een open houding en transparante communicatie is cruciaal om vertrouwen te krijgen en te behouden van belanghebbenden. Daarom zijn we eerlijk over het proces en de mogelijke uitkomsten. Ook vertellen we wat dit voor hen betekent en in hoeverre zij hier invloed op hebben. Onze boodschap is duidelijk en vooral ook eerlijk. We draaien niet om de boodschap heen, we benoemen gevoeligheden en geven toe dat het ingrijpende maatregelen zijn. Ook zijn we goed bereikbaar voor vragen, opmerkingen en zorgen.

We laten zien wat er gaat veranderen

De vertaling van ons verhaal is voor iedereen anders. Op papier kunnen maatregelen anders lijken dan ze in werkelijkheid zijn. Daarom laten we zo goed mogelijk zien wat belanghebbenden kunnen verwachten. Dit doen we door gebruik te maken van referentiebeelden en door vooral het gebied in te gaan om te laten zien wat we gaan doen.

We leggen de focus op natuurherstel

Hoewel het om ingrijpende maatregelen gaat, leveren ze een positieve bijdrage aan het gebied. In ons verhaal focussen we daarom op het herstel en wat dit voor het gebied oplevert. Het gebied krijgt een impuls: nieuwe unieke inrichting + kans op nieuwe plant- en diersoorten.

We houden u op de hoogte

We blijven in gesprek met belanghebbenden en houden ze tussentijds op de hoogte. Geen nieuws betekent niet dat we niet hoeven te communiceren. Vertellen over het proces en de stand van zaken kan ook relevant zijn. We zorgen dus regelmatig voor een terugkoppeling en voorkomen een lange radiostilte. Daarnaast informeren we betrokkenen altijd vanuit de brede scope met de vertaalslag naar 'Wat betekent dit voor mij?'. Daarnaast hebben we te maken met specifieke doelgroepen als natuurorganisaties, gebruikersgroepen, ondernemers en omwonenden. Voor hen maken we via maatwerk inzichtelijk wat de maatregelen en bijbehorende werkzaamheden voor hun eigen situatie betekenen. Ook leggen we dilemma's of keuzemogelijkheden in de uitvoering aan hen voor, zodat we mogelijk de overlast kunnen beperken.

Samen werkt beter

De betrokken communicatieadviseurs, bestuurders en betrokken medewerkers houden naast deze communicatieafspraken ook rekening met de communicatieafspraken die zijn opgesteld in de gezamenlijke communicatiestrategie van 'Samen werkt beter' en van de 'Ontwikkelopgave EHS/N2000'.

Kernboodschap

De Borkeld is een prachtig heidereservaat tussen Holten, Rijssen en Markelo. Ondanks de nabijheid van de A1, die langs de noordkant van het gebied loopt, is het een waardevol natuurgebied. De enorme afwisseling van verschillende natuur maakt De Borkeld zo bijzonder. Je vindt er heide in verschillende gradaties, jeneverbesstruwelen, veenrestanten, voormalige akkertjes, schrale graslandjes en bijzondere plantengroei bij de voormalige leemkuilen. Maar het gebied staat onder druk. Staatsbosbeheer gaat de komende jaren aan de slag op De Borkeld, zodat het gebied met haar bijzondere planten en dieren ook in de toekomst blijft voortbestaan. Maatregelen zoals het afgraven van het Elsenerveen en de inzet van een schaapskudde, dragen bij aan het herstel van dit gebied.

Uit onderzoek blijkt dat er een aantal dingen aan de hand zijn op De Borkeld. Zo is het landschap de laatste jaren ingrijpend veranderd door ontwatering. Hierdoor is bijvoorbeeld het veen uitgedroogd. Daarnaast lijdt de natuur in het gebied zwaar onder stikstof, dat wordt uitgestoten door industrie, verkeer, bedrijven, landbouw, huishoudens. Stikstof is een voedingsstof voor planten. Het werkt als mest: sommige plantensoorten gaan er hard van groeien, waardoor ze andere soorten verdringen. Daarnaast zorgt het teveel aan stikstof voor verzuring van de bodem. Hierdoor kunnen er te weinig insecten en planten leven. En de enkele soorten die er leven, zijn met name algemene, niet bijzondere soorten. Als we nu niet ingrijpen, dreigt De Borkeld haar unieke karakter met vele bijzondere planten en dieren te verliezen. Daarom gaat Staatsbosbeheer de komende jaren aan de slag in opdracht van de provincie Overijssel.

Uniek is dat we in de Borkeld het oude veen niet meer gaan herstellen, maar gaan afgraven. Dit heeft te maken met de waterhuishouding in de omgeving. Deze is met het veranderde landgebruik in de omgeving zo anders geworden dat herstellen van het huidige hoogveen niet meer mogelijk is. Daarom is ervoor gekozen om een stap verder terug te gaan in de successie en een zuur ven te ontwikkelen.

Landelijke aanpak

Om de kwaliteit van beschermde natuurgebieden (Natura2000) te behouden is de landelijke Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) opgezet. Alle beschermde natuurgebieden zijn onderzocht. Vervolgend is de omvang van de maatregelen, wijze van uitvoering, locatie en periode vastgelegd in gebiedsanalyses. Met de PAS-maatregelen pakt Staatsbosbeheer in opdracht van de provincie Overijssel de effecten van de stikstofuitstoot op verschillende Natura2000 gebieden aan, waaronder De Borkeld. Door de natuur in het gebied te versterken gaat deze niet verder achteruit en ontstaat er ruimte voor bedrijven buiten het gebied om uit te breiden.

Participatie

Op voorhand hebben wij nog geen kansen kunnen identificeren waar burgerparticipatie mogelijk is. Desalniettemin staan wij hier open voor. Mochten er zich participatiekansen aanbieden tijdens, bijvoorbeeld, de informatieavonden dan zullen wij hier actie op ondernemen.

Communicatieaanpak

De communicatieaanpak is in twee fases te onderscheiden:

1. Voor de werkzaamheden: planvorming, participatie en aanvragen vergunningen.
2. Tijdens de werkzaamheden: als er daadwerkelijk gewerkt wordt in het gebied.

Fase 1: voorafgaand aan de werkzaamheden

Informatiebijeenkomst over herstelmaatregelen Borkeld + MER procedure (2 tot 4 weken voor ter inzage leggen)

Voordat de MER ter inzage ligt voor algemeen publiek en zij dus een zienswijze in kunnen dienen, organiseren we een informatiebijeenkomst voor omwonenden, belanghebbenden en andere partijen uit onze stakeholderanalyse. Tijdens deze bijeenkomst geven we samen met de provincie Overijssel een toelichting op de opgave die in het gebied ligt en de herstelmaatregelen die nodig zijn. Daarnaast leggen we uit welke procedures nu volgen en wat dit voor belanghebbende betekent. Dit is tevens een goed moment om omwonenden uit te nodigen met ons mee te denken over dilemma's in de uitvoering, zoals het afvoeren van grond.

Informatiewandeling (4 tot 6 weken voor de start van de werkzaamheden aan het Elsenerveen)

We organiseren een informatiebijeenkomst, waarin we nogmaals stilstaan bij de opgave in het gebied, de maatregelen die hierbij horen en wat dit betekent voor belanghebbenden. We starten met een plenaire presentatie en gaan vervolgens het gebied in om ter plaatse te laten zien wat we gaan doen.

We nodigen alle belanghebbenden in het gebied uit: van bezoekers, eigenaren en belangengroepen tot vrijwilligers. Met andere woorden: iedereen die meer wil weten over de plannen is welkom.

Brief direct aanwonenden & andere belanghebbenden (8 tot 10 weken voor de start van de werkzaamheden)

Omwonenden en andere belanghebbenden, zoals ondernemers uit de omgeving, ontvangen een persoonlijke uitnodiging voor de informatiebijeenkomst. Tijdens de uitvoering zullen zij overlast

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

ervaren van voornamelijk de afvoer van gronden door vele vrachtwagens. Daarom is het belangrijk dat zij op de hoogte zijn van wat we gaan doen en weten wat ze kunnen verwachten.

Informatiecentrum 'n Wittem

Bij de parkeerplaats aan De Borkeldweg staat informatiecentrum 'n Wittem. Veel bezoekers gebruiken dit centrum als startpunt van hun bezoek aan het gebied. We zorgen daarom voor informatie over de werkzaamheden en veranderingen in het gebied dat daar kan liggen.

Folder werkzaamheden De Borkeld

Om recreanten te informeren en intermediairs te ondersteunen in hun voorlichtende rol maken we een folder, waarin we de ontwikkelingen in het gebied van de komende jaren beschrijven. Deze folders leggen we in het bezoekerscentrum en verspreiden we onder intermediairs, zoals de verschillende ondernemers die als gastheer optreden.

Twitteraccount & blog boswachter Staatsbosbeheer

We zetten de boswachter (Staatsbosbeheer) in als aanspreekpunt in het gebied. De boswachter deelt regelmatig via twitter de stand van zaken en beantwoordt vragen die binnenkomen. Daarnaast schrijft ze regelmatig een blog over de ontwikkelingen in het gebied. We voegen waar mogelijk een filmpjes toe aan haar blog waarop ze dieper ingaat op bepaalde onderwerpen. Zo geven we de boswachter een gezicht en maken we ons verhaal persoonlijker.

Informatieborden in het gebied

We plaatsen waar nodig informatieborden in het gebied om bezoekers te informeren over de werkzaamheden en uit te leggen wat zij zien gebeuren in het gebied.

Onlinepanel Echt Salland

Sinds kort is het platform Echt Salland online. Via het platform kunnen we vragen stellen aan een panel. Mocht het nodig zijn, kunnen we dus gebruik maken van Echt Sallands. Bijvoorbeeld als we bepaalde zaken willen toetsen of als we de mening van een breder publiek willen peilen.

Social media rapportage

We halen regelmatig op wat er leeft bij de omgeving door zoekprofiel in te richten op relevante termen in Coosto. Aan de hand van deze rapportage weten we welke vragen / zorgen er leven, welke betekenis belanghebbenden geven aan de werkzaamheden en of er andere relevante ontwikkelingen spelen. Het geeft ons dus de mogelijkheid proactief in te spelen op de actualiteit.

Overige communicatiemiddelen:

- Persberichten
- Brieven aan omwonenden en belanghebbenden die wij in beeld hebben
- Algemene kanalen Staatsbosbeheer (website, twitter, facebook, instagram)
- Q&A voor collega's, vrijwilligers en anderen werkzaam in het gebied

Fase 2: tijdens de werkzaamheden

- Goede afstemming met de aannemer die het werk uitvoert: het is ontzettend belangrijk om een startgesprek te voeren met de aannemer over communicatie. In dit startgesprek maken we afspraken over rollen, verantwoordelijkheden en hoe houden we elkaar op te

hoogte. Ook delen we onze manier van werken en communiceren met ze. Onderdeel van de communicatieaanpak kan bijvoorbeeld een instructiekaart aan het uitvoerend personeel zijn. Zij zijn zichtbaar in het gebied en hierdoor direct aanspreekbaar voor bezoekers. Daarom is het belangrijk om goede afspraken te maken over hun rol en verantwoordelijkheden.

- Afspraken over calamiteiten/actualiteiten: op het moment van calamiteiten of actualiteiten, is het prettig om snel met elkaar te kunnen schakelen. Daarom is het belangrijk om vooraf goede afspraken te maken: hoe houden we elkaar op te hoogte? Wie voert het woord bij calamiteiten? Hoe spelen we in op actualiteiten?
- Informeer tijdig (minimaal 3 weken voor de start) over de werkzaamheden. Let op: voorbereidende werkzaamheden (zoals het markeren van de te kappen bomen) zijn ook zichtbaar. Dus neem die ook mee in de aanpak.
- Richt een duidelijk punt in voor vragen / zorgen. Je kunt hierbij denken aan een bouwkeet van de aannemer of een spreekuur in het bezoekerscentrum. Maar wees ook zichtbaar in het gebied.

Een aantal middelen van de vorige fase zetten we ook in deze fase in:

- Persberichten
- Informatieborden in het gebied
- Brieven aan omwonenden en belanghebbenden die wij in beeld hebben
- Informatiecentrum 'n Wittem
- Q&A voor collega's, vrijwilligers en anderen werkzaam in het gebied
- Social media rapportage
- Twitteraccount & blog boswachter

Aanvullende middelen:

Video's over de voortgang van de werkzaamheden

We maken regelmatig korte video's waarin we laten zien wat we precies aan het doen zijn op De Borkeld. Dat kan bijvoorbeeld een verhaal zijn van de boswachter over het waarom van de werkzaamheden, maar het kan ook een toelichting van de aannemer op de werkzaamheden zijn. De video's delen we via de nieuwsbrief, website en/of social media (afhankelijk van de inhoud).

Wandeling tijdens werkzaamheden

De werkzaamheden bieden ook een kans om te laten zien wat we doen om de natuur in dit prachtige gebied te behouden en te versterken. Daarom organiseren we tijdens de werkzaamheden een wandeling om te vertellen en vooral te laten zien hoe we te werk gaan.

Begroting:

(Informatie)bijeenkomsten	€ 3.500,-	(uitgaande van 10 bijeenkomsten)
Opstellen nieuwsbrief	€ 2.500,-	(inhuur tekstschrijver en fotograaf)
Informatiebord	€ 15.000,-	(3 stuks op centrale toegangspunten)
Folder werkzaamheden	€ 2.500,-	
Startbijeenkomst	€ 1.500,-	

Bijlage 14 Definities, afkortingen en achtergronddocumenten

Beheereenheid	Beheereenheid: organisatie-eenheid verantwoordelijk voor natuurbeheer en -onderhoud in specifiek gebied van Staatsbosbeheer
Biodiversiteit	Soortenrijkdom
Borgingsovereenkomst	Door de partners van Samen Werkt Beter gemaakte afspraken over de borging en uitvoering van de PAS-maatregelen in Overijssel
CMSI	Conservation Management System international. Een internationaal systeem voor het beheer van natuur en landschap, grond, gebouwen, recreatie en cultuurhistorie in ontwikkeling.
Externe PAS-maatregel	PAS-maatregel in bestaande natuur niet in eigendom en/of beheer van terreinbeherende organisaties.
Gebiedsproces	Proces in een gebied met relatief complexe of grote opgaven, veelal met veel actoren en veel grotere belangenconflicten dat moet leiden tot een gedragen realisering van maatregelen.
Habitatrichtlijn	'Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna': een richtlijn van de Europese Unie met als doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit in de lidstaten door bescherming van habitats en soorten die van Europees belang zijn.
Heideboerderij	De Heideboerderij is een innovatief concept voor het integrale systeemherstel van natuur- en cultuurhistorische landbouwsystemen ten behoeve van natuur- en landschapsbeheer en voedselproductie. In de Heideboerderij staat de koppeling tussen natuurbeheer en extensieve landbouwproductie centraal. Het concept van de Heideboerderij is in eerste instantie gericht op heidelandschappen, maar kan vertaald worden naar duinlandschappen of rivierlandschappen.
IK	Interne kwaliteitsbeoordeling
Instandhoudingsdoelstellingen	Natuurdoelen gericht op het in gunstige staat van instandhouding brengen of houden van habitattypen en soorten in Natura 2000-gebieden
Interne PAS-maatregel	PAS-maatregel in bestaande natuur in eigendom en/of beheer van Staatsbosbeheer terreinbeherende organisaties.
Interventieladder	Door de provincie Overijssel gehanteerde methodiek voor de verwerving van gronden. Deze loopt van zelfrealisatie (met compensatie) naar minnelijke schadeloosstelling naar de uiterste stap van onteigening
IPM	Integraal projectmanagement is een methodiek voor de beheersing van grote infrastructurele projecten. Elk aspect van een project heeft een eigen eindverantwoordelijke manager. De IPM-projectteams van overheden (bijvoorbeeld Rijkswaterstaat) bevatten de volgende functies: projectmanager, manager projectbeheersing, technisch manager, contractmanager en een omgevingsmanager.

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Projectmanager: Is integraal eindverantwoordelijk voor het project, legt verantwoording af aan de interne opdrachtgever, formuleert de opdracht, stelt het projectteam samen en is verantwoordelijk voor de coördinatie, de sturing en de onderlinge samenwerking in het team, bewaakt de kwaliteit, de financiën en de planning en zorgt voor de benodigde capaciteit, verantwoordelijk voor de overdracht van het projectresultaat aan de beheerder. 2. Manager projectbeheersing: Is verantwoordelijk voor alle beheersaspecten (tijd, geld, risico, informatie, documentatie en wijzigingen), zorgt voor correcte afstemming met alle IPM-rolhouders en beheerst de werkprocessen (financieel management, planningsmanagement, risicomangement, baseline- en scopemanagement, documentmanagement), advies- en signaleringsfunctie richting de projectmanager. 3. Technisch manager: Is verantwoordelijk alle technische aspecten van het project, bepaalt de technische scope van het project, (specificaties op basis van systems engineering (SE) in de aanloop naar aanbesteding). Tijdens de realisatiefase: aanleveren technisch-inhoudelijke component voor de systeem-, proces- en producttoetsen richting marktpartijen als onderdeel van systeemgerichte contractbeheersing (SCB). 4. Contractmanager: Is verantwoordelijk voor de inkoopstrategie, bepaalt de inkoopbehoefte en stelt inkoopplan op, verantwoordelijk voor de contractvoorbereiding, de aanbesteding en de contractbeheersing (contractbewaking), koppelt eisen (en randvoorwaarden) aan het eindresultaat. Tijdens de voorbereiding en de realisatie onderhoudt contractmanager directe contacten met opdrachtnemer(s) en onderhandelt met verantwoordelijke personen. 5. Omgevingsmanager: Is verantwoordelijk voor de acceptatie van het project bij alle (externe) stakeholders, draagt zorg voor de maatschappelijke inbedding, intermediair tussen de projectorganisatie en de stakeholders, anticipeert op de omgeving, communiceert met technisch management over de eisen van en de afspraken met stakeholders.
ISO	International Organization for Standardization, een organisatie die normen heeft vastgesteld voor kwaliteitsborging en –beheersing.
Natura 2000	Een samenhangend Europees natuurnetwerk van leefgebieden en soorten.
Natura 2000-beheerplan	Een Natura 2000-beheerplan bevat de inrichtings- en beheermaatregelen voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen van het betreffende Natura 2000-gebied.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

Natura 2000-gebied	Een gebied dat (voorlopig) is aangewezen ter uitvoering van de Vogel- en Habitatrichtlijn, of een gebied dat voorkomt op de lijst met gebieden van communautair belang van de Habitatrichtlijn.
Natuurinclusieve landbouw	Rijkswaardering: natuurinclusieve landbouw streeft naar een zo klein mogelijk negatief effect van de bedrijfsvoering op de natuur en een zo groot mogelijk positief effect van de natuur op de bedrijfsvoering.
NGE	Niet gesprongen explosieven
Niet-PAS-maatregel	Een gebied specifieke maatregel of activiteit die wordt genomen ter realisering van de instandhoudingsdoelstellingen. De maatregel of activiteit is opgenomen in een (ontwerp-) beheerplan voor een Natura 2000-gebied in Overijssel of in het rapport 'Maatregelen voor Natura 2000-soorten in Overijssel en in De Wieden en Weerribben in het bijzonder' van 24 augustus 2012, dan wel in een door Gedeputeerde Staten goedgekeurd(e) aanpassing of alternatief van voornoemde maatregel of activiteit.
OBN	Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit
Ontwerp inrichtingsplan	Een ruimtelijk plan waaruit blijkt hoe, waar, wanneer en met welke middelen de te nemen maatregelen worden uitgevoerd en vorm krijgen in het betreffende gebied. Het plan wordt definitief op het moment dat finale besluitvorming over de invulling en uitvoering van de maatregelen heeft plaats gevonden.
PAS-maatregel	Een gebied specifieke maatregel of activiteit die wordt genomen ter uitvoering van het PAS en die tot doel heeft het herstellen en robuuster maken van de habitattypen en leefgebieden van soorten die gevoelig zijn voor stikstof, zodat deze beter beschermd zijn tegen de hoge stikstofbelasting. De maatregel of activiteit als zodanig is opgenomen in een PAS-gebiedsanalyse, dan wel een door Gedeputeerde Staten goedgekeurd(e) aanpassing of alternatief van voornoemde maatregel of activiteit.
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof: landelijke aanpak voor het terugdringen van de stikstofdepositie, voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen en het creëren van economische ontwikkelingsruimte.
Planuitwerking	Een plan per gebied of geclusterde gebieden dat duidelijkheid biedt over de uitvoering van de in het gebied te nemen interne PAS-maatregelen. Afhankelijk van de complexiteit van het gebied en de maatregelen kan dit variëren van een ontwerp inrichtingsplan tot een meer of minder complexe planuitwerking tot een oplegnotitie voor een aantal beheermaatregelen.
PvA	Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase. Betreft de aanpak van de planvorming en de 1 ^e tranche voorbereiding en (gedeeltelijke) uitvoering PAS-maatregelen periode 2015-2017
Restrisico	Het risico dat na implementatie van beheersmaatregel(en) resteert
RISMAN	Methode voor risicomanagement (inventarisatie en beheer)

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen De Borkeld
8 juli 2019

SKNL	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SNL	Subsidieregeling Natuur en Landschap
SSK	Standaardsystematiek voor kostenramingen
SWB	Samen Werkt Beter: op 29 mei 2013 spraken 15 organisaties in Overijssel af zich gezamenlijk in te zetten voor de ontwikkeling en uitvoering van de toekomstbestendige koers voor de samenhangende complexe opgave voor economie en ecologie (Landschap Overijssel, LTO Noord, Natuur en Milieu Overijssel, Natuurlijk Platteland Oost, Natuurmonumenten, Overijssels Particulier Grondbezit, Provincie Overijssel, RECRON, Staatsbosbeheer, VNG Overijssel, VNO NCW Midden, Waterschap Drents Overijsselse Delta, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Vechtstromen).
TBO	Terreinbeherende organisatie
UBS 2017	Uitvoeringsbesluit Subsidies Overijssel 2017. Een algemene per 1 januari 2017 aangepaste subsidieregeling van de provincie Overijssel. De voorgaande regeling is in 2016 gebruikt voor het beschikbaar stellen van middelen voor het PvA.
Vogelrichtlijn	'Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand': een richtlijn van de Europese Unie met het doel bescherming, beheer en regulering van de in de lidstaten voorkomende vogels.

Achtergronddocumenten

- Programmaplan interne PAS-maatregelen in Overijssel 2017-2021, Staatsbosbeheer, 31 januari 2017
- Provinciale coördinatieverordening Ontwikkelopgave EHS/Natura2000, PS/2016/899, Provinciale Staten van Overijssel, d.d. 9 november 2016
- Beschikking PvA: Subsidie Uitvoering ontwikkelopgave EHS/Natura 2000, project Interne PAS-maatregelen Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase Periode 2015-2017, Gedeputeerde Staten van Overijssel, d.d. 7 oktober 2016
- Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase, Staatsbosbeheer, d.d. 19 september 2016
- Kwaliteitshandboek Staatsbosbeheer Subsidie Natuur en Landschap (SNL), geactualiseerde versie d.d. 15 juli 2016
- Natura 2000-beheerplan De Borkeld (44), Ministerie van Economische Zaken, mei 2016
- Interne memo provincie Overijssel d.d. 25/2/2016, 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingsplan'
- Gebiedsanalyse Borkeld Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) 044 Natura 2000, Ministerie van Economische Zaken, 15 februari 2017
- Procedure voor projecten met externe financiering, Staatsbosbeheer, d.d. september 2015
- Convenant Ministerie van Economische Zaken en Staatsbosbeheer, Staatsbosbeheer een maatschappelijke onderneming, d.d. 4 december 2014
- Overeenkomst tussen partijen over borging en uitvoering van de gebiedsgerichte maatregelen in en nabij Natura 2000-gebieden in verband met het Programma Aanpak Stikstof in de provincie Overijssel d.d. 8 december 2014
- Handreiking gebiedsprocessen Ontwikkelopgave EHS/Natura2000, maart 2014
- Provincies, natuurlijk... doen! Advies aan het IPO over de verdeling van de financiële middelen uit het Regeerakkoord Rutte II voor ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland, d.d. 20 juni 2013
- Aanwijzingsbesluit De Borkeld, Ministerie van Economische Zaken, 7 mei 2013
- Wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer, 1998
- Uitvoering interne PAS-maatregelen De Borkeld, Ecogroen, 2017
- Herstel van jeneverbessstruwelen, Hommel P.W.F.M. et. Al, 2013
- Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Overijssel PAS Cluster 3, REASeuro, 2017
- Ecohydrologisch onderzoek en herstelplan Elsenerveen, J.S. Bell en J.W. van 't Hullenaar, december 2014
- Stimuleringsagenda Nationaal Park De Sallandse Heuvelrug en omgeving, Kernteam NP De Sallandse Heuvelrug, d.d. september 2016

Bijlage 15 Begrazingskaart Borkeld

